

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- **АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС**

- ∨ *Вибори до Європейського парламенту 2019 р.*

- **СУСПІЛЬНА ДУМКА**

- ∨ *Незалежні суди – ключова вимога для майбутнього президента України*

- ∨ *Суспільний договір – на обговорення*

- **ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР**

- ∨ *Чотири геополітичні виміри децентралізації України*

- ∨ *"Тіньова" сторона судової реформи*

№ 1 січень 2019

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА
СЛУЖБА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (СІАЗ)

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 1 (57) 2019

(25 грудня - 25 січня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, в.о. генерального директора НБУВ
(головний редактор);

В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник генерального директора НБУВ
(заступник головного редактора);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

Ю. Половинчак, заввідділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році

Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій

nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Вибори до Європейського парламенту
2019 р.: прогнози експертів.....3

**НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРОЦЕСУ**.....11

**КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ
ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ
БАЗИ УКРАЇНИ**.....11
Експерти закликають КСУ зберегти свою
незалежність.....12

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Е. Кудусов, українська правда:

Крим: автономна бомба.....14

А. Ірклієнко, Резонанс: «Жест
недобросовісності з присмаком правосуддя»....15

А. Романдаш, Радіо Свобода:
Незалежні суди – ключова вимога для
майбутнього президента України (світова преса).....16

С. Фурса, Новое Время: Тимошенко і
Конституція. Коли в країні починається
Венесуела.....18

Я. Степанковська, Главком: Чи мають
депутати впливати на відбір суддів
Конституційного суду?.....19

С. Дацюк, Українська правда.Блоги:
Суспільний договір – на обговорення.....21

В. Уколов, Українська правда.Блоги:
Медведчук написав Конституцію для
Тимошенко?.....24

А. Артюх, Україна молода:
Обіцянки «мирних планів».....25

С. Кондратюк, Закон і Бізнес:
Інкогніто у ВККС.....26

В. Колішній, Закон і Бізнес: Що в
міжнародних експертів викликає сумніви
в добросовісності кандидатів.....27

**ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ,
ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ,
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**.....29

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Чумак С.

Посаду голови суду необхідно ліквідувати.....34
Умланд А.

Чотири геополітичні виміри
децентралізації України.....36

Островська О.
«Тіньова» сторона судової реформи.....43

Красносільська А.,
Шибя І.

«Сірі конячки» Антикорупційного суду.....47
Зейкан Я.

На українських суддів впливає інерція
попередніх поколінь, їх усе ще тягне
до інквізиційного процесу.....51

Мартиненко А.,
Кравець Р.

Диктат суб'єкта з невизначеним статусом.....54
Чижмарь К.

Нотаріат вільний та незалежний,
але не від закону й держави.....56

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Македонія.....59

Литва.....59

Венесуела.....59

Киргизстан.....63

Росія.....63

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

I. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Вибори до Європейського парламенту 2019 р.: прогнози експертів

Головною політичною подією року в Європі безперечно стануть заплановані на кінець травня вибори в Європарламент.

Європарламент – це законодавчий і представницький орган ЄС, який безпосередньо обирають громадяни Євросоюзу. Європарламент затверджує щорічний бюджет ЄС, бере участь в законотворчому процесі, організовує слухання з питань, які хвилюють громадськість, приймає резолюції щодо внутрішніх і зовнішніх моментів.

Після виходу Британії з ЄС в Європарламенті залишиться 705 місць. Депутатські крісла розподілені між державами пропорційно населенню країни. Наприклад, Німеччина має 96 місць в Європарламенті, Польща – 52 місця, Румунія – 33, а Португалія – 21.

Напередодні виборів у 2018 р. Європейський парламент провів опитування щодо ставлення громадян до ЄС та виявив, що вперше 62 % людей вважають, що членство у блоці є позитивним. Ще більший відсоток виборців (68 %) вважають, що їхній народ має користь від членства в ЄС.

Згідно з останнім опитуванням «Євробарометр» (весна 2018 р.), 47 % громадян ЄС хотіли б, щоб Європарламент в майбутньому грав «більш важливу роль»; серед людей у віці 25-39 років в 27 країнах ЄС це бажання виражено найбільш сильно (49 %). З іншого боку, багато громадян ЄС з підозрою ставляться до законодавців та бюрократів у Брюсселі та приділяють набагато більше уваги внутрішнім виборам. Під час останніх законодавчих виборів в ЄС у 2014 р. явка виборців впала до рекордно низького рівня 42,6 %.

Проте, у 2019 р експерти розраховують на високу ступінь мобілізації виборців. На користь цього говорить стабільно високий імідж Європарламенту.

Голосування, що відбудеться 23-26 травня 2019 р., буде чимось на зразок референдуму

Європейського Союзу. Наслідки цього голосування вийдуть за межі самої асамблеї та матимуть значний вплив на інші європейські інститути та національну політику країн-членів ЄС.

Європейський Союз відіграє важливу роль у визначенні внутрішньої політики країн, які є його членами. І вперше існує реальна загроза того, що євроскептичні партії посядуть достатню кількість місць у парламенті, щоб вплинути на його законодавчу діяльність, а не просто критикувати її, як це робили Н. Фарадж з Великобританії, М. Ле Пен з Франції та М. Сальвіні з Італії.

На думку експертів, на виборах до Європейського парламенту 2019 р. вирішуватиметься майбутня доля ЄС: в якій формі він існуватиме надалі й чи існуватиме взагалі. Так, президент Франції Е. Макрон стверджує, що майбутнє голосування є вибором на користь Європи або проти неї.

Причини варто шукати в глобальних процесах. Вони накопичувалися десятиліттями, а зараз їх помітили тому, що вони почали бити по системі. Йдеться, перш за все, про міграцію й демографію. Міграція призвела до внутрішніх проблем у Європі, пов'язаних перш за все з національною ідентичністю. Адже у Франції більшає французів північноафриканського походження, в Німеччині зростає турецька діаспора. Під тиском цих факторів загострюються питання чи потрібна глобалізація взагалі. І звісно, вагу набирають сили, які раніше вважалися маргінальними – праві націонал-популісти, які вийшли на антимігрантських, антиглобалістських та антидемократичних меседжах. Вони вважають, що проблеми з міграцією і демографією породив саме ліберальний характер демократії.

Ще один фактор кризи – світове гальмування темпів економічного росту й поступове

загострення боргової кризи. Це актуально для всіх держав. Всі країни живуть у борг. Загострення фінансових проблем б'є по рівню життя людей, звідси всі ці «жовті жилети» й інші проблеми. Люди ж розчаровуються в системах і починають думати, що старі еліти не здатні врегулювати нові питання, тож треба обрати когось нового.

Третя проблема, яка впливає на кризу старих європейських еліт – криза представницької демократії та ліберальної ідеології. Існує попит не просто на нові обличчя, а на нових вождів. Політика сьогодні переходить від традиційної парламентської ліберальної демократії до політичного трайбалізму (етношовіністична політика), коли потрібен воєначальник, харизматичний лідер, коли потрібно асоціювати політичну силу з людиною.

Усе це вимагає абсолютно нової системи. Крім того, під час протестів «жовтих жилетів» лунали заклики до впровадження більшої кількості інструментів прямої демократії: народних референдумів, механізмів відкликання депутатів і міністрів, аби люди могли більше їх контролювати.

Те, як розвиватиметься Європа з огляду на ці проблеми, буде видно, по-перше, по результатах виборів до Європарламенту, а по-друге, по тому типу реформ, які оберє Євросоюз. Залежно від того, яким буде ЄС після реформ, ми побачимо, якою буде нова Європа: об'єднаною новими інституціями та ідеологією чи роз'єднаною аргументами якоїсь нової ідеї. Наприклад, може бути запропонована теза, що Євросоюз має трохи дезінтегруватися, запровадивши концепцію «Європи різних швидкостей», коли периферія та ядро розвиваються з різними швидкостями.

Отже, вибори й подальша політика перетворяться на поле бою між старими й новими силами. З одного боку, буде європейський істеблішмент.

Нині в Європарламенті домінують фракції «Європейської народної партії» і «Прогресивного альянсу соціалістів і демократів», які займають 406 місць з 751. Ці дві фракції сформували християнсько-демократичні, помірно-консервативні,

соціально-проєвропейські демократичні партії. Наприклад, німецький альянс ХДС/ХСС А. Меркель і Г. Зеєхофера, «Австрійська партія свободи» С. Курця присутні в «Європейській народній партії», а Соціал-демократична партія Німеччини А. Налес та Соціалістична партія Франції О. Фора беруть участь у «Прогресивному альянсі соціалістів і демократів».

Як зазначається в газеті «День», Європейська народна партія (ЄНП) на правому фланзі та Прогресивний альянс соціалістів і демократів (S&D) на лівому вже давно спільно контролюють Європарламент, де вони правлять на підставі компромісу. З часом це призвело до своєрідної політичної гомогенізації в Європі, що зумовило різке зниження участі в виборах.

Наразі ці два блоки завойовують більшість на кожних європейських виборах, хоча за останні 20 років їхній спільний результат погіршився: із 66 % 1999 р. до 55 % 2014 р. На травневому голосуванні вони можуть скотитися до 50 %, бо традиційні християнсько- і соціал-демократичні сили поступаються конкурентам.

Ті часи, коли в Європарламенті між собою сперечалися лише консерватори і соціалісти, які в кінцевому підсумку все-таки могли якось один з одним ужитися, пройшли. Тепер ця модель дала тріщину: націоналісти всіх мастей мають намір створити єдину фракцію.

Тому, лідери цих політичних сил (Європейська народна партія, Партія європейських соціалістів і Альянс лібералів і демократів) повинні усвідомити, що суспільний договір і нинішня суспільна модель потребують перегляду. І нововведення повинні знайти своє відображення в конкретних політичних заходах. Адже, виборці, незадоволені тим, як розподіляються доходи від глобалізації, зниженням соціальних гарантій в умовах інтернаціоналізації та вільного руху капіталу, все частіше обирають партії, що борються проти істеблішменту та зазвичай висловлюють екстремістські погляди.

За прогнозом The Economist, останні ставатимуть дедалі помітнішими. Серед лівих – це Жан-Люк Меланшон і його «Непокірна Франція», нідерландська ліволіберальна сила

«Зелені ліві». Серед центристів – «Громадяни» (Ciudadanos) в Іспанії та «Вперед, Республіко!» (La République En Marche) Е. Макрона у Франції. Серед правих – нові популістські сили, як-от «Північна ліга» М. Сальвіні в Італії та «Шведські демократи».

Партії та рухи популістів та євроскептиків нині переживають безпрецедентний підйом. Мільйони європейців потрапили під вплив популістичних лозунгів.

Популізм на перший погляд може здатися яскравим вираженням прямої демократії. Популісти мобілізують свій електорат, використовуючи примітивні спрощення та емоційні аргументи. Але успішна політика передбачає собою вирішення комплексних складних задач, а популісти націлені лише на короткостроковий політичний успіх, залишаючи поза увагою серйозні політичні та економічні проблеми континенту.

Причина підйому популістів – відсутність діючого економічного та валютного законодавства, відсутність єдиної позиції по біженцям та мігрантам, а також різні погляди на безпеку Європи. Питання міграції стало найбільш спірним питанням, яке спровокувало глибокий зсув на політичному ландшафті Європи. Відсутність чіткого рішення у випрацюванні єдиної політики по відношенню до мігрантів призвело до появи виборних компаній, які проходять під девізом «Ми, або чужі», в якому основною темою стає відкрити чи закрити кордони ЄС.

Праві партії у своїх передвиборних меседжах пропонують електорату ідею «іншої Європи».

Зараз в ЄП вони представлені двома групами: фракцією «Європа націй і свобод», куди входять французький «Національний фронт», нідерландська «Партія свободи», італійська «Ліга», «Австрійська партія свободи», бельгійський «Фламандський інтерес», польський «Конгрес нових правих» і фракція «Європа за свободу і демократію», де представлені британська UKIP, італійський «Рух п'яти зірок», литовська партія «Порядок і справедливість», чеська «Партія вільних громадян» і «Шведські демократи». Ці фракції Європейського парламенту окремо,

навіть попри свою зростаючу популярність, не зможуть кількісно подолати Європейську народну партію (ЄНП). А ось разом вони становлять цікавий тренд. Згідно з останніми опитуваннями, якщо ж усі вищезазначені «праві» фракції об'єднаються, вони отримають 161 місце і точно складуть вагому конкуренцію Європейській народній партії, якій пророкують майже 185 євромандатів.

Основна небезпека для ЄС криється у французькій партії М. Ле Пен «Національне об'єднання» (колишній «Національний фронт») і італійській партії М. Сальвіні «Ліга Півночі». Ці партії, прийшовши в парламент, можуть сформувати велику антиєвропейську фракцію. Як підкреслила радикальний французький політик М. Ле Пен, основна мета полягає вже не просто в тому, щоб брати участь, а щоб перемогти та сформувати в парламенті або блокуючу меншість, або сформувати більшість і втілити новий європейський проект.

Цю логіку чудово розуміє і М. Сальвіні. Але, для того щоб створити нову фракцію в Європарламенті, йому потрібна підтримка близьких в ідеологічному плані партій із семи країн-членів ЄС. Необхідно щонайменше 25 євродепутатів для формування фракції в Європарламенті, і цього явно недостатньо для того, щоб створити дієву противагу «Європейській народній партії» і «Прогресивному альянсу соціалістів і демократів». М. Сальвіні необхідно об'єднати довкола «Ліги Півночі» розрізнені ультраправі партії з інших фракцій Європарламенту, а для цього потрібні досвідчені й авторитетні союзники серед консерваторів.

«Ліга Півночі» відкидає ідею єдиної Європи, не підтримує посилення наднаціональних органів, відстоює альтернативний підхід європейської інтеграції – так званої Європи регіонів, в якій національні уряди мають широку компетенцію і визначають політику ЄС. М. Сальвіні допускає вихід із зони євро і повернення до суто економічної інтеграції без політичних надбудов, запроваджених після набрання чинності Маастрихтського та Лісабонського договорів. Голос Італії має не останнє значення в Євросоюзі. Країна посідає

четверте місце за обсягами відрахувань до Євросоюзу (12,5 %). Італія – це четверта економіка в ЄС, найрозвиненіша держава на півдні Європи серед країн, де при владі перебувають євроскептики. Сьогодні влада Італії перебуває в опозиції до франко-німецького тандему. Європі необхідна «європейська весна», яка б замінила правоцентристське панування Німеччини та Франції, стверджує М. Сальвіні.

Таку ініціативу підтримує й угорський прем'єр-міністр В. Орбан, висловивши повну згоду із ініціативою щодо створення «правого» альянсу для мають обрати між мультикультуралізмом і християнською культурою, між готовністю, або відмовою від прийняття мігрантів, майбутнє Європи – як федералістського об'єднання під керівництвом Брюсселя – або ж Європи національних держав. Крім того, з пропозицією створити нову фракцію до В. Орбану звернувся глава правопопулістичної Австрійської партії свободи Хайнц-Крістіан Штрахе.

Серед союзників, крім лідера партії «Фідес» В. Орбана, М. Сальвіні має і антиісламську «Партію свободи» в Нідерландах. Також відомо про спробу об'єднання популістичних амбітних планів між італійською «Лігою» та польською «Правом і справедливістю» на чолі з Я. Качинським. Таке ситуативне об'єднання має й певне підґрунтя: обидві партії не раз конфліктували з «офіційним» Брюсселем з питань міграційної політики, заявляли про неодноразове втручання ЄС у виключно їх національні справи. Але партії точно різняться у трактуванні питання міграційної кризи на рівні ЄС: М. Сальвіні наполягає, щоб країни Північної Європи приймали мігрантів, що прибувають до Італії, а Я. Качинський відмовився від будь-якого перерозподілу шукачів притулку.

Ще більша розбіжність у поглядах на співпрацю з РФ. Як і більшість польських консерваторів, Я. Качинський глибоко не довіряє Москві, а М. Сальвіні є одним з найбільш відкрито прокремлівських лідерів у Європі.

Ідеї М. Сальвіні щодо формування нової ультраправої фракції в Європарламенті перегукуються з поглядами політтехнолога

С. Беннона, колишнього головного стратега і старшого радника президента США Д. Трампа. На його думку, вибори до Європарламенту стануть першим протистоянням між європейськими народницькими партіями і традиційними ліберальними партіями. С. Беннон раніше, ніж М. Сальвіні, допускав консолідацію європейських ультраправих партій для того, щоб змінити політичний ландшафт Євросоюзу.

Колишній старший радник президента США взявся за створення у Європі мозкового центру під назвою «Рух» (The Movement), який повинен сприяти перемозі на виборах популістичних партій. За останній рік С. Беннон провів переговори із правими силами у Європі: від британського політика Н. Фаража до членів «Національного фронту» у Франції, В. Орбана в Угорщині та польських популістів. Його метою є створення «надгрупи» у Європарламенті, яка б після виборів об'єднала третину усіх депутатів і змогла серйозно впливати на роботу парламенту.

Потенційними учасниками «Руху» можуть стати 20 ультраправих партій із 10 європейських країн, які на цей момент розкидані по невеликих фракціях або представлені позафракційними депутатами в Європарламенті, зокрема «Словацька національна партія», відома ксенофобськими виступами, литовська партія «Порядок і справедливість», яка відстоює ідею захисту національної ідентичності, «Справжні фіни», яка посідає друге місце за кількістю мандатів у парламенті Фінляндії, польський «Конгрес нових правих», який виступає проти одностатевих шлюбів, за відновлення смертної кари і вихід з ЄС, болгарські політичні сили «Націонал-демократична партія Болгарії», «Атака», антисіоністські, антикомуністичні партії «Національне відродження Польщі», румунські «Нові праві», угорський «Йоббік», Націонал-демократична партія Німеччини, грецька «Золота зоря», італійська «Нова сила». Проблема лише в тому, що члени цих партій можуть просто відмовитися від участі в «Русі» на ґрунті ксенофобії та міжетнічної ворожнечі.

Водночас далеко не факт, що євроскептики підуть за вказівкою Вашингтона. «Рух» дістав

критику з боку одного з лідерів німецької партії євроскептиків «Альтернатива для Німеччини» А. Гаулянда. На його думку, С. Беннон не зможе створити альянс європейських сил, оскільки «Рух» це чисто американський проект, а європейці мають самі вирішувати свою долю. Такої ж думки дотримуються керівник французького «Національного об'єднання» М. Ле Пен, генсек «Австрійської партії свободи» Г. Вілімські, лідер «Партії незалежності Сполученого Королівства» Д. Баттен. Для ультраправих євроскептиків властиві антиамериканські настрої, оскільки вони вважають, що США втручаються у внутрішні справи європейських країн.

Чимало ультраправих партій, зокрема «Ліга Півночі», «Національний фронт», «Австрійська партія свободи», які підтримують скасування антиросійських санкцій, виступають за зближення з Росією. Навіть М. Сальвіні неодноразово закликав скасувати антиросійські санкції і виправдовує анексію Криму. Це суперечить пріоритетам США, які мають з Росією купу протиріч і з якої вони хочуть конкурувати на європейському газовому ринку. Маючи сильні позиції в Єврокомісії, євроскептики лобюватимуть скасування антиросійських санкцій, що може, до речі, призвести до погіршення відносин України та ЄС.

Президента США Д. Трампа ж євроскептики цікавлять як потенційні союзники, альтернативні канцлеру Німеччини А. Меркель і президентові Франції Е. Макрону, з якими він так і не зміг знайти спільної мови й подолати розбіжності. ЄС виступає проти виходу США з Паризької угоди щодо захисту клімату, ядерної угоди з Іраном, збільшення витрат європейських союзників на оборону в рамках НАТО. Велика ультраправа фракція в Європарламенті може використовуватися США як важіль тиску на ЄС у своїх інтересах. Для США є вигідним вибудовувати відносини з Європою так, як це було в роки холодної війни. Тоді європейські країни йшли у фарватері зовнішньої політики США, підтримували їхні ініціативи і не намагалися дистанціюватися від НАТО з побоювань перед комуністичною загрозою. Нині в ЄС іде процес створення європейської

армії з подачі А. Меркель і Е. Макрона, яку Д. Трамп вважає безглуздою.

У європейських політиків викликає інтерес і численні питання ініціатива М. Ле Пен про створення нового руху «Союзу європейських націй». Наразі до руху вже долучилися Партія свободи і прямої демократії Чехії (СПД), болгарська «Воля» і грецька партія «Неа Дексія», тривають переговори з іспанською правою партією Vox, а також фінськими і шведськими популістськими партіями.

Але, для того щоб реально змінити порядок денний ЄС, європейським популістам, на думку експертів, недостатньо буде лише перемоги на виборах – необхідно домогтися об'єднання в одну фракцію. Останнього досягти їм буде все ж таки доволі складно.

Однак, таке перезавантаження євроінституції відверто непокоїть багатьох експертів та політиків. Є цілком обґрунтованими побоювання, що крайні праві вкупі з іншими популістами, а також, не виключено, сувереністами із середовища крайніх лівих сформуєть умовну антиєвропейську вісь, заточену на руйнацію ЄС зсередини. Такі держави, як Італія, Швеція, Німеччина, Австрія, Угорщина та Франція, за результатами останніх виборів, які в них відбувалися, потенційно можуть дати високий відсоток популістів до Європарламенту, пише Тиждень.ua.

Конкуренцію правим популістам на виборах до Європарламенту можуть скласти ліберали. Прихильники ЄС роблять ставку на французького президента Е. Макрона, який у співпраці з главою фракції лібералів Г. Верхофстадтом має намір створити нову ліберальну фракцію. Зараз ліберали є четвертою за чисельністю фракцією в Європарламенті, в яку входять 68 депутатів.

Партія Е. Макрона «Вперед, Республіко!», що з'явилася на політичній арені два роки тому, ще не представлена в Європарламенті. Новий французький президент шукає ймовірних альянсів для своєї політсили, попередньо орієнтуючись на майбутнє партнерство з А. Меркель та фракцією лібералів у ЄП. Експерти вважають, що в Е. Макрона є реальні шанси сформувати в новому Європейському

парламенті проєвропейську більшість, яка протистоятиме відцентровим тенденціям. Е. Макрон хоч і каже про можливу нову велику центристську фракцію, яка могла б з'явитися в Європарламенті, але насправді сподівається, як і під час президентської кампанії, «повідкушувати» електорат у соціалістів та поміркованих правих.

Е. Макрон уже заручився підтримкою правоцентристських лідерів у Іспанії та Нідерландах, які симпатизують його ідеям європейської інтеграції. Він налагодив хороші взаємини з прем'єр-міністром Нідерландів М. Рютте, хоча той і виступає проти реформ єврозони, які пропонує Е. Макрон, пише День

Якщо Е. Макрону вдасться створити нову ліберальну фракцію, до її складу також увійдуть бельгійці, німці, італійці та інші. І це буде новий формат ліберальних сил в Європарламенті, вважає французький ліберал Т. Корньє, який підтримує Е. Макрона, хоча і не є членом його партії. При успішному об'єднанні всіх ліберальних сил і формуванні найбільшої фракції в Європарламенті її глава може навіть претендувати на пост голови Єврокомісії. Але важливим є те, переконаний французький депутат, що ліберали будуть противагою для правих популістів. Прем'єр-міністр Греції А. Ціпрас також використовує ту ж риторику, заявляючи, що всі прогресивні, демократичні та проєвропейські сили зобов'язані стати пліч-о-пліч на один бік історії.

Слід зазначити, що партія Е. Макрона у січні 2019 р. вперше з жовтня минулого року, коли поступилася першістю політичній силі М. Ле Пен, вийшла на перше місце (23 % підтримки французьких виборців проти 18 % у грудні 2018 р.). Друге місце посідає права партія «Національне об'єднання», яку очолює М. Ле Пен. Партія має 21 % підтримки виборців, втративши з грудня три процентних пункти.

Якщо ж популістські сили все ж отримують більшість в Європарламенті, Е. Макрону доведеться створювати політичну коаліцію або з ЄНП, або з Соціалістами і демократами, чий погляд в основному збігаються з його концепцією реформ Євросоюзу і, що ще важливіше – єврозони. Мало того, як і принцип

верховенства закону, питання про реформи єврозони стане ключовою лінією фронту, вздовж якої вишикуватимуться політичні альянси.

Цікавим видається і те, що в Європарламент 2019 висуватимуть своїх кандидатів і ціла низка нових в європейській політиці партій. Із них найцікавішим є рух Volt Europa, заснований у 2017 р. спеціально для участі у виборах 2019 р. А. Вензоном. Наразі рух налічує 15 тис членів у 30 європейських країнах.

Цей рух є прикладом подальшої реалізації проєктів створення транснаціональних партій. «Вольт Європа» відрізняється від інших проєвропейських рухів, таких як «Пульс Європи» або європейських федералістів, оскільки він прагне брати участь у європейських, місцевих і національних виборах через свої дочірні організації в державах-членах ЄС уперше на виборах в Європейський парламент у травні 2019 р.

Погляди «Вольт Європа» розділено на 5+1 фундаментальних проблем: «Розумна держава», «Економічний ренесанс», «Соціальна рівність», «Глобальний баланс», «Розширення прав громадян» і «Реформа ЄС», – які він хоче «просувати в кожній європейській країні». П'ять перших проблем буде адаптовано до національного рівня з урахуванням місцевих реалій, а завдання + 1 – їхня пропозиція щодо реформування і зміцнення ЄС – буде ідентичним у всіх національних програмах.

«Вольт Європа» керується шістьма політичними цінностями: рівні можливості, справедливість, свобода, людська гідність, стійкість і солідарність.

На думку експертів, щоб завоювати популярність у виборців і спонукати їх до участі в голосуванні, ЄС повинен чіткіше роз'яснювати громадянам переваги загальноєвропейського проєкту, переконаний економіст Ф. Менье. Європі не вистачає якісних проєктів, часом технократичних, але корисних для громадян і при цьому – добре розрекламованих. Областей, де можна розвернутися, більш ніж достатньо: від найпростіших – аж до найсміливіших ідей, від контролю за повітряним простором – до введення екологічних стандартів і вироблення міграційної політики.

Передвиборна компанія, яка фінансується нинішнім керівництвом Європейського парламенту спрямована на людей, які прихильно ставляться до ЄС, але не приймають участі у виборчому процесі. Автор стратегії, Генеральний секретар парламенту К. Велле, заявляє, що низька явка як на виборах 2014 р. у 43 % потенційно сприятиме євроскептичним партіям, які мають активний електорат. Тому основні меседжі компанії – це необхідність кожної людини, яка підтримує проект ЄС вчинити політичне волевиявлення заради збереження ЄС в тій формі в якій він зараз існує.

У листопаді минулого року видання POLITICO опублікувало соціологічне дослідження, згідно з яким Європейська народна партія посідає 181 місце (мінус 40), «Соціалісти та демократи» – 146 місць (мінус 49), «Європейські консерватори та реформісти» – 49 (мінус 21), «Альянс лібералів та демократів» – 72 (плюс 5), «Європейські об'єднані ліві/Нордичні зелені ліві» – 57 (плюс 5), «Зелені-Європейський вільний альянс» – 60 (плюс 10), «Європа свободи та прямої демократії» – 47 (мінус 1), решта зелених – 42 місця, «Європа у русі» («Europe en marche») – 18 місць, нові партії – 25, безпартійні – 8.

В Єврокомісії побоюються, що іноземні уряди або компанії спробують вплинути на вибори до Європарламенту 2019 р. У Брюсселі побоюються найперше кампаній поширення фейків з боку Росії.

На початку грудня Європейська комісія ухвалила «План дій щодо боротьби з дезінформацією», який, за задумом авторів, має стати практичним інструментом для забезпечення належних умов проведення вільних та демократичних виборів до Європейського парламенту. Такі вибори можна провести лише якщо ніхто ззовні не втручається у перевибірчий процес і не заважає виборцю робити свій вибір.

Кампанії з дезінформації, які проводять треті країни стосовно держав Євросоюзу, включають у себе кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури та злам мереж, вплив на політичні дебати через соціальні мережі та

ЗМІ, створення конфліктних контентів з метою розпалювання ворожнечі в суспільствах та втручання у демократичні процеси.

Усвідомлення небезпеки, яку несе у собі російська пропаганда, має полегшити для України діалог з ЄС. В першу чергу – на предмет нашої можливої участі у реалізації окремих важливих положень Плану дій ЄС щодо боротьби з дезінформацією. Діалог на цю тему з Євросоюзом вже триває, оскільки і в Україні в 2019 р. заплановано проведення президентських та парламентських виборів. Тому цей діалог міг би стати ще більш предметним. Наприклад, якщо до березня 2019 р. Єврокомісія створить Систему швидкого оповіщення, яка протягом перших годин з початку дезінформаційної кампанії допоможе її розпізнати та зупинити її поширення, це могло б зацікавити і наших фахівців.

Система швидкого оповіщення про дезінформацію дозволить державам-членам ЄС швидко отримувати інформацію про початок кампанії з дезінформації, а також координувати дії у відповідь. Система зосередиться виключно на «скоординовані спроби іноземних гравців маніпулювати вільними і відкритими дебатами».

Навесні 2018 р. Єврокомісія вже представила низку заходів з протидії фейкам. Тоді Брюссель вибрав шлях пошуку добровільної співпраці цифрових компаній. І в жовтні минулого року Google, Facebook, Twitter і Mozilla підписали кодекс поведінки. У нинішньому плані дій Єврокомісія очікує від онлайн-платформ виконання своїх зобов'язань. Йдеться про забезпечення прозорості політичної реклами, закриття фейкових акаунтів і маркування повідомлень, які поширюють боти. Починаючи з січня 2019 р., цифрові компанії повинні публікувати звіти про виконання своїх зобов'язань щомісяця.

Отже, вірогідні найрізноманітніші сценарії результату виборів. Наступний Європарламент може стати самим скептичним щодо інтеграції з 1979 р. Якщо обидва великих партійних сімейства втратять значну кількість голосів, то це може означати кінець періоду неформального панування коаліції великих

партій. Консервативні партії, які об'єдналися в Європейській народній партії разом з соціал-демократами з Партії європейських соціалістів, до тепер впливали на всі процеси в парламенті. Якщо після підрахунку бюлетенів у 2019 р. вони позбудуться абсолютної більшості, буде потрібно створювати нові коаліції зі зростаючим впливом дрібних фракцій (наприклад, «Лібералів» і «Зелених»). Відтік голосів з народних партій, ймовірно, спричинить за собою і неясність щодо фігури майбутнього глави Комісії.

Присутність парламенту в суспільній свідомості в майбутньому може посилитися, якщо захисники ЄС будуть приводити більш виразні аргументи на користь інтеграції, ніж зараз. Адже парламентарі часто вдаються до одних і тих самих формул, зловживають риторикою, що мало сприяє інтересу до дискусій.

Правим націоналістам прогнозують збільшення місць у Європарламенті, хоча вони, ймовірно, не отримають більше 25 % мандатів. Потенційна спільна група правих націоналістів стане другою за величиною групою, якщо всі їхні депутати вирішать об'єднатися. Однак цей сценарій малоімовірний через велику різноманітність поглядів цих сил, а також зважаючи на харизматичну особистість їхніх лідерів, зазначають автори прогнозу.

За цими можливими змінами ховається, як і у всіх кризах, шанс на оновлення. Нова ситуація може трансформувати характер Європарламенту.

За позитивного результату майбутній парламент міг би стати для виборців чимось на зразок майданчика для дискусій між представниками різних політичних позицій, що відображає розмаїття думок, включаючи підтримку і критику триваючої інтеграції. У майбутньому він міг би стати місцем, де зазвучать голоси самих громадян ЄС, а також

посилити функцію контролю європейської виконавчої влади. Уряди країн-членів повинні захищати ЄС від тенденцій по перетворенню його в якусь технократичну наддержаву, яка позбавляє національні держави права на суверенні рішення. Насправді ЄС завдяки своїй наднаціональній та федеративній спрямованості оберігає як суверенітет, так і ідентичність своїх членів.

Прогнозовані результати виборів становлять певні загрози для України, оскільки популісти та євроскептики переважно сповідують ідеологію відновлення діалогу з Російською Федерацією та виступають за послідовне пом'якшення скасування санкційної політики ЄС щодо Кремля. Проте, попередні оцінки дають підстави вважати, що ЄНП все-таки вдасться зберегти більшість місць у Європарламенті, а у популістів не буде достатньо голосів для того, щоб змінити антипутінський тренд в новому Європейському парламенті (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: сайт ETCETERA.MEDIA (<https://uk.etcetera.media>); сайт «Західної інформаційної корпорації» (<https://zik.ua>); кросс-медійний портал о Германии «deutschland.de» (<https://www.deutschland.de/ru/>); сайт «Аностроф» (<https://apostrophe.ua>); сайт Тиждень.ua (<https://tyzhden.ua>); сайт телеканала 112 Україна (<https://ua.112.ua>); Федеральний центр политического просвещения (<https://www.eurotopics.net/ru/>); інтернет-сайт LB.UA (<https://lb.ua>); сайт Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua>); сайт Deutsche Welle (<https://www.dw.com/uk/головна/s-9874>); сайт Politeka (<https://politeka.net/ua/>); сайт Geostrategy.ua (<http://geostrategy.ua>); «Слово і Діло» (<http://www.slovoidilo.ua>); сайт espreso.tv (<https://espreso.tv/news/>); газета Сьогодні (<http://ukr.segodayna.ua>); Тиждень (<https://m.tyzhden.ua/publication/219629>); День (<https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety-novi-liniyi-frontu-v-polityci-yevropy>).*

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Комітет Верховної Ради підтримав зміни до Конституції, що закріплюють курс України на вступ до ЄС і НАТО. Очікується, що парламент розгляне цей законопроект у лютому.

Про це після засідання комітету повідомив заступник голови комітету, народний депутат з фракції партії «Блок Петра Порошенка» В. Яніцький, повідомляє Цензор.НЕТ із посиланням на пресс-службу «БПП» Солідарність»».

«Комітет вирішив рекомендувати ВР прийняти в цілому президентську ініціативу зі стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Євросоюзі і в НАТО. Уже в лютому парламент зможе проголосувати за зміни до Конституції», – заявив депутат.

Вступ України в ЄС і в НАТО є частиною стратегії деколонізації і виходу української держави зі сфери впливу Росії, підкреслив

Яніцький (*Цензор.НЕТ (https://censor.net.ua/ua/news/3107024/komitet_verhovnoyi_rady_pidtrymav_zminy_do_konstytutsiyi_scho_zakriplyuyut_kurs_ukrayiny_na_vstup_do). – 2019. – 17.01*).

Президент П. Порошенко заявив, що формування Вищого антикорупційного суду завершиться у лютому.

Про це він повідомив під час засідання Національної інвестиційної ради на Всесвітньому економічному форумі у Давосі.

«Я пишаюся тим, що ми розвиваємо Україну, виконуємо свої обіцянки і інвестуємо. Ми не зупинимо реформи, хочу вас запевнити. Триватиме боротьба проти корупції. В лютому завершиться розбудова антикорупційного суду», – сказав Порошенко (*Українська правда (<https://www.pravda.com.ua/news/2019/01/23/7204682/>). – 2019. – 23.01*).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України почав розгляд подання про відповідність Конституції постанови Верховної Ради, якою парламент підтримав звернення Президента П. Порошенка до вселенського патріарха Варфоломія з проханням надати автокефалію українській церкві. Про це голова суду С. Шевчук заявив в інтерв'ю «Українським новинам», опублікованому 27 грудня.

«Справа розподілена. Суддя-доповідач визначений, але давайте я поки що не буду його ім'я публічно називати. Він вивчить питання, передасть на колегію своє бачення – відкривати провадження чи ні. Далі, залежно від ухвали колегії, справа або передається на розгляд великої палати КСУ, або здійснюється підготовка матеріалів для розгляду на великій палаті», – сказав Шевчук.

Відповідаючи на запитання, чи має держава регулювати церковну сферу, голова КСУ зазначив: «Ми знаходимося у стані гібридної

війни, й однозначно, що російська церква є елементом «русского мира». З іншого боку, є і критерій відокремлення держави від церкви» (*Гордон (<https://gordonua.com/ukr/news/politics/-konstitutsijnij-sud-priznachiv-suddjudopovidacha-po-spravi-pro-zvernennja-radi-v-pidtrimku-tomosu-614094.html>). – 2018. – 27.12*).

До Конституційного суду звернулося 49 народних депутатів через закон про перейменування Української православної церкви Московського патріархату, який Верховна Рада ухвалила 20 грудня минулого року, повідомила прес-служба судової установи. Депутати подали звернення для перевірки документу на відповідність Конституції України.

«18 січня до Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII», – йдеться у повідомленні.

Зазначено, що текст звернення опубліковано на сайті Конституційного суду. Зокрема депутати, просять визнати зазначений закон не конституційним. Більшість із 49 підписантів виявилися народними депутатами фракції «Опозиційний блок». В тому числі під зверненням поставив свій підпис і голова фракції Вадим Новінський. Окрім того

під поданням підписалися депутати групи «Відродження» Антон Кісе та Андрій Шепко, а також позафракційний Володимир Литвин, та виключений із «Опоблоку» Юрій Бойко.

Відповідний закон зобов'язує церкви, що входять в структуру релігійної організації, центр якої знаходиться в державі, що вчинила військову агресію проти України, вказувати таку належність у своїй назві. За законопроект проголосували 240 депутатів.

Зокрема Українська православна церква Московського патріархату повинна бути перейменована в Російську православну церкву в Україні. Тепер УПЦ МП протягом чотирьох місяців повинна буде перереєструвати свої статuti у Міністерстві юстиції. (*Дзеркало тижня* (https://dt.ua/UKRAINE/do-konstituciynogo-sudu-zvernulosya-mayzhe-50-deputativ-cherez-zakon-pro-pereyrenuvannya-upc-mp-300035_.html). – 2019. – 18.01).

Експерти закликають КСУ зберегти свою незалежність

Третя колегія Першого сенату Конституційного Суду України (далі – КСУ) відмовила у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» (далі – Регламент). Справа стосується надання виключного права депутатським фракціям (депутатським групам), групам позафракційних народних депутатів подавати кандидатури на посаду судді Конституційного Суду, що збільшує політичний вплив на суддів Конституційного Суду ще на етапі їх призначення. Це суперечить частині третій статті 148 Конституції України, яка внаслідок конституційної реформи 2016 року встановила відбір кандидатів на посаду судді КСУ на конкурсних засадах.

Передісторія. Після конституційної реформи 2016 року статус Конституційного Суду України змінили, оновилася і процедура відбору суддів КСУ. Відповідно до статті 148 Конституції України відбір кандидатур на посаду судді

Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку. По 6 суддів КСУ призначають Парламент, Президент та 3'їзд суддів України.

Проте 13 липня 2017 року Парламент, ухваливши новий Закон «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон), звів цю процедуру нанівець. Особливо – в порядку призначення суддів КСУ самим Парламентом. Саму процедуру викладено в статті 208-4 Регламенту: «право подання пропозиції щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України може реалізувати депутатська фракція (депутатська група), група позафракційних народних депутатів у кількості, не меншій за кількісний склад найменшої депутатської групи». Ці пропозиції подаються до Комітету ВРУ з питань правової політики та правосуддя.

Ще восени 2017 року в Комітеті ухвалили рішення, що кандидатури не можуть подаватися на конкурс самостійно. Водночас при призначенні суддів КСУ за квотою Президента та 3'їзду суддів кандидати самостійно подають свої кандидатури. Такі

вимоги ст. 208 4 Регламенту суперечать ст. 148 Конституції України, яка встановила відбір кандидатів на посаду судді КСУ на конкурсних засадах та принципу незалежності в діяльності Конституційного Суду України. Адже не можна провести конкурс, коли фракції пропонують кандидатів, Комітет ВРУ розглядає ці пропозиції, а потім сама Верховна Рада призначає суддів КСУ.

28 листопада 2018 року 47 народних депутатів звернулися до КСУ з проханням перевірити ці законодавчі положення на предмет відповідності Конституції, проте Третя колегія КСУ відмовила у відкритті провадження.

Суть. На думку Третьої колегії Першого сенату Конституційного Суду України, у відкритті конституційного провадження потрібно відмовити. Далі, відповідно до Закону, остаточне рішення відкривати чи не відкривати провадження має ухвалити Велика палата Конституційного Суду. У четвер, 24 січня, Велика Палата розглядатиме це питання на своєму засіданні. Відкривши конституційне провадження у справі, КСУ може розглянути питання по суті і вирішити, чи суперечать вказані норми Конституції.

Якщо Велика Палата таки відмовить у відкритті провадження, Конституційний Суд самоусунеться від вирішення проблеми подальшого впливу Парламенту на свою ж

діяльність. Може скластися враження, що цьому складу КСУ затишно бути під впливом політиків, адже в майбутньому можемо отримати 6 суддів Конституційного Суду, призначених Парламентом виключно за політичною підтримкою, що суперечить Конституції.

Зважаючи на це, експерти групи з питань конституційної реформи та судової реформи Реанімаційного Пакету Реформ закликають Конституційний Суд України скористатися реальним шансом захистити свою незалежність і відкрити конституційне провадження за конституційним поданням 47 народних депутатів щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення абзацу першого частини третьої, абзацу другого частини третьої, частини четвертої статті 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI.

Експерти групи “Конституційна реформа” РПР

Центр політико-правових реформ

Фундація DEJURE

Автомайдан

Центр протидії корупції

Український незалежний центр політичних досліджень (*ЦППР* (<http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873482-eksperti-zaklikayut-ksu-zberegti-svoyu-nezalegenist>)). – 2019. – 22.01).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Е. Кудусов, українська правда: Крим: автономна бомба

28 років тому в Криму за підтримки Кремля пройшов референдум за відновлення автономії. Відтоді російська анексія півострова була лише питанням часу.

20 січня в Криму святкуватимуть День республіки. У цей день 1991 року відбувся референдум, на якому мешканці півострова проголосували за відновлення статусу автономії. Нагадаю: Кримську АРСР скасували в 1946 році, перетворивши на Кримську область.

Але я не вітаю вас зі святом. Адже що відбулося насправді? За допомогою референдуму Кремль і колишні функціонери компартії встигли закласти в Криму бомбу сповільненої дії. З того моменту анексія півострова Росією була лише питанням часу.

Кримські татари були категорично проти оформлення статусу Криму в тому вигляді, на якому тоді наполягала колишня комуністична партійна верхівка. У той час навіть половина з нас, корінних жителів Криму, ще не перебралася на батьківщину. А як можна було без корінного населення території вирішувати питання про її національно-територіальний устрій? Фактично референдум був інспірований з Кремля. Він проводився для того, щоб у майбутньому зберегти плацдарм для управління частиною української території.

Ми, кримські татари, сприймали ситуацію саме так ще на початку 90-х. Нашу позицію поділяли й чимало українських політиків – наприклад, В'ячеслав Чорновіл. Всі ми розуміли: це – бомба сповільненої дії для суверенітету України.

У нас був шанс знешкодити її ще в перші роки незалежності. Адже в 1991-му йшлося про відновлення радянської автономної республіки зразка 30-40-х років. Але нас ніхто не почув. У 1994 році українська влада створила Автономну Республіку Крим у складі України. Це недалекоглядне рішення призвело до сьогоднішньої окупації.

Досі в положеннях про Кримську Автономну Республіку – це 10-й розділ Конституції – немає

ані слова про носія суверенітету, про право на самовизначення, про корінний народ цієї автономії.

Адже автономія чи будь-яке державне утворення насамперед передбачає, що певний етнос взяв на себе відповідальність за цю територію й реалізував на ній своє право на самовизначення. Так було і з Україною: український народ реалізував своє право та створив державу.

У випадку ж з Автономною Республікою Крим виявилось, що такого народу немає – принаймні в Конституції він не вказаний. Говорили про якийсь ефемерний кримський народ, якого взагалі не існує. Це все одно, що вести мову про житомирський або сумський етнос.

Навіщо сьогодні згадувати про помилки 28-річної давнини? Щоб їх виправити. Сучасні українські політики цілком спроможні відновити порушені права корінного народу Криму.

Для цього Верховна Рада повинна внести зміни до 10-го розділу Конституції України, у якому визначити статус Криму як кримськотатарську національно-територіальну автономію. Це стане потужним важелем впливу на окупаційну російську владу.

У цій ініціативі у нас буде чимало союзників: міжнародна спільнота визнає право кримськотатарського народу на самовизначення на своїй території. Адже ця проблема вже вийшла за межі півострова й навіть України.

Тепер це питання європейської й навіть світової безпеки, тому що вперше після Другої світової війни насильницьким шляхом було змінено межі однієї з європейських держав. Найбільшої держави в центрі Європи.

Ось до чого призвело ігнорування прав одного маленького народу – до речі, другого за чисельністю корінного народу України. Решта народів – росіяни, угорці, румуни, поляки – це вже етнічні меншини. Це нації, які пройшли власний шлях самовизначення та створили національні держави поза межами України.

Насправді процес іде, але, на жаль, дуже повільно. Конституційна комісія, яка була створена кілька років тому, відпрацювала проект змін до 10-го розділу Конституції України.

Ці зміни потрібно негайно внести через парламент на розгляд Конституційного Суду. Він, у свою чергу, визнає їх такими, що відповідають нормам українського й міжнародного законодавства та поверне вже зі своїм висновком до Верховної Ради для остаточного голосування. А депутати ухвалють зміни конституційною більшістю.

З якихось причин цей процес гальмується на рівні уряду, парламенту, президента. Я вважаю, що таким чином вони грають проти України. Адже Україні буде вигідно, якщо всередині держави у неї з'явиться ще один політичний союзник, який має право апелювати до світової спільноти.

Тому що право на самовизначення – це визнана міжнародна норма. І без згоди суб'єкта цього права укладати будь-які угоди та змінювати кордони неможливо. Україна повинна скористатися цим механізмом для впливу на російську окупаційну владу.

Недарма окупанти дуже бояться нас. Десятки кримських татар зараз перебувають у в'язницях на території Криму. Російська влада розуміє, що на міжнародному рівні узаконити свою присутність у Криму без згоди кримських татар неможливо.

Саме тому спроби залякування стосуються саме нас, щоб ми не могли об'єднатися. Українців і росіян так масово не арештовують.

На жаль, деякі маргінальні політики бояться відтворення кримськотатарської національно-територіальної автономії. Але я хочу їм нагадати, що кримські татари підтримують унітарну Українську державу. У ній теж можуть бути автономні утворення.

Жодна країна світу не схожа на іншу. Немає однакового ладу, однакових конституцій. Тому Україна повинна створити свою унікальну схему існування автономної республіки всередині унітарної держави. Ну, а для нас ідеться не просто про повернення території, а про збереження самого кримськотатарського народу, його культури, мови та ментальності (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2019/01/18/7204126/>). – 2019. – 18.01).

А. Ірклієнко, Резонанс: «Жест недоброчесності з присмаком правосуддя»

Veri juris – Об истинном праве. – Его у нас больше нет; существуи оно, мы не считали бы мерилом справедливости нравы нашей собственной страны. И вот, отчаявшись найти справедливость, люди схватились за силу и т.д. (Блез Паскаль)

Сьогодні, я буду говорити про справедливе правосуддя нашої держави.

Нещодавно суддя суду Запорізької області Лариса Щербань показала жест сьогодення – дулю адвокату. Це збурило Інтернет та соціальні мережі. Чи це гарний вчинок судді чи поганий? Звісно він недопустимий для вершителів правосуддя, адже суддя – це особа, яка на підставі закону та внутрішнім переконанням виносить рішення, яке повинно бути справедливим.

Цей жест показав стан та ставлення суддів до прав людини, адже нова судова реформа нажалі дає свої «плоди». Точно також точиться боротьба за просування «так званого» законопроекту про

адвокатуру, який, до речі, отримав негативний висновок антикорупційного Комітету Верховної Ради України та Венеційської Комісії.

«Де немає рівності станів, там не може бути рівності прав», – Піфагор.

Стосовно права на справедливий суд, то процесуальні кодекси обмежують до речі право на касаційне оскарження, всупереч Рішенню Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007. І це дуже серйозне порушення, яке вплине на стан відновлення порушеного права в Україні.

Але справа криється у відношенні суддів до людей. І головна проблема – це людяність

суспільства. На жаль, вимушений констатувати, що це суспільство деградує. Воно повинно розуміти речі, які кожен з нас повинен відстоювати. Я прихильник американської системи правосуддя, де суд дає можливість людині захистити своє порушене право і перш за все це право відстоює не адвокат, а суддя!

«Законодавець! Підкори народ пануванню розуму і чесноти: тільки в цьому полягає справжня його свобода» – головне і корінне правило Піфагора.

Стосовно адвоката, який виклав це фото та відео теж був суддею цього ж суду. Нещодавно ТСН показала відео, де він сидить в колегії суддів з Ларисою Щербань.

Щодо адвоката відкрито дисциплінарне провадження за те, що він виклав в мережу знімок та відео. Ось вам і приклад нового законопроекту про адвокатуру.

Що може чекати суддю?

Звісно, що всі будуть в унісон кричати про те, як вони засуджують такий вчинок. Вища рада правосуддя може в кращому випадку винести догану, або в поганому – звільнити суддю. І не у відставку, це вже в тому разі, якщо вона напише заяву за власним бажанням.

На мій погляд, проблема судової реформи є і їй потрібно доопрацьовувати шляхом втілення комплексного підходу до відбору суддів. Не потрібно жорстких правил. Треба, у першу чергу, перевіряти людей на людяність.

І на завершення.

Мій викладач з кримінального процесу і адвокатури сказав мені таку річ: «Де б ти не знаходився, в якій би ситуації ти не був – залишайся людиною» (*Резонанс* (<http://resonance.ua/zhest-nedobrochesnosti-z-prismakom-pra/>). – 2018. – 26.12).

А. Романдаш, Радіо Свобода: Незалежні суди – ключова вимога для майбутнього президента України (світова преса)

Майбутньому президентові України доведеться реформувати СБУ і суди, щоб країна могла розвиватися, пишуть в аналізі дослідницького центру Atlantic Council у США. У відповідь на санкції Росія лише посилює агресію, мовиться у статті на сайті східноєвропейського аналітичного журналу New Eastern Europe. Томос для України – ще один привід для пропаганди Кремля, про це йдеться у матеріалі американської медіакомпанії CNN.

Якщо українці хочуть, щоб економіка працювала як потрібно, наступний президент мусить здійснити низку ключових реформ, пишуть у статті на сайті американського аналітичного центру Atlantic Council. Частина економічних реформ уже працює, але їх недостатньо. Зміни мають стосуватися всієї системи, особливо судів, СБУ, законів про землю і ведення бізнесу.

Автор матеріалу, відомий шведсько-американський економіст Андерс Ослунд, описує поточний стан української економіки і зміни, які відбулися після Революції гідності. За його

словами, деякі реформи вдалися – наприклад, стабілізувався курс гривні, державні закупівлі стали прозорими завдяки цифровій платформі ProZorro, а децентралізація дала стимул для розвитку міст і територіальних громад. Попри це, економічне зростання – лише 3% на рік, міжнародний бізнес побоюється інвестувати в Україну, а корупція в судах залишилася.

«Ключова вимога у президентських перегонах – створення справді незалежних і неупереджених судів... – пише експерт. – Після провалу судової реформи 2017 року Україна потребує залучити іноземне оцінювання суддів, щоб корумповані судді були звільнені. Те саме має стосуватися прокурорів». За словами економіста, також треба реформувати СБУ, яка зараз відповідальна за розслідування економічних злочинів. Вісім тисяч працівників СБУ теоретично займаються цим напрямом, однак за час існування вони так нікого і не покарали. На думку Ослунда, Україна має взяти приклад зі США, де фінансові злочини розслідує спеціальна агенція при Міністерстві фінансів із 350 працівниками.

«Українці часто нарікають на «олігархів». Це зручно, бо критикують не когось конкретно, а саму систему. Утім, жодна успішна законодавча реформа неможлива без чесних лідерів», – продовжує Ослунд. Економіст додає: кандидати в президенти повинні припинити популістські спекуляції щодо цін на тарифи, адже їх не можна занижувати. Він також радить продати більшість державних компаній через відкриті торги і зняти мораторій на продаж землі. Водночас майбутній президент має бути відповідальним стосовно зовнішнього боргу України і не шукати способів, щоб його не платити.

Росія може перегравати сценарій Кримської війни 1854 року – про це йдеться в матеріалі на сайті східноєвропейського аналітичного журналу *New Eastern Europe*. Москва використовує Крим для посилення впливу на Близькому Сході і послаблення позицій Заходу, пишуть у статті.

Журналіст поспілкувався із Айлою Баккалли, представницею Меджлісу кримськотатарського народу у США, радницею з питань корінних народів у Постійному представництві України при Організації Об'єднаних Націй. На її думку, агресія Росії настільки очевидна, що навіть нейтральні країни в ООН погоджуються, що Кремль – агресор в Україні. Утім, переконана експертка, теперішньої світової реакції недостатньо, щоб зупинити війну.

«Багато аналітичних центрів повторюють думку, що Росія хоче певним чином повторити своє минуле в наш час», – каже Баккалли. Саме тому Кремль прагне контролювати Крим і прибережні води, бо ці території мають стратегічне значення і важливу роль у світовій історії. На думку Баккалли, Москва не боїться значного опору Заходу – санкції мали «неочікуваний результат, бо зробили Росію більш самодостатньою і менш зацікавленою у вирішенні конфліктів у дипломатичний спосіб», додає вона.

Попри це, «Росії не вдається ізолювати Крим», вважає Баккалли, бо «українське керівництво,

українці і кримські татари... підтримують одне одного, щоб викрити експансіоністські наміри Росії». За її словами, кримські татари ніколи не визнають Крим російським, тому Кремль продовжує ув'язнювати місцевих активістів. На думку Баккалли, в Україні багато зробили для визнання кримських татар – зокрема, президент Петро Порошенко наголосив, що вони – корінний народ Криму, а груднева резолюція ООН проти російської агресії в Криму лише підтверджує це і засвідчує солідарність із Україною.

Росія використовує томос про незалежність Православної церкви України для пропаганди всередині і поза межами країни – про це йдеться у статті на сайті американського телеканалу CNN. За словами оглядача, автокефальна церква посилює конфлікт між Україною та Кремлем.

Зокрема, у своїх промовах президент Росії Володимир Путін попереджав про можливе «кровопролиття» через можливий переділ церковної власності, коли релігійні громади захочуть перейти до незалежної церкви. «Не забуваймо, проте, що в Україні уже є справжнє кровопролиття – сепаратисти на сході України, яких підтримує Москва, перебувають у стані збройного конфлікту з центральним урядом в Києві вже майже чотири роки», – пише оглядач. Через напад Росії на українські військові кораблі наприкінці листопада Україна запровадила в кількох регіонах воєнний стан – але й коли цей режим скасували, російські державні телеканали продовжили свою пропаганду, заявляючи тепер, що це Порошенко свідомо розпалює ворожнечу між Росією і Україною через автокефалію Української церкви.

«Під час православного Святвечора вечірня програма новин «Весті» на державному телеканалі «Росія-1» прозвітувала про томос у традиційному грубому стилі, обізвавши українців «схизматиками» і висміявши Порошенка за те, що він пив воду із пляшки під час церемонії», – підсумовує оглядач (*Radio Svoboda* (<https://www.radiosvoboda.org/a/29701577.html>). – 2019. – 10. 01).

С. Фурса, Новое Время: Тимошенко і Конституція. Коли в країні починається Венесуела

Здається, Юлія Володимирівна взялася довести, що абсолютно нічим не відрізняється від парочки Чавес-Мадуро, і після того, як озвучила з усіх білбордів економічні тези «курсу на Венесуелу», перейшла до політичних. І тепер вона хоче ухвалити на референдумі Нову Конституцію, якої напевно закріпить за собою статус Канцлера галактичної республіки.

Перший елемент Венесуели тут – це ухвалення чогось на референдумі. Так якраз люблять вчиняти різні популістські диктатори, яким заважають інститути. І щоб обійти їх, вони придумують референдуми. А референдум, якщо його проводять не у Швейцарії, завжди дуже зручна штука. Можна ухвалити все що завгодно. Головне правильно сформулювати питання і сказати на всіх каналах, що треба відповісти «так». І готово.

І плювати, що немає законного шляху ухвалити Конституцію через референдум. Просто немає. Але для Венесуели-стайл це не важливо. Чавес і потім Мадуро рік у рік руйнували інститути, які стримують політиків, а отже – дурість і корупцію. І у них вийшло. В Україні дуже мало працюючих інститутів. І багато які з них треба створювати з нуля. Такі як судова система, наприклад. Але створювати і руйнувати – абсолютно різні речі. Різні парадигми.

І друге. Що таке зміна Конституції по-українськи? Це завжди боротьба за повноваження. І все. Українська Конституція не погана і не хороша. Вона нормальна. І коли хтось пробує її змінити, то це завжди перетягування ковдри на себе. Окремий привіт Януковичу, який зробив це відразу ж, як отримав владу. Тепер ось Юлія хоче зробити те ж саме. Але якщо Янукович скористався послугами Конституційного суду, який, як відомо, дуже вмів і правильно трактує Конституцію, то Юлія вирішила йти по-венесуельськи. І винести на референдум.

Звісно, вона не скаже, що нова Конституція потрібна, щоб ніхто не заважав їй узурпувати владу. Вона говорить про те, що це треба, щоб перешкодити кланам впливати на владу. Наче в чинній Конституції написано: «Клани повинні впливати на владу, а олігархи є наше все». Питання не в Конституції, а у відсутності верховенства права в країні. Її просто не пробували виконувати. І замість того, щоб виконувати Конституцію, її пропонують змінити.

Щоб не виконувати тепер нову. В якій можна написати прямим текстом «Юлія мати народу», а всі інші пункти будуть вже не важливі.

Що відбувається, коли в країні починається Венесуела? У вас зміцнюється влада верховного керманіча, але руйнується економіка. Люди біжать. А ви продовжуєте боротися за суверенне право бути Венесуелою. Як наслідок, у вас інфляція в мільйон відсотків, наркомафія править нарівні з популістами, а люди продовжують тікати. І тільки Росія приходить на допомогу, пропонуючи план щодо порятунку.

Це той самий фінал, до якого веде гарна дорога з червоної цегли, складеної з приємних оку гасел про нову Конституцію, яка відразу зробить всіх багатими, і дешевий газ, який отримають всі.

Українські проблеми фундаментальні. Наша економіка хвора. І лікувати її зміною Конституції – це все одно що покликати гомеопата для хворого на рак. Це не тільки не допоможе, але і ще більше занедбати хворобу, унеможливаючи порятунок пацієнта, адже буде втрачено час і в той момент, коли прийде справжній лікар, може бути вже пізно (*Новое Время* (<https://nv.ua/ukr/opinion/timoshenko-i-konstitutsija-koli-v-krajini-pochinajetsja-venesuela-2516849.html>). – 2019. – 15.01).

Я. Степанковська, Главком: Чи мають депутати впливати на відбір суддів Конституційного суду?

Сьогодні відбулось засідання Великої палати Конституційного Суду України, на якому розглядали питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за поданням 47 народних депутатів. Але виявилось воно безрезультатним.

Нардепи, які підписались під поданням, скаржаться у документі, що принцип, коли парламентарії беруть участь у відборі суддів КСУ, суперечить Конституції. А головне – нівелює реформи, які були проведені у суддівській системі, так як залишає політикам можливість впливати на Конституційний суд.

«Питання розглядали, але не ухвалили жодного рішення. Розгляд його ще продовжиться на Великій палаті, просто його відклали», – повідомила «Главкому» член Ради Реанімаційного пакету реформ та член правління Центру політико-правових реформ (ЦППР) Юлія Кириченко, яка є одним з ініціаторів подання.

28 листопада 2018 року 47 народних депутатів звернулися до КСУ з проханням перевірити ці законодавчі положення на предмет відповідності Конституції. Ініціаторами подання є нардепи Вікторія Пташник і Ганна Гопко та член ради РПР та член правління ЦППР Юлія Кириченко. Всього ж документ підписали 47 народних обранців.

Проте Третя колегія першого сенату КСУ, якій випало розглядати це подання (у складі суддів Олександра Литвинова, Віктора Кривенка і Сергія Головатого), відмовила у відкритті провадження. Для ухвалення рішення достатньо двох голосів з трьох. Але поки невідомо, хто і як з трійки голосував: ухвалу ще не опублікували.

Якщо все ж таки буде відкрито конституційне провадження у справі, КСУ може розглянути питання по суті і вирішити, чи суперечать вказані норми Конституції. Коли буде прийняте остаточне рішення, сказати складно. Але вже навіть взявши до розгляду подання депутатів, Конституційний суд продемонструє парламенту, що готовий відстояти свою незалежність.

В чому суть претензії 47 депутатів

У 2016 році відбулись зміни у судовій системі, зокрема змінилась процедура відбору суддів КСУ, які тепер повинні обиратися шляхом проведення відкритого конкурсу. По шість суддів призначають за квотами парламенту, президента та з'їзду суддів України.

Конкурсний відбір кандидатур за квотою президента здійснює створювана ним конкурсна комісія, за квотою З'їзду суддів – конкурс проводить Рада суддів України.

Відповідальним за конкурсний відбір суддів у Верховній Раді є парламентський комітет з питань правової політики та правосуддя у порядку, визначеному регламентом Ради.

Згідно з регламентом, «право подання пропозиції щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України може реалізувати депутатська фракція (депутатська група), група позафракційних народних депутатів у кількості, не меншій за кількісний склад найменшої депутатської групи». І ці пропозиції вже подаються до Комітету ВРУ з питань правової політики та правосуддя.

Автори подання до Конституційного суду обурені тим, що з 2017 року правники, які претендують на посаду судді КСУ, не можуть самостійно подавати свою кандидатуру на конкурс, а їх повинні рекомендувати депутати.

«Процедура, коли кандидатуру мають узгодити депутати, суперечить Конституції, де сказано, які кваліфікаційні вимоги (їх цілий перелік) ставляться до кандидата на посаду судді КСУ, і немає додаткової вимоги бути знайомими з народними депутатами, щоб отримати від них рекомендацію, і щоб з нею прийти на профільний комітет», – зауважую депутат Вікторія Пташник, яка є одним з ініціаторів звернення.

Вона додала, що вже були випадки, коли кандидати на посаду судді КСУ подавали свої дані на розгляд, але так як не були рекомендовані ні депутатською фракцією, ні депутатською групою, розгляд їхніх кандидатур навіть не виносився на пленарне засідання Ради.

Під час відбору до Верховного й Вищого антикорупційного судів кандидати подають суддівське дос'є, складають кваліфікаційний іспит та проходять співбесіди, і за цим всім є можливість громадськості слідкувати онлайн. Тоді як необхідності укладати подібні детальні дос'є та кваліфікаційних іспитів для претендентів на суддівське крісло КСУ не було, а окрім цього, вони ще й повинні проходити співбесіди з керівниками депутатських фракцій та груп, а лише потім можуть бути подані на розгляд профільним комітетом з правової політики та правосуддя.

«Людина, яка відповідає усім критеріям, впевнена у своїх професійних знаннях, просто повинна зібрати необхідний пакет документів, подати їх на конкурс, прийти на іспит чи співбесіду у призначений час, а не просити депутатів подати їхню кандидатуру на розгляд», – підсумувала Пташник.

Чим шкідливий вплив депутатів

Одним з основних завдань суддівської реформи повинно було стати позбавлення впливу на суддів Конституційного суду політиків, які можуть давити на суддів з корисливою метою.

Вікторія Пташник нагадала, що саме «завдяки» рішенню Конституційного суду, відбулась узурпація влади президентом Віктором Януковичем: у вересні 2010 року, за поданням 252 народних депутатів, Конституційний Суд відмінив зміни до основного документу 2004 року, і відновив попередню редакцію Конституції, у якій Україна зазначена як президентська республіка, що посилює повноваження тодішнього глави держави.

У компетенції Конституційного суду заявити про антиконституційність прийнятого парламентом закону, після чого закон втрачає чинність. Наприклад, судді КСУ можуть відмінити дію закону, який порушує конституційні права громадян.

Одним з основних завдань суддівської реформи повинно було стати позбавлення впливу на суддів Конституційного суду політиків, які можуть давити на суддів з корисливою метою

Член правління Центру політико-правових реформ (ЦППР) Юлія Кириченко одразу пригадала як приклад введення електронного декларування для активістів, які борються з корупцією. Кириченко зазначила, що цей закон порушував права на рівність і на свободу об'єднання в громадські організації, і єдиний орган, який може захистити у такому випадку громадян – Конституційний суд. Але зараз виходить так, що він формується тим парламентом, дії якого повинен оцінювати і при потребі критикувати.

На думку експертів, політики навряд чи будуть рекомендувати в судді КСУ до них нелояльну людину, яка не готова буде піти цим нардепам на поступки, коли здобуде посаду.

«Як може не бути претензій у депутатів до КСУ, якщо тільки цей орган може визначити конституційність законів? Про яку незалежність суддів може йти мова, якщо перед тим, як здобути посаду, їм треба здобути прихильність нардепів?» , – обурюється Юлія Кириченко, нагадавши, що навіть до реформи 2016 року для обрання суддів КСУ не потрібна була підтримка політиків.

Рада з питань судової реформи (РПСР) також не підтримувала ці принципи взаємодії депутатів і кандидатів у судді КСУ. Саме тому перша редакція Закону про Конституційний суд, яка була напрацьована разом з експертами РПСР, не містила жодних подібних положень, як от «отримувати благословення» від депутатських фракцій і груп, зазначили експерти.

«Коли ми розглядали мотиваційні листи кандидатів до КСУ, які подавались на розгляд до Верховної Ради, у одному з них кандидат писав: «як довірена особа президента я працювала...» Ця кандидатка не пройшла відбір, але той факт, що кандидати вважають за необхідне вказати подібну інформацію в мотиваційних листах, викликає сумніви в їхній політичній незаангажованості», – вважає Андрій Химчук, юрист «Фундації DeJure». На його думку, цілком імовірно є те, що кандидату доведеться піти на певні поступки депутатам, щоб переконати їх подати саме її кандидатуру і бути допущеним до конкурсу.

Вплив депутатів на процес відбору суддів послаблює КСУ, робить його несамостійним органом, а це особливо погано перед

президентськими та парламентськими виборами, наголошують експерти, адже невідомо, хто буде наступним президентом, та яким буде новий парламент.

«Загальні суди у нас перебувають на стадії реформи, яка за один день не відбувається. Конституційний суд все ж таки один, який

сформований у повному складі, і КСУ має усвідомити своє значення. Бо якщо зміниться політичний вектор країни, судьям КСУ потрібно буде незалежно ухвалювати важливі рішення», – підсумувала Кириченко (*Главком* (<https://glavcom.ua/publications/konstituciyniy-sud-na-povidku-563709.html>)). – 2019. – 23.01).

С. Дацюк, Українська правда.Блоги: Суспільний договір – на обговорення

За час, коли не відбувалися експертні платформи по Суспільному Договору, відбулося декілька важливих подій та було запущено ряд процесів.

Закінчилася передвиборна та розпочалася виборна кампанія. Відтак питання перспективи Суспільного Договору постало як проблема.

Було створено Спільноту Договору, яка розглядає себе як громадження Суспільного Договору на основі громадських сил, які започатковували Суспільний Договір – «Народна Конституція», «Хартія Майбутнього», синархісти, група соціальних мереж «Прогресивний Капіталізм», «Україна це я».

Спільнота Договору започаткувала публічні дискусії на відеомайданчику «Укрлайф» та створила архів текстів Суспільного Договору.

Також Спільнота Договору провела зустріч ініціаторів та домовилася підписати Меморандум про Суспільний Договір. На цій зустрічі була особлива позиція юристів, які переконували ініціаторів у необхідності юридичної експертизи тексту Суспільного Договору, щодо чого ми не дійшли поки що згоди.

Також було різнобачення – розробляти текст Суспільного Договору, аж поки він не матиме ідеальний стан, в тому числі в юридичному розумінні, чи вже публікувати Суспільний Договір. Щодо цього ми домовилися, що потрібно виносити текст в тому вигляді, в якому він є, і далі продовжуватися працювати над ним всією українською громадою.

Спільнота Суспільного Договору з політичним провайдером Юлією Тимошенко

уклала домовленість про партнерське розмежування на процес Суспільного Договору та процес творення Нової Конституції. Ця домовленість була обговорена та погоджена на останній експертній платформі 14 січня 2019 року.

Це означає, що Конституція, яка є предметом нинішньої виборної кампанії, наскільки це можливо, буде базуватися на тексті Суспільного Договору і буде включатися в політичний процес, в той же час Суспільний Договір є громадським неполітичним процесом, який є партнерським до конституційного процесу, але незалежним від політичного процесу Конституції.

Процес розробки, обговорення, укладання та змін Суспільного Договору виходить за межі будь-яких виборних кампаній і не пов'язаний з будь-якою політичною силою. Суспільний Договір має намір трансформувати суспільство, а Конституція має фіксувати окремі етапи цього процесу.

Підписання Меморандуму, яким власне буде запущено процес громадського обговорення Суспільного Договору призначено на 19-те січня 2019 р.

20 січня запланована публікація тексту Суспільного Договору. До обговорення та редакції запрошується вся громада України.

До політичного провайдингу та імплементації Суспільного Договору запрошуються всі кандидати в президенти України.

Долучення до ініціативної групи Суспільного Договору може бути двома способами: 1) для громадян України шляхом авторизації на сайті Суспільного Договору з 20 січня 2019 року

та будь-якого коментарю чи правки; 2) Для політиків, зокрема кандидатів в президенти, шляхом політичної заяви про таке долучення.

Зараз здається, що огромадження Суспільного Договору абсолютно логічний і майже природній для суспільства процес. Але щоб зрозуміти це, знадобилося декілька місяців суперечок та дискусій щодо поєднання Суспільного Договору з Конституцією.

Далі буде викладено деякі узагальнення, які учасники Спільноти Договору, вважають важливими. Ці узагальнення є результатом тривалих дискусій та суперечок і в загальному вигляді виражають позицію Спільноти Договору.

Огромадження Суспільного Договору означає, що громада стає не лише суб'єктом його творення, але і безпосереднім інструментом, середовищем, способом та процесом такого творення.

В цьому сенсі Суспільний Договір твориться навіть не на рівні Республіки, яку засновує, а на рівні громад, які заснують цю Республіку.

Огромадження Суспільного Договору складається з п'яти основних процесів: 1) Натуралізація; 2) Деюридизація; 3) Деполітизація; 4) Надконституційна позиція; 5) Інституалізація громадської активності щодо Суспільного Договору в її продовженому процесному вигляді.

Натуралізація Суспільного Договору означає, що громада, яка почала виступати як суб'єкт суспільних революцій і незадоволена діями своїх еліти, правлячого класу, політичного класу, привілейованого класу (як би ми їх не називали) після цих революцій отримує можливість безпосередньо укласти Договір про принципи свого співжиття і виставити їх як обов'язкові для умовного власного правлячого класу.

Конституції відображають здебільшого елітний консенсус, але в суспільствах з проблемною елітою, такі елітні консенсуси не обстоюють позицію громади. Саме тому з'являється необхідність натуралізувати Суспільний Договір як загальні правила співжиття громадян. Вперше в історії суспільний договір відмежовується від пакту еліт, які раніше були синонімами.

Натуралізація Суспільного Договору означає, що він твориться як текст, відмінний від тексту Конституції та будь-яких інших загальних законів, та вміщує в собі не лише основні принципи, установки, орієнтири, стратегічні ресурси різного рівня колективностей (громад та республіки), але і ясно описує перспективні наявних колективностей, які виходять за межі однієї Конституції.

Деюридизація Суспільного Договору полягає у виході Суспільного Договору з-під юрисдикції юриспруденції як такої. Тобто громадське право, до якого лише і може бути віднесено Суспільний Договір, твориться не юриспруденцією як унормованим та соціалізованим правом, а у колективно-вільному природньому праві.

Колективно-вільне природне право означає це не суб'єктивне право, тобто розглядається не з позиції чи можливостей фізичної чи юридичної особи, а з позиції громад як договірних спільнот і їх можливостей.

Коли ми перезасновуємо Республіку, ми точно не маємо спиратися на наявне юридичне право – ми маємо творити нове право. Суспільний Договір не має юридичного статусу взагалі. Дуже мало буває юристів, здатних мислити на рівні теорій права в стані спонтанного розвитку, щоб зрозуміти цю обставину.

Юристи зазвичай намагаються прив'язати Суспільний Договір до наявної юрисдикції та обмежувати простір Договору тим, що це нібито договір між народом та владою. Суспільний Договір це Договір колективності Громада-Республіка у вільному громадському праві, яке завжди по відношенню до наявного світового права виступає як протоправо, тобто право, яке лише формується тут і зараз.

Тобто огромадження як деюридизація означає таку послідовність дій: спочатку громада розробляє, дискутує, обумовлює Суспільний Договір, а потім юристи це унормовують, а політики соціалізують.

Деполітизація Суспільного Договору означає, що Суспільний Договір не може бути зведений до політики і не може бути ототожнений з Конституцією. Суспільний Договір як розроблюваний і дискусований

громадою може звертатися до політичних провайдерів, але не має ототожнюватися з ними. Деполітизація означає, що процес розробки, дискутування та укладання Суспільного Договору не може ідентифікуватися з жодною політичною партією, жодним політичним лідером, тим більше не може бути вбудований в жодну політичну виборну кампанію.

Надконституційна позиція Суспільного Договору означає те, що Суспільний Договір творить і диктує принципи та норми Конституції, а не навпаки. Така його суперпозиція зумовлена тим, що він розробляється широкими суспільно активними верствами громад наявної колективності, що традиційно розглядається як країна-республіка-держава-нація.

Інституалізація громадської активності в її продовженому процесному вигляді для Суспільного Договору означає, що навіть якщо Суспільний Договір існуватиме у натуралізованому вигляді, його розробка не припиняється, тобто вона продовжується. Тобто Суспільний Договір це не лише текст, це ще і процес осмислення та зміни цього тексту.

Це також означає існування Спільноти Договору – клубу засновників та варті Суспільного Договору, які щороку збираються на обговорення стану адекватності Суспільного Договору і більше не мають жодних привілеїв чи прав у зв'язку з цим. Це принципово новий інститут, який має дослідницькі, моніторингові, просвітницькі та корегуючі щодо Суспільного Договору функції.

Якщо Спільнота Договору приходить до висновку про якісь проблеми з Суспільним Договором, вона запускає процес загальносуспільних дискусій і, якщо потрібно, вносить зміни в той же загальносуспільний спосіб, яким цей Суспільний Договір і творився. Також ця Спільнота може ініціювати розробку Нових Конституцій, бо через Майдани це робити дуже затратно і криваво.

Такий процесний характер Суспільного Договору породжений тією обставиною, що ми вступили у Швидкий Світ, де суспільство змінюватиметься дуже швидко.

Шановні громадяни! До найглибинніших засад нашого самоусвідомлення належить, перш за все, право на самостійне та гідне влаштування нашого співжиття.

Давайте зрештою зробимо самі свою Республіку, не обмежуючись ані досвідом минулого, ані проблемами теперішнього, ані відмовою думати про майбутнє власного правлячого класу.

Давайте творити власне співжиття самі – у конструктивних і продуктивних дискусіях, у активних громадських діях, ставлячи та вирішуючи перші та останні проблеми.

Ніхто ніколи не робив натуральний Суспільний Договір у вигляді надконституційного тексту, і багато хто не вірить, що українцям це вдасться.

Давайте спробуємо і докладемо всіх зусиль до того, щоб нам вдалося! *(Українська правда. Блогу (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5c3d8f14ea1be/>). – 2019. – 15.01).*

В. Уколов, Українська правда.Блоги: Медведчук написав Конституцію для Тимошенко?

14.01.19 Тимошенко на ICTV: «Ми зібрали декілька команд непартійних, які розуміють країну і куди їй рухатися. 109 громадських діячів, конституціоналістів зібралися... Мета – на кінець кампанії вийти з новою редакцією Конституції... Суспільство буде вимагати виконання цієї Конституції і це має бути на референдумі»

13.04.09 УНІАН: «КРАВЧУК отметил, что В.МЕДВЕДЧУК является специалистом по конституционным проблемам и сейчас он помогает БЮТ в работе над проектом изменений в Конституцию. «Я думаю, что главная его (проекта Конституции) идея – наличие в стране одного центра власти. Управляет всем должен Президент или премьер, потому что пока они управляют вместе, порядка в стране не будет. Думаю, что этим центром станут парламентская коалиция и правительство».

Вибачте за довгу передмову. Це лише докази. Бо на мою думку вчорашня заява Тимошенко у «Свободі слова» – ознака продовження співпраці з Медведчуком, який (за свідченням Кравчука) розробляв Конституцію для неї ще в 2009 році.

Насправді пропозиція утворити в Україні республіку «канцлерського» типу не нова – пам'ятаю це обговорювалось серед депутатів БЮТ у 2009 році, коли, як розповів Кравчук, Медведчук писав проект Конституції для Тимошенко.

Тоді депутатам пропонували подумати над системою, коли за результатами виборів партія переможець отримує половину місць ВР плюс 1 голос, а всі інші партії, які пройдуть до парламенту, ділять між собою решту місць. Звісно ж за одночасного зменшення прохідного бар'єру до 2%.

Якщо проаналізувати теперішні інтерв'ю та виступи Тимошенко, виявиться, що через 10 років ця ідея майже не зазнала змін. У наслідку – партії-переможцю для призначення уряду не потрібна буде коаліція взагалі – у гіршому випадку буде 226 голосів.

За такої системи влади партнери для переможців стануть зайвими. Це оригінальна ідея для всевладдя і узурпації влади партією, що перемогла на виборах. Опозиція буде загнана під плінтус, бо її голоси нікого не будуть цікавити і ні на що не впливатимуть.

Раніше Тимошенко вже називала таку систему влади – республікою канцлерського типу. Однак по-суті, це буде фюрерська влада без системи серйозних стримувань і противаг.

Та що говорити, коли навіть сам референдум для Конституції, про який говорить Тимошенко, є неконституційним – Основний Закон не можна змінювати на референдумі, бо це буде порушенням самого Основного Закону.

І це ще одна деталь, яка нагадує про тінь Медведчука. Адже навесні 2000 року В. Медведчук займався проведенням такого конституційного референдуму. Однак конституційна авантюра тоді провалилася, як тільки дійшло до імплементації результатів референдуму – 300 голосів у Верховній Раді не знайшлося.

P.S. З учорашнього ефіру на ICTV я лише з одним поки згоден – що Тимошенко і Порошенко зустрінуться у другому турі... Або не зустрінуться, якщо Тимошенко туди не пройде (*Українська правда.Блоги (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/ukolov/5c3db1ad4b11b/>). – 2019. – 15.01*).

А. Артюх, Україна молода: Обіцянки «мирних планів»

Якщо чесно, вивчати програми кандидатів у президенти доволі лячно.

Було б непогано, аби претенденти на посаду гаранта Конституції хоча би прочитали Конституцію і поцікавилися своїми повноваженнями.

Особливо тривожно досліджувати палітру обіцянок «мирних планів» і «мирних» переговорів (під дулом російського автомата) на тлі мирного аншлюсу Білорусі – недвозначної декларації намірів Путіна відновити «союзнуну» імперію.

Хочеться нагадати, що навесні ми обиратимемо гаранта суверенітету і Конституції, а не «крепкого хозяйственника», який нагодує усіх трьома хлібами або ж мирного фея з торбинкою чарівних заклинань, які «абра-кадабра-бумц», і вмиг замирять агресора.

Трьома хлібами Президент не зможе нікого нагодувати (збільшити зп і зменшити тарифи), бо це конституційна функція Прем'єр-міністра, якого обиратиме парламентська більшість.

Обіцянка потенційного гаранта Конституції, порушуючи Конституцію, лізти у царину виконавчої влади замість наглядати за законністю її дій, виглядає геть кепсько.

Але ще сумнівнішим видається ярмарок «мирних» обіцянок. Відповідальний Президент просто не може обіцяти мир, бо його головна конституційна функція – захист державного суверенітету, захист незалежності України.

І якщо на момент, коли проти України зчиняється агресія, коли анексована і окупована частина території, кандидат обіцяє мир, він порушує Конституцію.

Конституція не передбачає роздаровування українських земель агресору в обмін на «мир»! Конституція не передбачає «референдумів» щодо відчуження українських земель! Конституція передбачає захист незалежності і чітко прописує функції свого гаранта у випадку агресії і порушення суверенітету.

І до слова, агресія не обов'язково має бути відкритою. За класичним визначенням, даним Генеральною асамблеєю ООН у

1974 році, агресія – це будь-яке «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави».

Навіть (!) «засилка державою або від імені держави озброєних банд, груп, і регулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави», не кажучи вже про «блокаду портів або берегів держави збройними силами іншої держави».

Так що до моменту, поки не буде припинена агресія, Президент, який виконує Конституцію, має захищати країну всіма можливими засобами (дипломатичними, правовими, економічними, воєнними).

Коли в державі – жертви агресії немає сил для відновлення суверенітету, а в агресора бракує сил для наступальних дій, можливий сценарій «замороженого конфлікту». Однак це – конфлікт, хоч і заморожений, – війна, а не мир.

Мир у контексті чинної Конституції – це деокупація і відновлення територіальної цілісності. То чому вони не обіцяють деокупацію і відновлення територіальної цілісності? Маленькі хитрощі?

Війна – не обов'язково пальба і канонада. Є дипломатична війна. Замість дипломатичної війни з російським агресором чинний гарант свого часу запропонував «мирні (Мінські) домовленості» з маріонетками-колаборантами, що обернулися «стурбованістю» зовнішнього світу замість жорсткої реакції і слідування нормам міжнародного воєнного права з приводу зовнішньої агресії проти України.

Наразі ж ситуація загострилася, і якщо Путіну вдасться «мирна» окупація Білорусі, Україна, образно висловлюючись, потрапить у «котел», а російські війська стоятимуть у 100 км від Києва.

Анексія Криму. Окупація Донбасу. Військове блокування Азову. Аншлюс Білорусі. Якщо Путін і виношує якісь «мирні плани», то це плани «мирно» захопити частину України, або ж усю країну через підкуп політикуму,

договірки, панування російського бізнесу в Україні, контрабанду, погрози й залякування, поширення російської банківської системи в Україні, диверсії, пропаганду агресора на проросійських каналах, на які мінстець уже котрий рік уперто не звертає увагу, домінування у політикумі проросійських сил (які так чомусь і не понесли відповідальності за численні кримінальні злочини і спокійно йдуть на вибори).

Уже зрозуміло, що остаточною метою Путіна є знищення українського суверенітету. А засоби для досягнення цієї злочинної мети будуть як мирними, так і відверто агресивними.

А тому як ніколи актуальним, є закон про імпічмент, аби майбутній гарант багатостраждальної Конституції, бува, не повторив за білоруським бацькою прецедент мирного зливу державної незалежності і конституційного ладу...

То замість конкурсу мирної фантастики і чергових мирних планів хочеться почути, як потенційні гаранті незалежності, керуючись нормами Конституції, захищатимуть Незалежність, головний удар проти якої, дуже вірогідно, ще попереду.

Si vis pacem, para bellum! (Україна молода (http://umoloda.kiev.ua/number/3405/2010/129369)). – 2019. – 9.01).

С. Кондратюк, Закон і Бізнес: Інкогніто у ВККС

Усі «диверсії», що відбувалися під час 8 офіційних конкурсів до новоутворених і діючих судів, викликають недовіру громадськості. Щоб розсекретити процес оцінювання, Вища кваліфікаційна комісія суддів підняла завісу над процедурою, показавши, як виглядають роботи кандидатів.

Менеджери судової ланки

Хоча суддів, за словами заступника голови ВККС Станіслава Щотки, більше непокоять темпи кваліфікаційного оцінювання, у державному масштабі роль конкурсів переважає. За підрахунками, відбір суддів проводиться за 8-ма напрямками, 6 із яких досягли пікової фази. І тільки через безпрецедентне навантаження комісії конкурс до ІР-суду довелося відкласти на другий план.

А от маршрут, за яким ВККС рухалася з липня минулого до січня цього року, був схожий на той, який обирають серйозні компанії. 3-рівневий менеджмент – аутсорсинг – секретаріат – члени комісії, як зазначив її голова Сергій Козьяков, дав змогу працювати у прискореному режимі.

У ВККС навіть встигали допомагати громадській раді міжнародних експертів виконувати її обов'язки. І це зрозуміло, адже незалежний орган, члени якого не знають української мови і не знайомі з національним менталітетом, – інновація в історії.

Але перед тим, як кандидати потрапили до рук іноземних спостерігачів та вітчизняних «добročесників», вони пройшли зріз знань, про результати якого доповіли члени комісії.

Досвід не приходять просто так

Кандидатів на посади у Верховному та Вищому антикорупційному судах розділили за гендерними, віковими та локаційними ознаками. А от за категорією знань кандидати розмежували себе самі.

Так, з'ясувалося, що охочі потрапити до Касаційного кримінального суду підготувалися до випробування краще. На думку С.Козьякова, це й не дивно, адже ті, хто одягав мантию ще до конкурсу, мають перевагу в написанні рішення. Але, як зазначив очільник комісії, будучи професіональним баскетболістом, не завжди потрібно записуватися на чемпіонат з покеру. Тому охочим одягнути мантию чи змінити стару потрібно зіставляти свій досвід роботи з вимогами до вакансій і не намагатися здійснити квантовий стрибок в іншу спеціалізацію.

Можливо, тому деякі кандидати прагнуть виокремити свою роботу, застосовуючи дивні піар-ходи. Але замість того, щоб заробити екстра-бал, шкодять собі.

Про один із таких випадків розповів член ВККС Тарас Лукаш. Нуль балів за доволі непогану роботу довелося поставити кандидату,

який необачно вдався до популізму. Наприкінці роботи він додав фразу, яку перед тим заявляв публічно, тим самим розкривши своє інкогніто. А такого у комісії не пробачають.

Та й не вважають, що мають право висвітлювати доробки претендентів. Але, щоб підтвердити прозорість процедури, пропонують останнім самостійно оприлюднити виконані завдання. Можливо, вони таки наважаться на цей крок. Адже виходить, що неуспіх кандидата породжує претензії до безсторонності ВККС. С.Щотка такі прояви недовіри називає «тестом на дорослість».

Після виставлення оцінок члени комісії зібралися на засідання, щоб декодувати роботи і разом дізнатися, кому поставили 60 балів, а кому 90.

Один клік до розсекречення

Дізнавшись бали за завдання, виконані судьями ще у липні, у ВККС затвердили результати під кодовими іменами кандидатів. У представників комісії часто запитують, скільки часу йде на розшифрування авторів

робіт. Виявилось, цифри, за якими ховаються імена суддів, не потрібно відшукувати і звіряти, достатньо лише кілька разів натиснути мишкою, щоб отримати інформацію.

І всі зміни, які, по суті, член комісії має змогу внести, якщо йому заманеться відкоригувати чийсь результат, можна буде легко виявити. А от поставити тризначну оцінку в комісії не зможуть – система не дозволить. До того ж при перевірці модельних судових рішень орієнтуються на вказані в спеціальних формулярах складові.

Таким чином, робота над зрізами практичних та теоретичних знань уже добігає кінця. С.Щотка повідомив, що їм залишилося перевірити близько 200 робіт. Але на практиці виходить, що деякі щасливці одну й ту саму процедуру проходять ще раз, а якщо забажають узяти участь в одному з конкурсів, то кваліфіціювання проходять аж тричі (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/136084-u_vkks_ne_zaperechuyut_scho_u_proces_vistavlennya_baliv_mozh.html). – 2019. – 19-25.01).

В. Колішний, Закон і Бізнес: Що в міжнародних експертів викликає сумніви в доброчесності кандидатів

За перші 5 засідань члени громадської ради міжнародних експертів зажадали проведення спільних зібрань стосовно 49 претендентів до Вищого антикорупційного суду зі 113, які залишилися в наявності. Що ж викликало перестороги в іноземців щодо доброчесності кандидатів?

Голосування аватаркою

Оперативність, з якою працюють 6 членів ради, вражає не тільки голову Вищої кваліфікаційної комісії суддів Сергія Козьякова, а й тих, хто бере участь у конкурсі або спостерігає за ним. Тим більше що в Києві присутні тільки 3 члени ради: Ентоні Гупер, Мір'яна Трайковська і Тед Зажечни. Решта працювали (або не працювали) в режимі відеоконференції. І, схоже, це вже набуває ознак сталої практики.

Адже, наприклад, Лорна Маклін Гарріс задалегідь попереджала, що віддає перевагу роботі вдома. А суддя Верховного суду Литви Аурелійус Гутаускас навряд чи залишить основне місце роботи заради тимчасового «підробітку». Тож їхня присутність на засіданні позначалася або аватаркою, або просто літерами «AG». Флемінг Денкер 4-е засідання проігнорував, і головуючий не озвучив причин його відсутності.

На самі засідання витрачається не більше як 1,5 год. з урахуванням часу, необхідного на послідовний переклад, та перерв перед голосуванням. А на 5-е, що відбулося 15 січня, взагалі вистачило 7,5 хв.

Рішення про те, чи виносити кандидатуру певного претендента на розгляд спільного із ВККС засідання, приймається шляхом оголошення прізвища члена ради та слова

«Yes». У випадку дистанційного волевиявлення для зовнішнього спостерігача залишається загадкою, чи це промовляє член ради, чи його помічник вмикає програвач із заздалегідь записаною фразою. Щоправда, під час трансляції перших двох засідань на екран виводилося і відео представника ГРМЕ, який працює дистанційно, але потім вирішили обмежитися аудіозв'язком.

Власне, лише перша зустріч викликала бодай якийсь інтерес: трансляцію подивилися 1,2 тис. глядачів. Потім популярність стрімко впала, і 11 січня за перебігом роботи ради спостерігали понад 300 осіб. Якими ж були претензії до кандидатів, озвучені під час 4-го засідання?

Дев'ять «недругів» доброчесності

Перший кандидат, стосовно якого доповідав Е.Гупер, – Вікторія Ж. (тут і далі прізвища претендентів не вказуються, оскільки, як зауважують експерти, статус самої ради не визначений, отже, не зрозуміло, чи підпадають оприлюднені на її засіданні твердження під публічні висловлювання посадової особи).

«Я не зачитуватиму повністю всю інформаційну записку, але я дійшов обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критеріям, викладеним у ч.1 ст.8 закону, з огляду на таке», – розпочав доповідач. Виявилось, що сумніви в її доброчесності в нього викликали «дописи і коментарі, які вона робила стосовно наявних і потенційних кримінальних проваджень».

Які саме висловлювання не сподобалися серу Гуперу – залишилося загадкою. Як і прізвища авторів інформаційної записки, на підставі якої він дійшов таких висновків. Якщо ви очікували, що далі будуть якісь приклади, то помилилися.

«Гріхи» Романа Г., про які розповів А.Гутаускас, зводилися до того, що він вчасно не надав відповідей на запитання, які йому надіслали. Це і стало підставою для його потрапляння у «спеціальний» список. А Юрій Ю. не переконав А.Гутаускаса у законності походження коштів для набуття власності – він не надав члену ради підтверджувальних документів.

Олександр С. поставили за провину той факт, що він безробітний після звільнення з посади судді, отже, не має доходів. За його словами, живе на щомісячні виплати у вигляді позики від свого брата, котрий мешкає в Росії. Е.Гупер висловив сумнів у правдивості такого твердження, що, на його думку, свідчить про недоброчесність кандидата.

Претензії до Олександра І. зводилися до його діяльності у 2016–2017 рр. як юриста. У 2016-му він представляв інтереси у кримінальних провадженнях 15 клієнтів, а у 2017-му – ще одного. Проте не вказав доходів від такого представництва у податкових деклараціях. А приховування такої інформації, на думку Т.Зажечни, не відповідає критерію доброчесності.

Адвокат Анна Н., на переконання Е.Гупера, завинила тим, що її активи не відповідають доходам, які задекларовані як нею особисто, так і її тепер уже колишнім чоловіком. За який період порівнювалися доходи та коли набувалися ці активи – він не уточнив. У декларації ж єдиним «дивним» об'єктом є Toyota Camry, придбана у 2007 р. за 2 млн грн. За такі гроші при курсі 5,05 грн./\$ в ті часи можна було і Maybach купити.

У судді Руслана Б., як вважає М.Трайковська, із доброчесністю теж не все гаразд. Бо в лютому 2014-го він спромігся придбати автомобіль Skoda Superb 1,8 2012 р.в. за ціною, яка суттєво менша, ніж ринкова. В декларації вказана вартість 50% його частки – 71,2 тис. грн., тобто це близько \$18 тис. за все авто. Тож або доповідач не вміє рахувати, або вважає, що курс весь час був 28,0 грн./\$.

Схоже, у ГРМЕ М.Трайковська спеціалізується на вартості машин. Адже, на її думку, суддя Олеся К., яка змагається за посаду в апеляційній палаті ВАКС, також занижила вартість авто. Мовляв, не міг Lexus ES350 з 5-річним пробігом коштувати у 2012 р. майже 100 тис. грн., або \$12,5 тис. Звісно, на авторинку могли просити за аналогічну модель і \$25 тис. – усе залежить від продавця й стану машини.

Не сподобалися М.Трайковській пояснення судді Юрія К. щодо незадекларування квартири і гаража, а також його поведінка під час спілкування із журналістами.

А суддя Андрій Я. нині перебуває під слідством за підозрою у скоєнні злочину, передбаченого ч.3 ст.368 Кримінального кодексу. Той факт, що справу відкрили ще у березні 2013 р., членів ради не збентежив.

Невідомі джерела

Загалом на цьому засіданні ГРМЕ поставила під сумнів доброчесність 18 кандидатів. З огляду на обізнаність у нюансах їхнього життя і діяльності виникає запитання щодо джерел, з яких черпають відомості члени ради. Доповідаючи щодо «свого» кандидата, Т.Зажечни прямо зазначив: «Я проаналізував інформацію, що була надана громадській раді». Є підстави припускати, що йдеться не лише про особові справи кандидатів, які передала ВККС.

Добре, якщо ці перестороги не виявляться стрясанням повітря задля демонстрації прискіпливості членів ГРМЕ. Хоча принаймні у половині наведених прикладів усе так і виглядає.

Утім, у кандидатів залишаються примарні шанси переконати у своїй доброчесності учасників спільних засідань (стосовно цих претендентів вони призначені на 23 та 24 січня). Проте, як відомо, для цього насамперед потрібно, аби принаймні 3 члени ГРМЕ змінили свою попередню думку. Адже навіть однастороння підтримка членів ВККС не зарадить – кандидата знімуть з перегонів. Натомість з огляду на відсутність будь-яких запитань у членів ради під час власних засідань і однасторонні голосування вони цілком довіряють думці одне одного.

Утім, планка, яку встановила рада, коли найдрібніші претензії тлумачаться як недоброчесність, може врешті-решт залишити комісію без роботи. Або все зупиниться тоді, коли кількість претендентів зрівняється із кількістю вакансій... (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/136085-yaki_obstavini_viklikayut_u_grme_sumnivi_v_dobrochesnosti_ka.html). – 2019. – 19-25.01).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Віце-спікер Верховної Ради О. Сироїд розкритикувала суддів Верховного суду за «ухвалення рішень, які не шкодять владі».

«Якщо подивитися на рішення навіть Верховного суду, то це часто рішення слуг і рабів, притому, що у них така зарплата, що вже можна «нікому в рота не заглядати». <...> Тим не менш вони все одно намагаються ухвалювати рішення, які б не шкодили владі», – зазначила вона в ефірі Радіо НВ.

За словами О. Сироїд, судова реформа в Україні успішно закінчиться, «коли п'ятеро будуть посаджені [віце-спікер не уточнила конкретні прізвиська, – Ред.], а ще добра тисяча попрошається з цією професією назавжди» (*Нове Время* (<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/siroid-verkhovnij-sud-chasto-prijmaje-rishennja-jak-sluhi-i-rabi-2516600.html>). – 2019. – 9.01).

Нині в Україні налічується вже 868 об'єднаних територіальних громад, а 52% бюджету України сьогодні знаходяться у місцевих

громадах. Про таке заявив в ефірі «5 каналу» віце-прем'єр-міністр – міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко.

Він також озвучив три головні цифри децентралізації: «Перше – це те, що 62% українців, які проживають як в ОТГ, так і у містах обласного значення. Друге – 120 тисяч дітей, які вже вчаться в новому освітньому просторі у 300 проектах. Це дуже важливо, бо ми бачимо якісні зміни по задачі ЗНО тих дітей, які навчаються в опорних закладах, де змінився дизайн, підхід, безбар'єрність, енергоефективність, інклюзивність. Змінився підхід до дітей – у них з'явилося бажання вчитися, бігти до школи і там залишатися, не тільки на період школи, а ще й після школи. І третє – це 8 тисяч проектів за 2015–2018 рр., бо це вже матеріалізація реформи, коли люди бачать дитячий садок, освітлення, дорогу, школу, амбулаторію, ЦНАП, центр безпеки – і це все те, що їм дає можливість змінити своє ставлення до влади і дати їй довіру».

Г. Зубко також відповів на запитання ведучої, чи можливий «відкат» реформи назад: «Це рік і президентських, і парламентських виборів, і я думаю, що це ключовий рік узагалі для історії України, для незалежної України. Бо або ми будемо активно продовжувати реформу і зробимо її незворотною, бо кожна реформа, вона зараз у такому стані, коли є результат, є бачення, є можливість розвитку, але розвернути її ще можливо. Те ж саме і реформа децентралізації. Приймавши у 2020 р. абсолютно бюджетний кодекс і зменшивши ресурси для самоврядування, ми практично залишимо ОТГ з однією назвою. І тому це визначальний рік, але й рік можливостей» (5 канал (<https://www.5.ua/suspilstvo/detsentralizatsiia-v-tsyfrakh-zubko-nazvav-try-holovni-dosiahnennia-reformy-185355.html>). – 2019. – 24.01).

У середу, 9 січня, відбулося друге засідання Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ). Як повідомляє Цензор.НЕТ із посиланням на youtube-трансляцію засідання, сумнівними кандидатами визнано Інну Білоус, Івана Соловйова, Дмитра Ягунова, Петра Феськова, Тетяну Черниш, Олега Кімстача, Миколу Дідика, Віктора Онуфрієва, В'ячеслава Дмитрієва, Петра Бурду, Олексія Омеляна і Руслана Хитрика.

Їхню добросовісність і професіоналізм розглянуть на спільному засіданні з Вищою кваліфікаційною комісією суддів.

Причинами для ініціювання вето стали сумніви щодо майна кандидатів або їхніх родичів, питання викликала також інформація в майнових деклараціях претендентів.

Також представники ОСМЕ висловили сумнів щодо професійності Білоус, яка ухвалила рішення про заборону мирних зібрань, Кімстачова, який з порушенням підслідності ухвалив рішення у справі за позовом іншого судді свого суду, Бурди, який приймав рішення поза процесуальними строками, і Хитрика, який потрапив у ДТП в стані алкогольного сп'яніння ще й посеред робочого дня, в який ухвалив не менше 12 рішень.

Нагадаємо, 4 січня відбулося перше засідання ОСМЕ, на якому ініціювали ветовання

восьми кандидатів – Оксани Голуб, Анатолія Квятковського, Анатолія Загороднього, Ігоря Штульмана, Юрія Кулініча, Дмитра Тишка, Тараса Зайця і Євгена Мартинова (*Цензор.НЕТ* (https://censor.net.ua/ua/video_news/3105683/rada_mijnarodnyh_ekspertiv_initsiyuvala_vetuvannya_sche_12_kandydativ_v_antykoruptsiyniyi_sud_video). – 2019. – 9.01).

Ключовим завданням нового президента має стати ухвалення Нової Конституції України, яка дозволить змінити несправедливі правила співжиття в країні, подолати корупцію і забезпечить справжнє народовладдя. Про це заявила Юлія Тимошенко під час виступу на Форумі єднання, який відбувається у день 100-річчя української Соборності в Києві, повідомляє кореспондент РБК-Україна.

Лідер «Батьківщини» пообіцяла, що у випадку перемоги на виборах одразу після інавгурації своїм указом оголосить Всеукраїнський референдум. З ухваленням нового Основного закону буде відкрито новий етап в історії країни, започатковано справедливі правила життя, переконана вона.

За її словами, народна Конституція передбачає побудову суспільства без кланової олігархії, порядок життя, за яким ніхто і ніколи не зможе безкарно утискати права та свободи людей.

«Після ухвалення Нової Конституції українці зможуть ефективно та самостійно управляти своєю державою, а недоторканість усіх високопосадовців – президента, суддів, депутатів – буде повністю ліквідована. Тобто закон буде один для всіх. Окрім того, кількість народних депутатів буде зменшена з 450 до 350. А громадяни отримають беззаперечне право змінювати центральну та місцеву владу в будь-який момент через справжній референдум за народною ініціативою (без втручання влади), замість жертвних революцій. Мирові судді та судді місцевих судів будуть обиратися народом. До управління країною будуть обов'язково та прямо залучені громадські організації, моральні та духовні лідери нації», – наголосила лідер «Батьківщини».

За цим новим документом, сильні права та можливості отримають місцеві громади.

Зокрема, вони матимуть право формувати свої виконавчі комітети, гарантовано закріплені за їхнім бюджетом податки (100% податку на доходи фізичних осіб, 10 % податку на землю та гарантовані частини інших податків).

«Громади зможуть повністю розпоряджатися землею. Землі за межами громад існувати не буде. Областями управлятимуть префекти», – зазначає Тимошенко.

Нова Конституція, за словами Тимошенко, дозволить зупинити корупцію в Україні, яка проникла у всі сфери життя українців, переконана лідер партії. За її словами, антикорупційна політика чинної влади приречена на провал, адже останні роки з корупцією в Україні боролися виключно корупціонери, тож у результаті й «корупціонерів нібито й нема, карати нікого, всі свої».

«Перше звинувачення, яке ми чуємо з боку цивілізованого світу – тотальна, поголовна, безпросвітна, безнадійна корупція. В цій системі беруть участь усі: від президента до керівника ЖЕКу. Як Японія відома технологіями, як Скандинавія знаменита соціальними стандартами, так українська влада – світовий еталон корумпованості. Ми покладемо край цій всесвітній ганьбі України! Я знаю, що дехто не вірить в такі заяви. Для скептиків у мене є такий аргумент: у 2000-му році я покінчила з корупцією в енергетичному секторі за декілька місяців. Це знають всі. У 2005-му я організувала повернення Україні «Криворіжсталі» та вкрадених газових родовищ на шельфах. У 2008-му – провела програму «Контрабанда стоп» та отримала в бюджет додатково десятки мільярдів гривень. Після президентських виборів я покінчу з всеохоплюючою корупцією. Зробила це тоді, зроблю і зараз», – резюмувала Тимошенко (*РБК-Україна (https://www.rbc.ua/ukr/news/timoshenko-novaya-konstitutsiya-pozvolit-1548165719.html)*). – 2019. – 22.01).

Напередодні президентських виборів, щоб краще розібратися в кандидатах на пост президента України, потрібно згадати цитату з Біблії про те, що «По їхніх плодах ви пізнаєте їх». Лідер партії «ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко на момент 2005 р. мала

абсолютно всі і це все перетворила в ніщо. Ю. Володимирівна фактично з экс-президентом В. Ющенком віддала владу Януковичу, а потім підписала з ним Конституцію, яка просто вбивала нашу країну. Про це в ефірі одного з каналів розповів політолог, історик О. Палій.

Зайогословами, є аналіз тих статей, які Тимошенко підписала з Януковичем. Це просто тотальний піддрив оборонного сектора нашої держави. З тієї Конституції України не могла оголосити війну, не можна було дати наказ військовим воювати, іншими словами, весь системний оборонний сектор був в паралічі. Це було в тій Конституції, яку писав В. Медведчук і сьогодні Ю. Тимошенко знову носить з новою Конституцією, яку їй знову пишуть люди Медведчука, люди, які постійно співпрацювали з В. Медведчуком.

О. Палій зазначив, що він цих піарників знає особисто, хто постійно «на прикорм» у Медведчука. Тимошенко – це людина, яка від кризи до кризи йде до катастрофи. Коли Тимошенко очолювала український уряд в 2009 році в Україні було найглибше падіння економіки серед усіх країн ООН. Наприклад, сусідня Польща не побачила криза, в країні не те, що взагалі ніякого падіння не сталося, а навпаки – було зростання економіки, а в Україні було -14,8%. Це колосальне падіння, тому що навіть під час бойових дій на Донбасі у Україні було менше падіння економіки. Ю. Тимошенко, виявляється, гірше, ніж війна для економіки (*Businessua (http://businessua.com/vlada/49625palii-nova-konstituciya-z-yakoinositsya-timoshenko-napisana-kumom-putina.html#)*). – 2019. – 11.01).

Народний депутат А. Вилкул озвучив перелік доповнень к проекту нової Конституції, підготовленої членами опозиційного уряду: внеблоковий статус, професійна армія, виборність судей, реальна децентралізація і обов'язкове державне медичне страхування.

Опозиціонер відзначив, що нова Конституція – не самоціль його передвиборної програми, а один із способів досягнення поставлених цілей, повідомляє прес-служба «Оппоблока».

«Новая Конституция является инструментом, который заложит фундамент для нормального развития Украины на многие поколения вперед. Страна начнет подниматься из той пропасти только тогда, когда закончится война, когда родители перестанут бояться выпускать своих детей на улицу, когда инвесторы начнут инвестировать в страну и не бояться, что их здесь просто ограбят. Для этого в нашей Конституции будет закреплён внеблоковый статус по типу шведской или финской модели. Профессиональная украинская армия будет гарантом независимости. Мы обеспечим ее нашими кораблями и самолетами, а госзаказ получают украинские предприятия, что даст стране еще сотни тысяч рабочих мест. А чтобы разрушить коррупцию в судебной системе, мы введем прямые выборы судей одновременно с выборами мэров. Мы осуществим реальную, а не фейковую децентрализацию», – подчеркнул Александр Вилкул в среду, 23 января, во время круглого стола, на котором обсуждался проект Конституции, подготовленный членами оппозиционного правительства.

«Кроме того, я просил бы включить в проект Конституции вопрос внедрения страховой медицины. Государство будет обязано купить страховую полис пенсионерам, бюджетникам, детям, а работодатель – за свой счет обеспечить медицинскими страховками своим рабочим», – добавил Вилкул, представляющий «Оппозиционный блок – Партию мира и развития».

По словам народного депутата, действующая Конституция больше не отвечает вызовам, стоящим перед Украиной.

«Конституция 1996 года в целом и неплохая, и многое там правильно написано, но она просто морально устарела и в реальности не выполняется», – добавил Вилкул (*Сегодня* (<https://www.segodnya.ua/politics/vilkul-ozvuchil-predlozheniya-po-izmeneniyu-konstitucii-ukrainy-1210518.html>). – 2019. – 23.01).

Політолог В. Фесенко вважає, що прийняти нову Конституцію до парламентських виборів буде практично неможливо. Про це йдеться у матеріалі «Главкому».

За словами В. Фесенко, до президентських виборів цей проект намагатимуться узгодити і винесуть на всенародне обговорення – це буде така передвиборча технологія.

«Проте прийняти цю Конституцію до парламентських виборів практично неможливо, оскільки змін до Основного Закону повинні схвалити не менше, як дві третини народних депутатів після висновку Конституційного суду», – стверджує політолог.

В. Фесенко додає, що розуміючи складність такого підходу Тимошенко вважає, що нову Конституцію можна узаконити за допомогою всеукраїнського референдуму.

«Проте навіть якщо Тимошенко (у випадку перемоги на президентських виборах, – ред.) швидко протисне у парламенті закон (про референдум – ред.), сама кампанія референдуму триває мінімум два місяці, якщо не перенести дату виборів», – зауважує політолог.

В. Фесенко наголошує, що за планом Ю.Тимошенко після успішного референдуму нові парламентські вибори будуть проведені вже за новою схемою та системою відкритих списків, що передбачені в новій Конституції.

Проте нова Конституція поки існує тільки у вигляді концепту, адже за інформацією політолога, у команді Ю. Тимошенко є певні незгодження, бо «кожен хоче бути батьком нової Конституції».

Нагадаємо, подання до Конституційного суду про зміни до Конституції України може вносити президент або не менш як третина народних депутатів (*Главком* (<https://glavcom.ua/country/society/politolog-sumnivajetsya-shcho-timoshenko-zmozhe-priynyati-novu-konstituciyu-do-parlamentskih-viboriv-561638.html>). – 2019. – 17.01).

Юридичний радник «Трансперенсі Інтернешнл Україна» М. Костецький вважає, що Рада міжнародних експертів наразі успішно працює над обранням суддів до Антикорупційного суду. Про це він розповів в ексклюзивному інтерв'ю «Главкому».

За словами Костецького, дуже мало країн залучали представників іноземних держав до відбору суддів всередині країни.

«Але поки цей експеримент успішний, подивимось, як він завершиться. Звісно, у цієї Ради є певна суб'єктивна позиція, проте на їхньому сайті є чітко виставлені критерії, за якими вони опрацьовують кандидатів. І вже полишили конкурс кандидати, до яких були найбільші питання з нашого боку», – зазначив юридичний радник.

На думку Костецького, міжнародні експерти доволі серйозно підійшли до своїх функцій, хоча були прикрі несподіванки, коли сито відбору пройшла тернопільська суддя Інна Білоус, яка, зокрема, забороняла мирні зібрання під час Революції гідності.

«Сподіваємося, що ВККС додатково оцінить її роботу на посаді судді, враховуючи те, що репутація майбутнього Антикорупційного суду, безумовно, залежить від його складу. Ці судді стануть обличчям нового органу. Зараз, звісно, набагато більше питань до кандидатів-суддів, проте до адвокатів та науковців теж є претензії. Частина адвокатів декларує мінімальні доходи, не сплачуючи офіційно податків, є науковці, які невідомо звідки отримали нерухомість чи автомобілі або були помічені в плагіаті в наукових роботах. Такі кандидати не повинні ставати суддями новоствореного суду», – вважає юрист.

М. Костецький підкреслює, що хоча у списку громадських організацій більше кандидатів, які недостойні бути в Антикорупційному суді, ніж у міжнародних експертів, проте останні все-таки мають доступ до більшої інформації і могли оперативно отримувати пояснення кандидатів.

Попри все, за словами юридичного радника, принципових розбіжностей у підходах оцінювання кандидатів нема, просто представники громадських організацій могли частину кандидатів оцінювати суб'єктивно, і за наявності найменших претензій включати їх до стоп-списку.

«Вся інформація щодо кандидатів, що була представлена публічно, надсилалася і раді, і членам ВККС заздалегідь – ще місяць-два тому. Тож час ознайомитись з нею був. І багато вердиктів були винесені саме завдяки інформації, що була зібрана аналітиками і юристами громадських організацій», – говорить Костецький і водночас нагадує, що вони завжди дають кандидатам, які вважають, що ми помилилися в їхній оцінці чи невірно оцінили ту чи іншу інформацію, можливість її спростувати (*Главком (<https://glavcom.ua/country/society/utransparency-international-ocinili-yak-inozemci-vidbirayut-suddiv-v-antikorupciyniy-sud-564266.html>). – 2019. – 26.01*).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Чумак С., суддя Третього апеляційного адміністративного суду (м. Дніпро)

Посаду голови суду необхідно ліквідувати

У грудні відбувся позачерговий XVI з'їзд суддів. На ньому обирали чотирьох нових членів Вищої ради правосуддя.

Цей з'їзд міг стати переломним у питанні суддівської незалежності, на що багато хто (зокрема і я) сподівались. Але не став.

З'їзд як розпочався, так і завершився скандалом.

Напередодні журналісти розповсюдили інформацію, що усі чотири кандидатури задалегідь «погоджені з Банковою».

А в наступні два дні судді на з'їзді суддів «випадково» проголосували саме за цих кандидатів, які й стали членами Вищої ради правосуддя (ВРП). При таємному, наголошу, голосуванні.

Зазначене дало привід певним активістам і журналістам заявити, що суддівське самоврядування померло, судді не витримали тест на незалежність, тому судову систему після зміни влади чекає нова реформа, в якій в органах суддівського врядування вже не буде більшості суддів, обраних самими суддями, а більшість складатимуть саме представники громадського суспільства і т.д.

Чи є так насправді? Чи хочуть і здатні судді боротись за свою незалежність? Чи потрібна вона їм взагалі? Чи потрібна незалежність суддів хоча би комусь в Україні?

Передусім, незалежність суддів потрібна чинній владі.

Лише незалежний суд після зміни влади у країні може захистити власність і свободу колишніх можновладців, розглядаючи справи за законом і справедливістю, а не за вказівками нової влади.

Залежний же суд і при новій владі швидко продовжить виконувати побажання – тільки тепер нових можновладців, які прийшли на зміну колишнім.

Проте жодна влада за роки Незалежності цього ще зрозуміла, оскільки кожна вважає, що саме

вони прийшли назавжди, а незалежний суд буде лише перешкодою в їхньому баченні розбудови країни. Мовляв, без прискіпливого нагляду судді можуть ухвалити рішення, що заважатиме їм керувати Україною на власний розсуд.

По-друге, незалежність суддів потрібна суспільству.

Лише незалежний суд зможе захистити пересічного громадянина від свавілля держави або її можновладців.

Проте більшість громадян хоче мати таких суддів, з якими можна було би домовитись у разі необхідності. А незалежний суд усім потрібен тільки тоді, коли справа не стосується їх особисто. Давня формула – «друзям усе, ворогам – закон».

По-третє, незалежність потрібна самим суддям.

Тоді вони можуть бути вільними у прийнятті рішень – не озиратись на те, яка влада зараз у країні, і не вгадувати, яке ж рішення сподобається цій владі.

Щоб не було посягань з боку інших гілок влади на розмір суддівської винагороди чи довічного утримання суддів, щоб ніхто не дозволяв собі обговорювати законність судових рішень, щоб порушники порядку в суді жорстоко карались, щоб псевдоактивісти за гроші не зривали судові засідання.

Але судді вирішили, що незалежність не на часі. Вони задовольнилися підвищенням винагороди й ефемерним орієнтовним графіком закінчення кваліфікаційного оцінювання, яке їм пообіцяли провести у найкоротші терміни з мінімальними втратами. Тим самим підтвердили: судді можуть боротися лише за розмір своєї зарплати.

Пригадуючи слова Черчилля, між війною за незалежність і ганьбою у вигляді обрання запропонованих зверху «узгоджених» кандидатів у члени Вищої ради правосуддя судова влада обрала ганьбу.

А це означає лише те, що війна за незалежність у вигляді нової судової реформи у випадку зміни влади в країні у нас ще попереду.

І особисто у мене є сумніви, що ця війна закінчиться для незалежності суддів перемогою.

Зі свого боку, хочу запропонувати майбутнім реформаторам свій варіант початку реформи, який буде сформовано лише з одного, проте дуже ефективного пункту: ліквідація посади голови суду.

Цей крок дозволить одразу і суттєво підвищити незалежність суддів. Це буде як вживання «Атоксілу» після інтоксикації – швидка допомога для отруєного організму.

Не повинно бути у суддів навіть номінальних начальників.

Ліквідувавши посаду голови суду, ми приберемо такого собі посередника між владою і простими судьями, обірвемо ланцюжок, і одразу усім стане краще.

Не буде прохань, пропозицій, вказівок, тиску, оскільки не буде особи, за допомогою якої влада зможе діяти. До кожного окремого судді не прийдеш і не зателефонуєш.

Ліквідація такої посади стане катастрофою для багатьох голів судів, які вже не уявляють себе без влади, зв'язків, посади, поважного статусу. Чому – це вже інше питання. Як і те, чому ці голови продовжують їздити на різні збори і наради за участю найвищих керівників судової (і не тільки) влади?

Після змін у законодавстві з 2014 року голів судів вже не призначають згори, а обирають на зборах колективу, тож у керівників нема жодних зобов'язань перед очільниками судів вищих інстанцій.

Проте, незважаючи на незалежність, усі діють за старою схемою: їздять, і слухають, і доводять до делегатів з'їзду думки і прохання (вказівки) цих очільників.

Саме через голів апеляційних судів влада доводить до простих суддів прізвища кандидатів, за яких потрібно голосувати, – і судді голосують. Хтось із поваги до голови апеляційного суду, якого раніше він бачив лише на трибуні. Хтось за обіцянки спокійної роботи та захисту у випадку нестандартних ситуацій. Хтось просто тому, що нікого з кандидатів не знає, а до рекомендацій поважної особи можна й дослухатися. Комусь взагалі все байдуже, він звик виконувати вказівки. Так і живемо.

Впевнений, що так триватиме, допоки існуватиме посада голови суду. І тільки її ліквідація (на певний перехідний період, а, можливо, і назавжди) швидко принесе зміни на краще у питанні незалежності суддів, а від цього виграють не тільки судді, хоча і вони теж, а насамперед усе наше суспільство.

І вже потім можна переходити до інших шляхів реформування, які будуть тривалішими: електронне голосування при обранні членів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Ради суддів України, перерозподіл повноважень цих органів і перегляд квотного принципу формування перших двох, обрання суддів судів вищих інстанцій судьями судів нижчих інстанцій знову ж таки шляхом електронного голосування.

Ці кроки, справді, переважають судову систему в інтересах усієї країни, а не формально і лише в інтересах влади, як це відбувається зараз.

Розумію, що незалежність суддів нині, можливо, нікому не потрібна, але ми повинні її здобути – заради майбутнього нашої країни, заради майбутнього наших дітей і навіть заради тих, хто не хоче цієї незалежності (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2019/01/9/7203320/>). – 2019. – 9.01).

Умланд А., кандидат історичних та політичних наук, викладач кафедри політології Національного університету «Київо-Могилянська академія»

Чотири геополітичні виміри децентралізації України

Українська реформа місцевого самоврядування, розпочата 2014-го, стала одним із найважливіших постмайданних трансформаційних проектів.

Цю фундаментальну перебудову політичної влади й державних фінансів України часто називають просто децентралізацією. Непретензійна назва, частково технічний характер реформи, а також провінційний локус перетворень призвели до того, що цей докорінний переділ української держави часто залишається поза увагою багатьох іноземних журналістів та аналітиків. Гірше того, у Західній Європі українську децентралізацію іноді розглядають як щось нав'язане Заходом, розпочате, як у випадку інших реформ, у зв'язку з укладанням Угоди про асоціацію з ЄС або навіть викликане конфліктом з Росією і відповідними Мінськими угодами, в яких міститься термін «децентралізація».

Чому Україна децентралізується

Фактично ж нинішня адміністративна й політична реструктуризація України має швидше національне, ніж іноземне коріння. Її планували й готували ще до початку Євромайдану в листопаді 2013 р. Сьогоднішня децентралізація в Україні поєднує ряд окремих реформ, що стосуються різних аспектів міського й сільського політичного та соціального життя. Децентралізація глибоко змінює умови суспільної самоорганізації, державного фінансування й економічного розвитку.

Невеликі громади об'єднуються в більші, стійкіші й самодостатні одиниці самоврядування. Обласні та районні органи, співробітники яких призначаються Києвом, втрачають свої колишні прерогативи на користь вибраних місцевих територіальних і міських рад. Бюджетно-правові повноваження передаються з національного й регіонального на муніципальний і локальний рівні. Обов'язки в таких сферах, як шкільна освіта і

комунальні послуги, передаються об'єднаним територіальним громадам (ОТГ).

Як і в усьому світі, децентралізація в Україні приводить до добрих наслідків для повсякденного життя громадян. Державне управління стає більш раціональним, гнучким, зрозумілим та інтерактивним. Зміцнюються відносини між державою та суспільством, підвищується демократична відповідальність чиновників. Оскільки прозорість розподілу ресурсів збільшується, можливості для реалізації корупційних практик поступово зменшуються. Полегшуються економічна активність і міжрегіональне суперництво місцевих громад. Міста, селища й села можуть легше співпрацювати одне з одним, але також конкурують між собою за інвестиції, туристів, проекти, персонал і гранти. Талановита молодь у провінції одержує кращі шанси на самореалізацію у себе вдома. Патріотична енергія населення переспрямовується з міфологізації уявлених на поліпшення реальних громад. Громадянська активність заохочується та використовується для суспільного блага. Ініціативи й ідеї знизу можуть швидше трансформуватися у фактори реальних змін і послужити прикладом для загальнонаціональних інновацій.

В Україні ці й аналогічні загальні позитивні ефекти децентралізації набувають додаткової ваги через особливий статус країни як однієї з територіально найбільших у Європі, як важливої пострадянської республіки й геополітично значущої держави. Хоч би який курс Україна вибрала і хоч би які успіхи або провали вона пережила у своїх внутрішніх справах, через міжнародне значення країни це матиме серйозні наслідки для загальноєвропейської безпеки й стабільності, загального посткомуністичного соціально-економічного розвитку, а також для перспектив лібералізації та демократизації в Східній Європі, на Південному Кавказі і частково навіть у Центральній Азії. Якщо, коли

і якою мірою Україна стане в результаті своїх реформ більш стійкою, згуртованою, західною й успішною, матиме значні наслідки для поширення та впливу європейських цінностей на всій північній частині Євразійського материка. У зв'язку з цим децентралізація України має непрямі геополітичні наслідки принаймні в чотирьох вимірах.

Децентралізація підвищує ефективність

Перший геополітичний аспект: децентралізація робить Україну як державу й націю більш ефективною в тому розумінні, що вона зменшує, пригнічує або принаймні обмежує різні пострадянські патології її державного управління та місцевого розвитку. Цей ефект, у свою чергу, має не лише муніципальне, регіональне або національне, але також побічно і міжнародне значення. Щоправда, пострадянська Україна – на відміну від Російської (так званої) Федерації або інших авторитарних колишніх республік СРСР, – ніколи не була особливо централізованою державою. Натомість Україна більшу частину останніх 25 років потерпала від неформальної регіоналізації у напівавтономні вотчини, контрольовані економічними магнатами та їхніми напівмафіозними структурами. Ці «олігархи», які іноді були і є одночасно чиновниками або політиками, виступали й виступають як заступники закулісних клієнтських мереж, що інфільтрують і частково контролюють більшість офіційних урядових, деякі неурядові і багато комерційних організацій.

Вплив того чи іншого олігархічного клану міг або може охоплювати певний макрорегіон, такий як Донецький басейн (Донбас), одну конкретну область або певне велике місто та його околиці. Окрім того, мовні, культурні й релігійні відмінності дотепер загострюють територіальні розбіжності усередині формально централізованої української держави. Нерегульовані регіональні крипторезими в Україні почасти, як і раніше, підривають верховенство права, перешкоджають економічному зростанню і політичному розвитку країни. Так, вітчизняні й

іноземні інвестори могли, а іноді і, як і раніше, можуть стати жертвами нещадних рейдерських атак, що призводять до експропріації їхнього майна домінуючим у цьому місті або регіоні олігархічним кланом.

Нинішня виражено субрегіональна спрямованість реформи держуправління Україною не повністю нейтралізує, але допомагає послаблювати ці кланові структури. Українська децентралізація передає владу нижчому рівню і співтовариствам, меншим, ніж ті, у яких працює більшість старих неформальних патронажних мереж. Це ускладнює захоплення державних структур і утруднює підривання процесу прийняття політичних і бюджетних рішень приватними інтересами. Щоправда, децентралізація іноді просто переносить осередок корупційних структур з національного або регіонального на місцевий рівень. У деяких випадках це може бути навіть на користь кланам, що дотепер функціонували в муніципальному або сільському контексті.

Загалом, однак, децентралізація в Україні, як і скрізь у світі, зміцнює, а не послаблює верховенство права та сприяє економічному розвитку. Органи місцевого самоврядування, наділені новими повноваженнями, більшою мірою підкоряються громадському контролю і політичній відповідальності перед громадянами своїх громад, ніж візантійські адміністративні органи України, успадковані від радянської системи. Коли заповзятливі економічні або політичні діячі й сили зустрічаються з місцевими, а не регіональними або національними рамками, то більш імовірно, що їхні амбіції буде спрямовано у розвиваючі суспільні інноваційні проекти, а не в приховані, корупційні й загарбницькі схеми.

У середньому нові українські ОТГ, таким чином, менш уразливі до підривної діяльності з боку напівкримінальних патронажних структур, ніж обласні й районні адміністрації та ради. Нові ОТГ порівняно зі старими дрібними громадами мають більше мотивації й можливостей брати участь у конкуренції з іншими громадами за залучення інвестицій, туристів і грантів. На тлі цих глибоких

структурних змін не буде перебільшенням твердження, що децентралізація робить українську державу більш стабільною, функціональною та ефективною, що сприяє загальній модернізації України. Хоч би що посилювало відносно плюралістичну й ліберальну українську державу – раціоналізація, європеїзація, децентралізація, приватизація, дерегуляція тощо, – це, у свою чергу, підживляє легітимність клепто- і авторитарних порядків інших пострадянських держав. Підтримуючи демократичний, соціальний і економічний розвиток України, її децентралізація побічно допомагає – через розміри й геополітичну роль України – змінити весь пострадянський простір на краще.

Децентралізація підвищує усталеність

Другий аспект: крім зміцнення української держави в цілому, багато українських політиків стали розглядати децентралізацію як своєрідну протиотруту від гібридної війни Росії, зокрема. Глибше залучення простих українців у державні справи з допомогою децентралізації підтримує національну згуртованість населення України та громадянський дух її громадян. Голова Верховної Ради Андрій Парубій заявив на 2-му Всеукраїнському форумі ОТГ у Києві в грудні 2017 р.: «Шлях децентралізації був асиметричною відповіддю агресору (тобто Росії. – А.У.). Фактично процес формування дієздатних громад послужив своєрідним зшиванням українського простору».

У 2014 р. «гібридна» тактика Москви полягала в тому, щоб захопити південно-східні регіони України та передусім їхні центри різноманітними агентами або колаборантами російської держави. Локусом планування та проведення цих операцій були або традиційні області та Автономна Республіка Крим, або реальні чи уявлювані макрорегіони, такі як Донбас і «Новоросія», що охоплює весь Схід і Південь України. Росія сама розглядається росіянами як територія, що складається з областей, країв, республік або макрорегіонів, таких, як, наприклад, Сибір, Урал тощо. У результаті українська держава також концептуалізується багатьма російськими

політиками в цих термінах. У 2014 р. існування потужних регіональних кланів та обласне структурування політики на переважно російськомовних Сході та Півдні України справді відкрили доступ Кремлю до проведення його секретних операцій, покликаних розпалити антикиївський автономізм, проросійський сепаратизм і панслов'янський націоналізм.

На даний час передача влади з національного та обласного рівнів на місцевий, що триває в Україні, позбавляє гібридну тактику Росії традиційних інституціональних рамок для підривних дій. Децентралізація, яка не є федералізацією, ускладнює цілевизначення та планування ідентифікованих операцій, аналогічних тим, які успішно здійснювалися в Сімферополі, Донецьку та Луганську 2014-го. Оскільки обласні центри та облдержадміністрації поступово втрачають політичну значущість, Кремлю стає важче визначити цільові пункти своїх інтервенцій і розмежувати території, де він може підтримати розкол або/і підготувати анексію.

У належним чином децентралізованій Україні ймовірність успішного перевороту в будь-якому східному або південному обласному центрі з боку підтримуваного Москвою «народного губернатора» буде обмеженою. Такий гіпотетичний, поставлений Кремлем самозванець у тому або іншому регіональному центрі мав би переконати всі законодавчі та виконавчі органи муніципалітетів і громад відповідного регіону у своїх доводах. Росія змогла в березні 2014 р. затвердити нинішнього прем'єр-міністра Криму Сергія Аксьонова в Сімферополі, попри те, що партія «Русское единство» Аксьонова отримала лише 4% на останніх українських місцевих виборах 2010-го. Якби політична влада в Криму вже була децентралізована до лютого 2014 р., імовірно, було б складніше запланувати захоплення півострова Росією та важче здійснити його на практиці.

Із цих причин зламування усе ще частково радянської адміністративної системи України розглядається деякими українськими політиками й експертами як засіб консолідації та захисту української держави. Трансфер прав і

повноважень областей і районів самокерованим місцевим громадам перерозподіляє докорінно політичну владу в країні. Він поступово зменшує значущість тих формальних і неформальних суспільно-політичних структур, які можуть найбільше піддаватися підривної московській діяльності з метою розпалити сепаратизм.

У найгіршому разі територіальний апетит Москви в майбутньому може залишитися таким самим або навіть зростати. На цьому тлі доля України в чималому ступені залежить від того, наскільки успішно та якою мірою вона зможе реструктурувати систему, ролі, обов'язки та фінанси своїх центральних, регіональних і місцевих рівнів управління. Антисепаратистський потенціал децентралізації України, у свою чергу, має не тільки національне, а й міжнародне значення. У тому ступені, в якому реформи місцевого управління – разом з іншими паралельними перетвореннями в Україні – допомагають підтримувати незалежність Києва та стабілізувати українську державу, вони протидіють російському реваншизму. Що сильніша Україна, то менш переконливо виглядають неоімперський проект Москви та претензії Кремля на гегемонію на просторі колишніх царської та радянської держав. Як у 1997 р. лаконічно зауважив Збігнєв Бжезінський: «Без України Росія перестане бути євразійською імперією».

Цей побічно геостратегічний вимір усіх втілюваних нині реформ і загального національного будівництва в Україні, не в останню чергу її децентралізації, є для багатьох українців тривіальним, самоочевидним фактом. Для них викладена тут аргументація – лише низка загальних місць, які, можливо, зайве окремо згадувати. Однак цього аспекту іноді не беруть до уваги західні спостерігачі, що діють у рамках загальних прерогатив і традиційних цілей реформ із децентралізації, як їх здійснюють у всьому світі. Як і у випадку з іншими проектами, що допомагають зміцнити українську державу, значення децентралізації України для всього пострадянського простору не можна переоцінити з огляду на вищенаведені його антиколоніальні наслідки.

Децентралізація підтримує європеїзацію

Третій геополітичний аспект децентралізації України полягає в тому, що вона підтримує триваючу інтеграцію країни в політичний і правовий простір ЄС у рамках програми «Східне партнерство», розпочатої у 2009 р., і Угоди про асоціацію, підписану 2014-го. Децентралізація допомагає підготувати майбутню заявку Києва та одержати в остаточному підсумку повноправне членство в Євросоюзі. Певним чином децентралізація є більш фундаментальним фактором поступової європеїзації України, ніж інші аспекти цього процесу, що більшою мірою підпадають під вплив ззовні.

Значна, якщо не більша частина нинішнього відродження українських державних законів та інститутів викликана, зумовлена або спрямована західними інститутами. До них належали і належать, наприклад, такі рушійні сили українських реформ, як Угода про асоціацію та План дій з лібералізації візового режиму ЄС, кредитні угоди з МВФ, зауваження Венеціанської комісії Ради Європи, рішення Європейського суду з прав людини тощо.

Триваюча трансформація української системи місцевого самоврядування спрямовується, навпаки, швидше зсередини країни, ніж ззовні. Звичайно, деякі концепції у відповідному новому українському законодавстві були натхненні прикладами з-за кордону, насамперед децентралізацією Польщі, розпочатою ще у 1990 р. Понад те, різні західні країни, такі як Швейцарія, Швеція або Німеччина, уже впродовж ряду років виділяли кошти на підготовку, обговорення та розробку планів українських перетворень, перш ніж їхня реалізація в підсумку стартувала у квітні 2014 р. Щойно реформа розпочалася, вона швидко стала одним із основних напрямів підтримки з боку західних донорських держорганізацій, таких як Американське агентство з міжнародного розвитку USAID, Німецьке товариство міжнародного співробітництва GIZ або Шведське агентство міжнародного співробітництва SIDA. Останні два агентства здійснюють особливо комплексний і систематичний проект за назвою

«U-LEAD with Europe» (Програма для України з Європою щодо розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку), в основному фінансований ЄС.

Проте своєрідний дизайн і синтез інструментів української реформи децентралізації є значною мірою вітчизняним продуктом, який не має будь-якої особливої «заборгованості» перед Варшавою, Брюсселем, Вашингтоном, Берліном або Стокгольмом. Таким чином, українська децентралізація в певному сенсі не є частиною «європеїзації» України у вузькому й більш технічному значенні цього терміна. Тобто вона не є частиною того механічного перенесення законів і норм ЄС у внутрішнє українське законодавство, яке нині відбувається в рамках реалізації Угоди про асоціацію між Києвом і Брюсселем. Але водночас українська децентралізація, розпочата в результаті перемоги Революції гідності 2014 р., може – саме через її переважно національні, а не міжнародні імпульси – розглядатися як особливо важливий аспект глибокої європеїзації України в широкому сенсі цього слова. Тобто вона, однак, значуща з погляду поступового наближення країни до загальних принципів політики, держуправління та громадського життя в ЄС.

Будучи українським проектом, який натхненний різними зовнішніми моделями, але не змодельований на будь-якому одному іноземному прикладі та не наслідуює якісь заздалегідь задані західні рецепти, децентралізація має два ширші значення для позиції України в Європі. По-перше, вона символ категоричного та детально зсередини запланованого відходу України від царських і радянських централістських традицій її минулого в складі колишньої московської імперії. Самі ідея, зміст, філософія та початок української децентралізації як виразно національного проекту ніби документують «європейськість» України. Вона – практичний доказ громадянського, плюралістичного й відкритого характеру політичної традиції та культури України.

По-друге, накопичені результати трансформації адміністративної системи

України роблять її дедалі більш сумісною з Євросоюзом. Більшість країн – членів ЄС уже більш-менш децентралізовані. Тією чи іншою мірою вони продовжують свою подальшу децентралізацію. Крім того, вони додержуються загальновідомого принципу «субсидіарності» у вибудовуванні своїх відносин як із Брюсселем, так і з власними регіонами та муніципалітетами. Тобто вони розподіляють конкретні управлінські завдання та повноваження на ті рівні, на яких вони найбільш доречні. Що більш децентралізованою та субсидіарною стає Україна, то більше вона буде схожа на інші європейські країни й то краще згодом буде готова до повного вступу в ЄС.

Внутрішнє походження та європеїзуючі наслідки децентралізації України, у свою чергу, важливі не лише з погляду загального поширення західних цінностей і принципів. Вони також мають більший геополітичний вимір. Оскільки реформа місцевого самоврядування Києва виражає та просуває «європейський» характер України, вона демонструє її належність до західного нормативного й культурного контексту. Це, у свою чергу, робить бажання України вступити в ЄС і НАТО більш природним прагненням, напрямом і процесом.

Цей вимір видається особливо актуальним, якщо розглядати його в контексті різних централістських тенденцій у Росії та інших пострадянських республіках, наприклад центральноазіатських, протягом останніх двох десятиліть. Після перших спроб демократизації після розпаду СРСР на початку 1990-х багато пострадянських республік повернулися до авторитаризму та централізму, хоча й під новими, часто націоналістичними гаслами. На цьому тлі твердження Києва про те, що він різниться від інших більш авторитарних і навіть почасти знову тоталітарних держав (Туркменистан, Узбекистан) колишнього радянського блоку, виглядає більш правдоподібним. Хоча це й не було головною метою України, децентралізація, таким чином, підтримує її євроінтеграцію та поступове входження в Атлантичне співтовариство. Більш того, реформа місцевого самоврядування в

Україні сприяє не тільки її західній інтеграції, а може – у разі її успіху – зробити свій внесок і в перебудову управління та державну стабілізацію інших країн пострадянського простору.

Децентралізація забезпечує модель

Цей останній – і на даний момент спекулятивний – геополітичний аспект триваючої трансформації українського самоврядування стосується його потенціалу міжнародного поширення. Децентралізація в Україні може в майбутньому забезпечити реформаторські ідеї, законодавчі чернетки та інституціональні шаблони для застосування іншими, поки що високоцентралізованими пострадянськими державами в їхніх, імовірно, майбутніх внутрішніх реформах. Це стосується не лише, а насамперед самої Росії, для якої коли-небудь, як викладено нижче, може стати актуальним завдання децентралізації швидше шляхом українського локалізму, а не слідуючи російській федералістській парадигмі.

З часом кожна з пострадянських республік буде зачеплена ефектами поступової соціальної модернізації, поширенням західних правових стандартів, демократизацією в результаті внутрішньоелітних розбіжностей, а також міжнародною економічною інтеграцією. Ці процеси дедалі більше й більше змінюватимуть усі дотепер політично слабкорозвинені й культурно регресивні посткомуністичні країни. Рано чи пізно урядові кризи, усвідомлення власної неконкурентоспроможності та загальна фрустрація від відсталості своїх націй створять тиск у населення для глибоких реформ у Росії, Білорусі, Вірменії, Азербайджані та/або країнах Центральної Азії. Тоді ці країни почнуть шукати зовнішні моделі та досвід, які їм можуть допомогти інспірувати свої нерухливі суспільства та перетворити свої неефективні держапарати.

У разі такого розвитку подій українські реформи після Євромайдану, безумовно, не стануть єдиним орієнтиром для Мінська, Москви, Єревана (де описаний тут механізм уже сьогодні починає діяти), Баку або Астани. Проте, щойно розпочнеться більш

широкий пострадянський пошук успішних візців трансформації, Україна може – через свій розмір та історію як складова частина колишньої спільної імперії – привернути особливу увагу нових урядів, прогресивних партій і прозахідних експертів пострадянського простору. Хоч би які усталеність, динамізм та успіх виявив той чи інший аспект нинішньої трансформації України впродовж наступних років, він може в той або інший момент стати привабливим і для інших держав, налаштованих на реформування, можливо, навіть для тих, які розташовані за межами території колишнього СРСР. Потенціал або навіть навмисне створення умов для транскордонного поширення реформ, звичайно, є чимось, що прямо або побічно мається на увазі в багатьох перебудовних концепціях і зусиллях у всьому світі. Однак реформа місцевого самоврядування в Україні може мати ще більшу геополітичну значущість через її вищезгадане значення для державного будівництва та попередження сепаратизму.

Специфічний нефедералістський тип децентралізації в Україні є не тільки способом поліпшення відносин між державою й суспільством, а також може слугувати інструментом стабілізації регіонально напружених або культурно розділених держав, яким загрожують автономістські тенденції. Точно так само, як передача влади місцевому та муніципальному рівням допомагає Україні втримувати свою територію цілісною, застосування її моделі децентралізації може одного чудового дня підтримати й інші пострадянські держави в збереженні своєї єдності. Це стосується не в останню чергу Росії, чий розмір і багатоетнічний характер роблять її особливо вразливою для сепаратизму.

Упродовж останніх приблизно п'ятнадцяти років формально федеральна російська держава дедалі більше рецентралізувалася при президенті Владімірі Путіні. Росія сьогодні де-факто знову є унітарною державою, ярлик «Федерація» якої вже не відповідає дійсності. Однак, як показала історія, надмірна централізація не є гарантією проти сепаратизму. Псевдофедеральна конституція й висока централізація політичної та економічної

влади в радянському нібито «союзі» не змогли запобігти розпаду СРСР, а навпаки, сприяли виникненню відцентрових тенденцій, які в остаточному підсумку зруйнували імперію.

Подібна небезпека може нависнути й над пострадянською Російською (так званою) Федерацією. Попри свій сильний на цей час центр, Росія також не застрахована від поділу та розпаду. Коли настануть нові «непевні часи» у Москві, не тільки національні республіки, а навіть деякі самодостатні російські краї та області можуть почати замислюватися про ослаблення зв'язків або навіть вихід із федерації, щоб стати частково або повністю суверенними одиницями. Більш-менш успішний вихід навіть одного суб'єкта РФ може викликати ефект доміно серед інших регіональних еліт, які вважають, що їм краще житиметься в рамках свого неформального князівства, індивідуальної автономії, конфедеративного устрою або навіть окремої держави.

Багато хто в Україні сьогодні не заперечував би проти такого розвитку подій на території РФ, – точка зору зрозуміла через особливо агресивну поведінку Москви стосовно української нації з 2014 р. Але припущення про те, що розвал Росії буде однозначно вигідний Україні, може виявитися надто оптимістичним. Не факт, що нові квазідержави або автономії, що розділятимуть або замінюватимуть нинішню російську псевдофедерацію, будуть більш дружні щодо Києва та Заходу, ніж путінський режим сьогодні. Понад те, не можна бути повністю переконаним, що в такому разі вся російська зброя масового ураження залишиться під контролем більш-менш притомних людей, якщо величезна країна справді розколеться. В одному з найгірших сценаріїв розпаду РФ такий фанатично антиукраїнський персонаж, як, наприклад, Ігор Гіркін («Стрелков»), міг би отримати контроль над, скажімо, тактичною ядерною зброєю. Такий розвиток подій міг би мати катастрофічні наслідки для України.

Часткова заміна нинішнього російського федерального устрою, з його імпліцитними автономістськими відтінками та вбудованою ілюзією регіональної самодостатності, механізмом самоврядування, змодельованим

на українському прикладі, передбачає передачу багатьох центральних повноважень місцевим, а не регіональним органам влади. Така низька деволуція процесу прийняття політичних рішень віддаляє його не тільки від Москви, а й від республіканського та обласного рівнів. Передача якомога більших політичних і управлінських повноважень у Росії субрегіональним вибраним радам і виконкомам може бути в інтересах усіх.

Децентралізована Росія із сильним місцевим самоврядуванням, де швидше міста й територіальні громади, а не Москва, федеральні округи або обласні та республіканські столиці, контролюють найсуттєвіші прерогативи й фінанси, ймовірно, була б набагато менш імперіалістичною та амбіційною на міжнародному рівні, ніж путінський режим сьогодні. Коли за російськими місцевими органами влади буде останнє слово в розподілі значущих бюджетних коштів, апетит до світової величі та територіальної експансії поступиться місцем більш приземленим проблемам соціально-економічного розвитку на величезній території Росії. Шкільна освіта, охорона здоров'я, дорожнє будівництво, енергоефективність, залучення інвестицій, захист навколишнього середовища тощо, а не претензії на континентальну гегемонію або нові території опиняться в першочерговому порядку денному.

По-справжньому децентралізована, а не регіоналізована російська держава також буде більш усталеною і єдиною, ніж нинішня Російська Федерація. Сучасний макрорегіональний і регіональний адміністративний поділ Росії може в кризовій ситуації сприяти сепаратистським діям, тому що ця структура сама по собі передбачає можливі самостійні політичні одиниці. Так само, як, за словами спікера українського парламенту Парубія, децентралізація, яку на сьогодні здійснює Київ, полягає в «зшиванні українського простору», ця модель одного разу також може допомогти Москві зберегти цілісність російської держави в перехідний період. Через значний відцентровий потенціал її держструктури парадоксальним чином

майбутня РФ, можливо, більше потребуватиме реформи самоврядування українського типу, ніж сьогоднішня Україна.

Децентралізація як недооцінена реформа

Наведений вище аналіз не означає, що реформа місцевого самоврядування є панацеєю для України та інших пострадянських держав. Проте її європеїзуючий, антисепаратистський і дифузійний потенціал робить децентралізацію особливо значущим аспектом поточних соціально-політичних перетворень в Україні. Через деякі специфічно пострадянські політичні виклики, на які відповідає децентралізація, піджив з її допомогою імперських замашок, а також підтримку державної єдності ця реформа в Україні має більше значення, ніж інші по суті аналогічні процеси передачі національної та регіональної влади на муніципальний і місцевий рівні в інших частинах світу. Ні відторгнення царсько-комуністичної імперії, ні утворення нових національних держав на пострадянському просторі ще не завершені.

Децентралізація може стати одним із основних інструментів для мирного вирішення цих двох складних завдань.

Коли місцеві громади – чи то в міському, сільському або змішаному контексті – беруть на себе основні політичні завдання та державні фінансові кошти, тоді імперські плани й сепаратистські гасла втрачають своє значення. Більш того, децентралізація може допомогти стримати радикальний націоналізм і сприяти європейській інтеграції. Насамкінець зазначу, що поточна реформа децентралізації в Україні заслуговує на більшу увагу з боку урядів, ЗМІ, громадянського суспільства та наукових дослідників у всьому світі. Глибше вивчення концепцій, елементів і досвіду нинішнього українського перезавантаження місцевого самоврядування може виявити корисні ідеї та уроки для прибічників демократії в інших пострадянських країнах і за її межами (*Дзеркало тижня* (https://dt.ua/internal/chotiri-geopolitichni-vimiri-decentralizaciyi-ukrayini-299352_.html). – 2019. – 11.01).

Островська О., керівник напряму правосуддя у кримінальній юстиції Асоціації УМДПА

«Тіньова» сторона судової реформи

Час диктував потребу радикальних змін у всіх сферах суспільства. З огляду на те, що населення майже перестало вірити в українське правосуддя, зміни в судовій системі стали одним з пріоритетних напрямів реформ в Україні. Головне завдання судової реформи – змінити структуру судової системи і повністю перезавантажити суддівський корпус.

Реформі вже чотири роки, але коли вона закінчиться, невідомо: ліквідація старих судів і оптимізація (укрупнення) нових триває, а заміна старих суддів на нових і «переатестація» тих, які працюють, – теж нешвидкий процес, що створює низку проблем, однією з яких є неможливість дотриматися законного строку розгляду. Затягування, особливо у кримінальних справах, є порушенням прав людини, що загрожує Україні позовами проти неї до Європейського суду з прав людини.

Спробуємо дослідити проблему.

Як змінюється судова система: хроніки реформи

Автори судової реформи для реалізації всіх задумів запланували спочатку закласти законодавче підґрунтя, а вже потім створити нові судові інституції. Далі – перезавантаження всього суддівського корпусу, але таким чином, щоб жоден суддя (незалежно від судової інстанції, в якій він працює) не уникнув спеціально запроваджених перевірок на професійність, доброчесність тощо.

Для реалізації судової реформи Верховна Рада з 2015 року ухвалила вісім законів, зокрема:

– Закон «Про забезпечення права на справедливий суд»;

– зміни до Конституції України в частині правосуддя, відповідно до яких посилено

відповідальність суддів, підвищено вимоги до кандидатів на посаду судді, скасовано імунітет суддів, запроваджено конкурс на зайняття посади судді в суді будь-якої судової інстанції, передбачено створення Вищої ради правосуддя та триланкової судової системи;

– Закон «Про судоустрій і статус суддів», положеннями якого посилено моніторинг способу життя судді, закріплено обов'язок судді подавати декларацію родинних зв'язків та декларацію доброчесності, залучено громадськість до роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, запроваджено нові суди – Вищий антикорупційний суд і Вищий суд з питань інтелектуальної власності;

– Закон «Про Вищу раду правосуддя», яким встановлено функції та порядок роботи нового органу, що уповноважений розв'язувати питання про призначення та звільнення суддів, а також дисциплінарні питання щодо суддів і прокурорів;

– Закон «Про Вищий антикорупційний суд», який встановив засади організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальні вимоги до суддів цього суду та гарантії їхньої діяльності.

Ці законодавчі акти внесли суттєву корективу в судову систему:

– змінено структуру всієї судової системи – ліквідовано вищі спеціалізовані суди, створено новий Верховний суд;

– створено Вищу раду правосуддя – державний орган суддівського врядування (прийшов на зміну Вищій раді юстиції), який уповноважений розв'язувати питання призначення і звільнення суддів;

– перезавантажено роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка здійснює добір кандидатів для призначення на посаду судді, приймає в них кваліфікаційний іспит і проводить кваліфікаційне оцінювання працюючих суддів на предмет їхньої професійної здатності здійснювати правосуддя;

– створено Вищий антикорупційний суд і Вищий суд з питань інтелектуальної власності – нині Вища кваліфікаційна комісія суддів проводить конкурс на зайняття вакантних посад суддів цих судів;

на стадії завершення оптимізація апеляційних судів – зменшено кількість судів і суддів, які там працюють (якщо раніше апеляційних судів було 40 зі штатом 1689 суддів, то тепер їх 37 зі штатом 1439 суддів, тобто кількість суддів апеляційних судів скорочено на 250 посад);

– 2019 року має розпочатись оптимізація місцевих загальних судів: ліквідація старих судів і створення на їх базі нових. При цьому кількість їх буде значно меншою у зв'язку з об'єднанням кількох судів в один (нині місцевих районних судів налічується 716 зі штатом не більше ніж троє суддів, а після оптимізації буде 336 окружних судів зі штатом 7–9 суддів).

Зміни в суддівському корпусі

У суддівському корпусі з 2015 року відбувається перезавантаження, яке триватиме ще довго. Але вже можна констатувати факт кадрового голоду в судовій системі. У новому Верховному суді має працювати 196 суддів, а наразі призначено лише 115. В апеляційних судах різних юрисдикцій має працювати 1439 суддів, однак до новоутворених апеляційних судів поки що переведено лише 731 суддю, тобто в апеляційних судах не вистачає майже 50% суддів. Загальна кількість суддів має становити 6985, проте вакантними на сьогодні залишаються близько 2000 посад суддів; при цьому з кожним днем їх більшає, оскільки у працюючих суддів закінчується строк їхніх повноважень на здійснення правосуддя. У Національній школі суддів України з березня до червня 2018 року спеціальну підготовку пройшли 285 кандидатів на посаду судді. З серпня 2018-го до травня 2019-го проходить спеціальну підготовку ще 371 кандидат на посаду судді місцевого суду.

Все говорить про те, що на сьогодні маємо істотну нестачу суддів із повноваженнями здійснювати правосуддя. Про це говорить навіть той факт, що станом на 1 грудня 2018 року в 17 місцевих загальних судах не здійснювалося правосуддя через відсутність суддів із повноваженнями. По 17 місцевих судів мають, наприклад, Тернопільська, Волинська й Луганська області. От і уявіть, що населення однієї із цих областей не має доступу до судів, а отже й доступу до правосуддя. Як наслідок

– порушується право громадян всієї області на справедливий суд.

Через нестачу суддів збільшилося навантаження на тих суддів, які працюють. У зв'язку із цим Державна судова адміністрація планує надати кожному судді на допомогу додаткового помічника. Однак, як на мене, така допомога не поліпшить ситуації, оскільки судочинство й правосуддя здійснює суддя, а не його помічники. Саме суддя розглядає справу в суді, зранку й до ночі він перебуває в судових засіданнях, заслуховує учасників процесу, і закріплення за ним іще одного чи кількох помічників для технічної допомоги не прискорить розгляду справи по суті й істотно не зменшить на кінець звітного періоду кількості нерозглянутих судових справ.

Втім, проблема не тільки в тому, що в судах не вистачає суддів із повноваженнями, а й у тому, що це має суттєві наслідки, особливо в кримінальних провадженнях.

Судовий розгляд кримінальних проваджень: чому це важливо?

Для початку трохи статистики, яку дуже легко знайти на офіційному сайті «Судова влада України». Так, у місцевих загальних судах у провадженні перебувало справ і матеріалів кримінального судочинства: 2012 року – 713 040, 2013-го – 827 070, 2014-го – 813 156, 2015-го – 815 095, 2016-го – 943 058, 2017-го – 1 021 149, за 9 місяців 2018-го – 980 765. Не треба бути юристом чи науковцем, щоб помітити зростання кількості проваджень у судах після 2015 року – у час, коли в Україні якраз стартувала судова реформа.

Те саме можна сказати й про ситуацію в судах апеляційної інстанції, де справ і матеріалів кримінального судочинства 2012 року було 93 259, 2013-го – 177 577, 2014-го – 155 611, 2015-го – 175 619, 2016-го – 185 877, 2017-го – 229 087, за 9 місяців 2018-го – 176 069.

Наведені дані свідчать лише про одне – кримінальні провадження накопичуються в судах обох інстанцій через нестачу суддів, які можуть здійснювати правосуддя.

Про такий стан справ можна почути й від адвокатів, які скаржаться на те, що

судові засідання протягом останніх років призначаються з інтервалом від двох до шести місяців, а то й більше.

Ще один показник кримінального судочинства, який ніде і ніяк не згадується, – кількість осіб, що перебувають під вартою і очікують закінчення судового розгляду їхніх кримінальних проваджень. Знову наведу судову статистику: загальна кількість осіб, яких тримали під вартою понад шість місяців (у нерозглянутих на кінець звітного періоду матеріалах кримінального провадження), 2012 року становила 4 235, 2013-го – 2 149, 2014-го – 1 711, 2015-го – 2 635, 2016-го – 3 417, 2017-го – 5 048, за 9 місяців 2018-го – 6 197. Така ситуація впливає і на наповнення слідчих ізоляторів, де перебувають утримувані під вартою підозрювані та обвинувачені. Для прикладу: станом на 1 грудня 2018-го в Хмельницькому СІЗО утримувалося 475 осіб при плановому наповненні 421, а в Херсонському СІЗО – 400 при 306 відповідно.

Ці цифри також і підтверджують, і вказують на вади судової реформи. Можливо, навіть не на вади, а на неорганізованість, інертність і навіть байдужість, неусвідомлення тими державними інституціями, від яких залежить перезавантаження суддівського корпусу, наслідків від зволікання з реформою, зокрема й того, яким фінансовим ударом це обернеться для України через позови проти неї до ЄСПЛ.

Нагадаю, що на 2019 рік заплановано оптимізацію місцевих загальних судів: ліквідацію старих, об'єднання кількох старих районних судів в один новий, окружний; переведення суддів зі старих судів у нові, передача справ, архіву тощо. На все це знадобиться чимало часу. Тобто ситуація з судовими розглядами кримінальних проваджень не тільки не зміниться, а, навпаки, навіть ускладниться, бо, відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу, після ліквідації судів кримінальні провадження передадуть до новоутворених судів, де їх перерозподілять між судьями нового суду, і судові розгляди в цих кримінальних провадженнях мають розпочатися з початку. Отже, можна тільки гадати, як довго ще

триватимуть судові розгляди кримінальних проваджень у таких реаліях.

«Право на справедливий суд»: теорія

Як тут не згадати статтю 6 – «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Цю Конвенцію Україна ратифікувала ще 1997 року й відтоді зобов'язалася дотримуватися закріплених у ній прав і свобод людини.

Таке «право на справедливий суд» охоплює кілька складників, а саме: доступ до правосуддя, розгляд справи в розумний строк, справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, виконання судового рішення. Розпочну з перших двох, бо саме вони є тими «граблями», на які наступила судова реформа.

Доступ до правосуддя – це безперешкодний доступ особи до суду для отримання судового захисту її прав, свобод, інтересів.

Розгляд справи в розумний строк – це строк, який об'єктивно потрібен для розгляду конкретної справи, залежить від її обставин, складності, поведінки заявника та компетентних державних органів (в т.ч. і суду), важливості справи для заявника. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, у випадку, якщо справа нескладна (і йдеться про судовий розгляд справи всіма судовими інстанціями), розумним може визнаватися строк судового провадження тривалістю п'ять–сім років. У цивільних і кримінальних справах початок і закінчення розумного строку Європейський суд визначає по-різному. Якщо справа визнається складною або наявні інші важливі обставини, тривалість розумного строку може перевищувати 7 років.

Згідно з національним процесуальним законодавством, суд повинен розглянути цивільну, адміністративну чи господарську

справу протягом 30 днів від дня початку розгляду справи по суті (ст. 210 ЦПК, ст. 193 КАС, ст. 195 ГПК). Якщо говорити про кримінальні провадження, то суд повинен розпочати і розглянути справу протягом розумного строку, який залежить від складності справи, кількості обвинувачених, кількості вчинених злочинів, поведінки учасників провадження тощо. При цьому кримінальне провадження щодо особи, яку тримають під вартою, або неповнолітньої особи має бути здійснене невідкладно і розглянуте в суді першочергово (ст. 28, ст. 318 КПК). На практиці до початку судової реформи кримінальні провадження лише судами першої інстанції розглядалися від шести місяців до трьох років – залежно від складності.

Практика

Європейський суд з прав людини не раз вказував на те, що стаття 6 Конвенції покладає на держави обов'язок організувати їхні судові системи таким чином, щоб суди відповідали всім вимогам цієї статті. Але, як зазначалося вище, суди в Україні нині закриваються, а ті, які ще працюють, потерпають від нестачі суддів із повноваженнями. Таким чином в Україні порушується «право на справедливий суд» у частині безперешкодного доступу до правосуддя і розгляду судових справ у розумні строки. Такий стан із доступом до правосуддя і дотриманням розумних строків не тільки в кримінальних провадженнях, а й у цивільних, адміністративних і господарських справах. Але це тема для іншої статті, оскільки в останніх є й інші моменти, які також є перешкодою в доступі до правосуддя. Попри нинішню ситуацію в судовій системі, державні чиновники і далі заявляють, що судова реформа наближає суди і правосуддя до людей, що правосуддя стає доступнішим, а люди – більш захищеними. Можливо, колись так і буде, але поки що наведені вище офіційні дані говорять про протилежне – правосуддя віддаляється.

Ніхто не має сумнівів, що судова реформа потрібна. Але очевидно, що її мали би продумати й організувати так, щоб якомога швидше завершити і якнайменше зашкодити людям. На практиці ж ми спостерігаємо, як

«буксує» перезавантаження суддівського корпусу. Таке враження, що пріоритетним завданням є звільнення суддів з їхніх посад, а не призначення нових. Очевидно, що Вища кваліфікаційна комісія суддів і Вища рада правосуддя повинні оптимізувати свої зусилля й організувати роботу в цьому напрямі таким чином, щоб заповнити вакантні посади суддівського корпусу якнайшвидше.

Однак через надто тривале перезавантаження суддівського корпусу ми матимемо чергові сотні заяв до Європейського суду з прав людини,

чергові сотні рішень цього суду про порушення Україною статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – права на справедливий суд, та чергові мільйонні збитки для нашого з вами державного бюджету.

Інформацію, використану в статті, отримано з Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, Національної школи суддів України та інших відкритих джерел (*Дзеркало тижня* (https://dt.ua/SOCIUM/tinova-storona-sudovoyi-reformi-299994_.html). – 2019. – 18.01).

**Красносільська А., експерт Центру протидії корупції,
Шибя І., експерт Фондації DEJURE**

«Сірі конячки» Антикорупційного суду

У попередній серії саги про антикорупційний суд, яка більше скидалася на бойовик, ми раділи ухваленню закону та формуванню Громадської ради міжнародних експертів для участі у доборі суддів.

Тепер на порядку денному – детектив із елементами екшну, в якому політики сподіваються протягнути в новий суд лояльних кандидатів, а міжнародні експерти рішуче намагаються ідентифікувати й заблокувати сумнівних претендентів.

У політиків є план «захоплення» Антикорупційного суду. Першим завданням було позбутися сильних кандидатів, котрі довели свою незалежність. Так, стараннями Вищої ради правосуддя (ВРП), із конкурсу вибули судді Лариса Гольник та Віктор Фомін; вони отримали штучні дисциплінарні покарання, що забороняє їм претендувати на нові посади. ВРП може повторити це ж саме щодо будь-якого незручного кандидата.

Тепер у конкурсі до Вищого антикорупційного суду політичні гравці ставитимуть не тільки на старих суддів, які давно довели готовність служити системі, а й на «сірих конячок», які ще можуть їм знадобитися.

Так, зі старих суддів у конкурсі до Антикорупційного суду – і судді Майдану, і ті, хто допомагав їм зберегти посади, і навіть

суддя, який засудив так званих «васильківських терористів».

Проте, хоч би як хотіла влада й далі користуватися послугами старих суддів, хоч би як вправно Вища кваліфікаційна комісія суддів призначала суддів Майдану у Верховний суд, – шанси протягнути цих кандидатів у конкурсі до Вищого антикорупційного суду під питанням.

Адже в таких претендентів є надто очевидні проблеми з поясненням попередніх рішень чи майна. Тому відстояти їх перед поважними міжнародними експертами, які ветують сумнівних кандидатів у конкурсі, не завжди буде легко.

Хоча деякі гравці можуть сподіватися, що міжнародним експертам, натомість, важко буде знайти юридичні докази проти суддів Майдану чи інших, причетних до політичних рішень. Такий розрахунок небезпідставний.

З іншого боку, владі дуже корисна участь у конкурсі «старих» кандидатів, навіть якщо вони не стануть переможцями. Розрахунок на те, що саме до цих «зірок» українського кривосуддя буде прикута найбільша увага і саме проти них боротимуться вболівальники за чесний антикорупційний суд.

Тим часом політичним і суддівським кланам можуть знадобитися саме «сірі конячки» – кандидати, які не викликають у суспільства

глибокого обурення або які зможуть розвіяти претензії до себе.

Такі «сірі» кандидати є як серед адвокатів чи науковців, так і серед суддів. Це близькі соратники сумнівних суддів, радники високопосадовців, бізнесові партнери політиків або їхні родичі, родичі помічників народних депутатів, а також кандидати-адвокати із сумнівними доходами.

Нам скажуть, що квартири й машини цих кандидатів придбані на гроші батьків, які з 1980-х, до появи податкових баз даних, складали копійчину до копійчини або спродали останнє для блага дітей. Це може бути правдою, проте чи не так само походження своїх елітних будинків пояснювали «старі» судді?

Скажуть, що півкраїни не декларує доходів, бо такий у нас податковий клімат, – і це теж правда.

Скажуть, що бути радником високопосадовця чи дружиною помічника депутата – не злочин. І це правда.

Захисники «сірих» кандидатів сподіваються, що проти їхніх підопічних не знайдеться вдосталь доказів, а призначення до Антикорупційного суду адвокатів і науковців – завжди виглядатиме як перемога.

Ось тільки як такі радники, родичі й партнери судитимуть? Згідно із законом – чи як свояків? І чи не стануть їхні «неоподатковані» доходи підставою для тримання їх на гачку в майбутньому? Видається, що ризик надто високий.

Натомість Громадська рада міжнародних експертів (ГРМЕ) також має план фільтрування кандидатів до антикорупційного суду.

Вони діють за міжнародно визнаним стандартом, – для них обґрунтованого сумніву в доброчесності, професійності чи незалежності кандидата достатньо, аби відмовити йому у призначенні.

Обов'язок довести доброчесність «міжнародники» покладають на самих кандидатів. Про такий стандарт доказування раніше говорили й експерти проекту ЄС Право Justice.

Адже в конкурсах на суддівські посади не діє презумпція невинуватості, а ГРМЕ не

зобов'язана шукати вичерпні докази вини кандидатів, як для кримінального процесу.

За власними критеріями, ГРМЕ може заветувати кандидата, який імовірно порушив антикорупційні норми, незалежно від того, чи був такий кандидат притягнутий до відповідальності державними органами.

Ось як це працює. Наприклад, ГРМЕ хоче дізнатися, звідки у батька кандидата, який є звичайним українським пенсіонером, мільйон гривень на подарунок синові, і чи немає тут приховування доходів або ухиляння від оподаткування.

Якщо кандидат не може надати належних доказів законного походження коштів або докази кандидата не переконують міжнародних експертів, – ГРМЕ ініціює його виключення з конкурсу.

До речі, саме такий стандарт оцінювання кандидатів мала б застосовувати і Вища кваліфікаційна комісія суддів, зокрема в конкурсі до Верховного суду, – проте не зробила цього.

Більше того, ВККС відхилила 2/3 негативних висновків Громадської ради доброчесності, оскільки вину чи проступок кандидата не було встановлено вироком суду чи рішеннями інших органів. Так потрапив до Верховного суду суддя Богдан Львов, щодо якого велося кримінальне провадження за втручання в автоматизовану систему документообігу суду.

На час написання цього тексту ГРМЕ ініціювала вето щодо 32 зі 113 кандидатів до Антикорупційного суду і продовжує аналізувати претендентів.

Тим часом Центр протидії корупції, Фондація DEJURE, Автомайдан і Трансперенсі Інтернешнл-Україна також проаналізували досє на кандидатів до Антикорупційного суду і сформували власний список тих, до майна, рішень, зв'язків чи поведінки яких є питання.

Крім того, ми застосували стандарт обґрунтованого сумніву, тобто вважаємо, що кандидати, чиї статки, рішення або зв'язки викличуть підозру в пересічних громадян, – не заслуговують честі стати антикорупційними суддями.

Наразі майже половина – 55 із 113 – кандидатів до Вищого антикорупційного суду для нас сумнівні.

Отже, які претензії до кандидатів?

Сумнівне майно. У цій категорії – 41 кандидат, щодо яких є підозри у брехні в електронних деклараціях, незаконному збагаченні, у тому числі приховуванні майна через оформлення його у власність родичів, заниженні вартості майна, приховуванні доходів чи несплаті податків.

Популярне в кандидатів оформлення коштовного майна на родичів, після чого самим кандидатам залишається тільки «скромне» право користування і зникає необхідність пояснювати походження грошей на придбання майна.

Так, ГРМЕ уже поставила під сумнів доброчесність судді В. Чорної, яка користується квартирою матері-пенсіонерки. Хоча суддя не декларує вартість квартири, начебто не маючи такої інформації, орієнтовна вартість може становити 2,4 млн грн.

Голова суду з Херсонщини В. Каневський декларує право користування Audi A6 2011 року випуску і вартістю 530 тис. грн, що належить його матері. Більше того, у 2017 році батько судді придбав Tesla Model S за 300 тис. грн, що перевищує задекларовані доходи батьків судді в тому році.

А ось суддя з Києва Ю. Бурбела користується таунхаусом вартістю майже два млн грн, який належить його дочці.

Кандидати-судді продовжують чиновницьку традицію декларування чималих сум готівки.

Так, суддя зі Львова Роман Головатий разом із дружиною із 2015 року декларують 100 тис. дол. готівкою, хоча рівень доходів родини попередніх років примушує захоплюватися такою ощадливістю.

Отримують кандидати і дорогі подарунки. Науковцю В. Цікало подарували будинок поблизу Львова вартістю 1,5 млн грн. Слід зазначити, що серед родичів кандидата немає бізнесменів, проте є суддя господарського суду і экс-голова ГУ МВС України у Львівській області.

Періодично кандидати забувають декларувати корпоративні права, власні чи родичів. Наприклад, суддя Д. Тішко забув задекларувати корпоративні права своєї

дружини щодо ТОВ, співзасновником якого був бізнес-партнер народного депутата групи «Відродження» А. Кіссе, а колишнім співвласником – сам суддя.

Схоже, що окремі кандидати купували автівки у спеціальному салоні для чиновників «Усі авто по 150 тис грн».

Річ у тому, що донедавна всі готівкові розрахунки між фізичними особами на суму понад 150 тис грн могли потрапити під фінансовий моніторинг, тому в деклараціях чиновників часто бачимо автомобілі вартістю 149 тис. грн.

Ось і экс-суддя А. Квятковський у 2017 році придбав KIA Sportage 2016 року за 150 тис. грн, тоді як ринкова вартість такого автомобіля становить, щонайменше, 550 тис. грн.

Сумнівні рішення. 26 кандидатів потрапили до нашого списку тому, що виносили рішення у справах Майдану, під політичним тиском, під час навчання або з іншими порушеннями.

З них четверо – судді Майдану. Щодо трьох із них ГРМЕ уже висловила свої сумніви.

Найвідоміша в цьому списку – суддя Шевченківського районного суду Києва О. Голуб, яка позбавила учасника поїздки до Межигір'я права керування транспортним засобом.

Київські судді Т. Заєць і О. Сингаївський, а також тернопільська суддя І. Білоус теж допомагали владі придушувати протести під час Майдану.

Екс-судді Вищого адміністративного суду А. Загородній та І. Штульман не ухвалювали свавільних рішень проти учасників Революції Гідності, проте допомогли уникнути звільнення кільком суддям Майдану – Васильєвій, Царевич і Татуровій.

Суддя Ю. Бурбела у січні 2014 р. виніс обвинувальний вирок проти так званих «васильківських терористів», які згодом були реабілітовані Верховною Радою як політичні в'язні.

Є серед кандидатів і судді, котрі вже продемонстрували співчутливе ставлення до чиновників-корупціонерів.

Суддя з Вінниччини Р. Міліціанов у 2014 р., фактично, відпустив двох хабарників-

податківців під випробувальний строк замість позбавлення волі.

Ще 9 кандидатів змогли одночасно і розглядати справи, і брати участь у навчаннях поза містом. Наприклад, Закарпатський суддя І. Котубей ухвалив 353 рішення під час навчання в Києві. Можливо, він наділений суперздатністю перебувати у двох місцях одночасно?

У неетичній поведінці помічено шістьох кандидатів до антикорсуду.

На одного з них, экс-суддю Р. Хитрика, вже звернула увагу ГРМЕ. У 2015 р. Хитрик посеред робочого дня у стані алкогольного сп'яніння спричинив ДТП, в якій постраждали люди. Того ж дня суддя розглянув 12 справ і навіть притягнув іншого водія до відповідальності за нетверезе кермування.

Суддя з Києва В. Жовноватюк (Кицюк) порушила правила дорожнього руху в неробочий час і стала відомою через грубе спілкування з патрульними.

Крім того, чоловік судді Кицюк є помічником народного депутата від БПП Р. Сольвара.

І Кицюк – лише одна з шести кандидатів із сумнівними політичними зв'язками.

Адвокат Д. Ягунов – колишній радник заступника голови адміністрації президента О. Філатова, який є фігурантом корупційної справи.

Суддя у відставці Т. Черниш – рідна сестра С. Черниша, який працював старшим оперуповноваженим в особливо важливих справах Головного управління контррозвідувального захисту економіки СБУ тоді, коли навколо цього підрозділу не вщухали корупційні скандали.

Суддя М. Головчак із Рівного до призначення суддею працював помічником скандального голови Рівненського міського суду П. Денисюка.

Замикає список кандидатів із сумнівними зв'язками науковець К. Легких, чий батько має спільний бізнес із головою Полтавської ОДА й экс-депутатом від ВО «Батьківщина» В. Головком.

Наявність політичних зв'язків не робить кандидатів автоматично недоброчесними (хоча до майна декого з них теж є питання) чи

завідомо заангажованими (хоча виключати це було б наївно). Проте чи довірятиме суспільство новоствореному Антикорупційному суду, якщо туди потраплять партнери і друзі політиків або високопосадовців?

У цьому випадку закон – на боці суспільства. Закон прямо передбачає, що кандидатові можуть відмовити у призначенні на посаду судді, якщо таке призначення здатне зашкодити суспільній довірі до судової влади.

ГРМЕ може вирішити, що блокування таких кандидатів виходить за межі їхнього мандата, адже вони оцінюють лише професійність і доброчесність. Проте ВККС і ВРП мають повне право не допустити таких претендентів до Антикорупційного суду – було б бажання.

Тим часом кандидати мають можливість спростувати наведену нами інформацію, надавши відповіді і документи по суті поставлених до них запитань, а не ліричні есе про свою доброчесність.

Що відбуватиметься далі? До 26 січня ГРМЕ і ВККС мають спільно вирішити питання подальшої участі в конкурсі кандидатів, щодо яких ГРМЕ висловить сумніви.

Кандидати, за доброчесність і професійність яких не проголосують, щонайменше, три міжнародних експерти і дев'ять членів ВККС, припинять участь у конкурсі.

Варто очікувати, що винесені на спільні засідання кандидати бомбардуватимуть ВККС та ГРМЕ поясненнями про свої статки чи спробують оскаржити висновки щодо них у суді.

Наприклад, у 2016 р. тодішня кандидатка, а тепер суддя Верховного суду Ольга Ступак, у минулому теж суддя, пояснила, що свекруха придбала для неї будинок під Києвом за 1 млн 800 тис. грн завдяки доходам від роздрібної торгівлі ягодами на ринку. І ВККС вдовольнилася цим поясненням.

Кандидати можуть скористатися також прикладом судді Вільгушинського, який у конкурсі до Верховного суду пояснив появу в себе дорогого авто тим, що друг без його відома подарував і оформив на нього автомобіль. Він навіть надав записку від друга на підтвердження. ВККС не побачила у цьому нічого смішного

й пододала негативний висновок ГРД щодо кандидата.

Сподіваємося, що такі «пояснення» не примусять міжнародних експертів змінити позицію щодо кандидатів до антикорупційного суду.

Після спільних засідань із ВККС мандат ГРМЕ буде вичерпано. ВККС на власний розсуд (або на прохання ззовні) визначить фіналістів конкурсу серед тих кандидатів, які пройдуть фільтр ГРМЕ. Попри численні заклики, ВККС

відмовилася зробити свою систему оцінки кандидатів більш об'єктивною.

Отже, на Вищій кваліфікаційній комісії суддів та персонально на її керівникові Сергію Козьякову лежить відповідальність за те, які кандидати опиняться у фінальному рейтингу конкурсу: найдостойніші – чи потенційно лояльні до політичних гравців «сірі» претенденти (*Дзеркало тижня* (https://dt.ua/internal/siri-konyachki-antikorupciynogo-sudu-299355_.html). – 2019. – 12.01).

Зейкан Я., ректор Вищої школи адвокатури

На українських суддів впливає інерція попередніх поколінь, їх усе ще тягне до інквізиційного процесу

(Інтерв'ю)

Метр вітчизняної адвокатури пам'ятає про правові кошмари минулого та знає все про психодраму в процесі. Але своїми надбаннями вважає книги, які слугують маяком для юних і не дуже правників. Проте основний блокпост для адвокатури – не до кінця незалежний суд. Про шляхи до безперечних реформ і плани дій у нинішніх умовах розповів відомий адвокат України Я. Зейкан.

– *Ярославе Павловичу, минуле інтерв'ю починалось із запитання про незалежність адвокатури. Пройшло 3 роки – і воно знову актуальне. Як часто потрібно змінювати правила?*

– Не думаю, що внесення змін до законодавства про адвокатуру актуальне. Особливо з огляду на те, що уможливується усунення небажаного адвоката з процесу. У середовищі адвокатів розгорнулася дискусія щодо повноважень центральних і регіональних центрів самоуправління. Те, що є внутрішньою справою адвокатської спільноти, недоцільно прописувати в законі про адвокатуру. Ці питання варто вирішувати самим адвокатам на з'їзді.

Завжди хтось із-поміж тих, хто претендує на участь в адвокатському самоврядуванні,

буде незадоволений. Сьогодні частина людей розраховує на зміни в законодавстві, вважаючи, що вони допоможуть змінити нинішнє керівництво адвокатури. За це можна заплатити звуженням незалежності самої адвокатури та розширенням можливостей втручання держави в адвокатські справи. Цього мені б не хотілося. Мене як звичайного адвоката, котрий не претендує на місця в самоуправлінні, у цілому влаштовує нинішній статус. Мені лише не вистачає того, що судова реформа не забезпечила на належному рівні незалежність суду. Авторитет адвоката похідний від авторитету суду. Огульна й непродумана критика судів призвела до негативних наслідків. Крім того, проведена чистка спричинила те, що суддів катастрофічно не вистачає. І від цього страждає не тільки правосуддя, а й громадяни, які не можуть вирішити елементарних речей: оскаржити дії посадових осіб, подати позов про поділ майна тощо.

– *Проект закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (№9055) адвокатська спільнота сприймає вкрай негативно. Чи насправді все так погано?*

– Я не бачу в цьому проекті суттєвого покращення ситуації порівняно із чинним

законом. Також у ньому закладені міні, які можуть негативно вплинути на стан правосуддя й можливості захисту. І це буде проблема не адвокатів, а суспільства, бо призведе до зниження рівня захисту фізичних та юридичних осіб.

– *Як ви ставитеся до адвокатської монополії і неможливості участі юристів як представників у судах першої інстанції?*

– Вважаю, що це було зроблено передчасно. Серед юрисконсультів і юристів, які працюють у цій сфері, є високопрофесійні правники, котрі спеціалізуються на певних напрямках роботи. Не певний, що адвокати вже готові заповнити ті прогалини, які з'являються у зв'язку з монополією.

– *3 роки тому ви наголошували, що інститут безоплатної правової допомоги сам по собі є позитивним, проте забюрократизована система повністю нівелює його роль. Чи змінилася ваша думка?*

– Моя точка зору в принципі не змінилася. Головне – це те, що адвокати, які працюють у системі безоплатної допомоги, не одержують достойної винагороди за свою роботу. Проте існують негативні моменти, характерні й для роботи адвокатів, які не працюють у цій системі. Це спільна проблема.

– *Судова реформа, укрупнення судових установ, зміна уявлень про роль судді – як це впливає на діяльність адвоката?*

– Процесуальні кодекси «американізовані». До цього не готові ні судді, ні прокурори, ні, мабуть, адвокати. Американці дивляться на судовий процес як на спектакль, поставлений двома режисерами – прокурором і адвокатом. На українських суддів впливає інерція попередніх поколінь, їх усе ще тягне до інквізиційного процесу, до того, щоб самим досліджувати наявні у справі докази. Логіка судового процесу і ст.ст. 20, 22, 221 Кримінального процесуального кодексу вимагають, щоб після виступу прокурора з обвинувальним актом з усними і письмовими поясненнями промовляв адвокат. Відомі юристи Микола Хавронюк, Інна Ємельянова, Віталій Касько та інші видали працю «Настільна книга професійного судді», де назвали ці пояснення вступною промовою. Але деякі судді такий виступ не сприймають

і чинять перепони адвокатам. Я звертався до Верховного Суду і мені пообіцяли, що практику із цього питання обговорять і за необхідності внесуть корективи.

Є проблеми і з пам'яткою про права адвоката в процесі. Інструкцією Державної судової адміністрації передбачена пам'ятка про права та обов'язки захисника. Згідно з нею останній має право, зокрема, давати показання з приводу обвинувачення.

Показання, за ст.95 КПК, – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом. Однак адвокат ні на досудовому слідстві, ні під час судового розгляду не підлягає допиту. Допит адвоката перетворює захисника на свідка.

Разом з тим у пам'ятці не згадується можливість, визначена ст.20 КПК, надати письмові пояснення з приводу обвинувачення. Передбачивши таке право, автори проекту КПК не вказали, коли саме захисник може виступити з такими письмовими поясненнями до обвинувального акта. Отже, судова практика повинна виправити це. Також і до пам'ятки потрібно внести відповідні корективи. Я направив до ДСАУ листа із цього питання й чекаю відповіді.

Судова реформа ускладнила для населення доступ до правосуддя, адже були підвищені ставки судового збору. Для значної категорії справ найвищою інстанцією стає апеляційний суд. Все це, на мій погляд, негативна тенденція.

Повинен відзначити, що процесуальні кодекси розширили можливості адвоката і водночас підвищили вимоги до адвокатської техніки, якою у вишах майже не займаються. Під адвокатською технікою я розумію прийоми, навички та засоби, за допомогою яких адвокат здійснює захист прав та інтересів громадян. Із цього питання за моєю участю написано кілька книжок: «Прямий і перехресний допит», «Перехресний допит у суді», «Адвокатська техніка: підготовка до процесу і методики переконання», «Стратегія і тактика захисту у кримінальному процесі» та інші.

Судова реформа поставила нові виклики і перед наукою. У таких країнах, як США,

Велика Британія та деяких інших, ця проблема є цікавою виключно з історичного погляду: підготовка студентів тут здійснюється в усіх можливих напрямках – теоретичному, практичному, прикладному. У цих країнах свого часу розгорнулася дискусія щодо таких питань, вона дістала назву «Перікл і сантехнік». Її результатом став висновок, що здобуття практичних навичок є не менш значимим, ніж вивчення права.

– *Чиї помилки більш небезпечні: судді, прокурора чи адвоката?*

– У першу чергу небезпечні помилки адвоката. Їх часом неможливо виправити. Для держави небезпечні помилки прокурора. А помилку судді може виправити вищий суд.

– *Вже понад рік минув відтоді, як вас призначили ректором ВША. Що ви змінили у процесі навчання адвокатів?*

– Повинен зізнатися, що я ректор тільки номінально і справами Вищої школи адвокатури займаюсь у вільний від основної роботи час. Але там є колектив, є директор і вони стараються з усіх сил. Ми залучили висококваліфікованих юристів, і вони читають семінари на актуальні теми. У проведенні таких семінарів беру участь і я. Вища школа адвокатури не має фінансування, і це є проблемою. Живе з того, що заробила завдяки семінарам.

– *Чого мають навчитися слухачі курсів з підвищення кваліфікації у першу чергу?*

– Передусім ставиться завдання щодо здобуття практичних навичок у роботі адвокатів

й забезпечення їх спеціалізації. Наприклад, проведено семінар з приводу справ про ДТП. Це одне з вузьких місць у підготовці адвокатів, і ми намагаємося це виправити.

– *Ви спілкуєтесь із молодими правниками. Їхні погляди на право відрізняються від ваших?*

– Не думаю, що погляди молодих правників відрізняються від моїх. У них є переваги: вони володіють іноземними мовами, над ними не тяжіють кошмари минулого, вони більш практичні. Їхній недолік – надмірна віра у можливості Інтернету і комп'ютерної техніки, в той час як іноді потрібно посидіти над справою, опитати свідків, провести репетиції процесу, використати психодраму, тобто те, що є звичайною практикою для англійських та американських адвокатів.

– *Асоціація адвокатів України відзначила вас спеціальною нагородою «За вагомий внесок у розвиток адвокатури». Що має привнести молодий правник у цей інститут?*

– Я є автором та співавтором 18 книжок на теми адвокатської діяльності й автором коментаря до Цивільного процесуального кодексу. Мабуть, в першу чергу це визнання за вагомий внесок у розвиток адвокатури. Думаю, що молоде покоління повинне підхопити цю естафету і писати книжки, статті та ділитися досвідом, активно виступати на семінарах і в соціальних мережах (*Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/135974-rektor_vischoi_shkoli_advokaturi_yaroslav_zeykan_nad_ukrains.html). – 2019. – 12-18.01*).

**Мартиненко А., адвокат АК «Кравець і партнери»,
Кравець Р., старший партнер АК «Кравець і партнери»**

Диктат суб'єкта з невизначеним статусом

Новий 2019 рік у сфері судочинства вирізнявся новинами, де неодноразово згадується громадська рада міжнародних експертів, яка активно розпочала свою діяльність. І розпочала, на жаль, з ігнорування законодавства.

Рекомендація обов'язкового штибу

В новітню українську історію вже ввійшли ТСК (Тимчасова спеціальна комісія з перевірки суддів судів загальної юрисдикції) та ГРД (Громадська рада доброчесності). Цілком імовірно, що в підручниках їхню діяльність назвуть проривом і небаченим для України дивом у відновленні довіри до судової влади, однак кожна медаль має два боки.

У цьому випадку зворотним боком є захист прав та інтересів кандидатів у судді й самих суддів. Адже, набуваючи свого статусу, ці особи не позбавляються конвенційних та основоположних прав, таких як право на судовий захист, належний процес та врешті-решт верховенство права, до якого ми так прагнемо.

Водночас, починаючи з 2014 року, коли вперше з'явилися висновки ТСК і ГРД, стало зрозуміло, що ці суб'єкти наділені необмеженими дискреційними повноваженнями. При цьому їхній статус залишався невизначеним, бо вони не є ні органом державної влади, ні юридичною особою, ні громадською організацією. Хоча їхні рішення мають так званий рекомендаційний характер, однак вони є обов'язковими до розгляду та впливають на професійну кар'єру суддів чи кандидатів.

Поєднання невизначеного статусу та рекомендаційного характеру рішення має наслідком відсутність ефективного юридичного захисту від порушень, що можуть бути допущені таким органом. Не виключено, що аналогічна ситуація складеться і з діяльністю ГРМЕ.

Ні статусу, ні місцезнаходження

Діяльність та статус ГРМЕ визначено аж двома статтями закону «Про Вищий антикорупційний суд» – ст.8 та 9. Так, згідно із ст.9 закону рада утворюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів, її члени призначаються також нею, достроково повноваження члена ГРМЕ, знову ж таки, припиняє ВККС. Тобто, саме від комісії фактично залежить існування ради та її склад, що вже ставить під сумнів незалежну та неупереджену співпрацю цих двох суб'єктів.

При цьому закон не встановлює, яким чином утворюється рада, на сайті ВККС не опубліковано рішення про заснування ГРМЕ. Отже, неможливо визначити ні строку її діяльності, ні бодай якогось статусу. Навіть місцезнаходження ні ВККС, ні ГРМЕ (на своєму сайті, який недавно було створено) не вказують.

Відсутність місцезнаходження виключає можливість офіційного надання документів ГРМЕ. Електронна адреса, вказана на сайті ради, має сумнівний характер, оскільки у жодному документі не зазначено, кому вона належить, тобто не можна встановити, з ким вестиметься листування за цією адресою.

Самі собі нормотворці

Крім того, законом не визначено форми діяльності ГРМЕ, порядку ухвалення рішення тощо. Зауважимо, що закон не наділив раду правом регулювати ці питання, як і не закріпив за нею право приймати регламент, положення тощо.

Разом з тим на сайті ГРМЕ можна побачити такі документи, як «Критерії оцінки», затверджені протоколом ГРМЕ від 28.12.2018, та «Регламент ГРМЕ», затверджений рішенням ГРМЕ від 4.01.2019.

Проте ці документи не відповідають закону, бо жодних повноважень щодо прийняття подібних актів ГРМЕ не має. Це свідчить про сумніви в доброчесності та бездоганній

репутації членів ради, які розпочали свою діяльність з перевищення повноважень та ігнорування норм національного законодавства.

В цьому розрізі особливо актуальною буде практика Європейського суду з прав людини щодо тлумачення поняття «якість закону». Зокрема того, що чинні положення національного законодавства потрібно формулювати так, аби вони були доступними для розуміння, чіткими і передбачуваними у практичному застосуванні.

До того ж, жоден нормативно-правовий акт не звільняє ГРМЕ від обов'язку дотримуватися національного законодавства та діяти на його підставі.

У разі прийняття рішень з посиланнями на регламент ГРМЕ чи критерії оцінки можна говорити про порушення принципу законності та провести аналогію із застосуванням принципу «плодів отруєного дерева». Адже протиправна поведінка не може породжувати жодних правових наслідків, окрім відповідальності.

Висновки за межами компетенції

Частиною 4 ст.8 закону про ВАКС визначено межі компетенції ГРМЕ, зокрема щодо сприяння у встановленні законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу, наявності знань та практичних навичок для розгляду справ, віднесених до підсудності цього суду.

Втім, закон не містить застереження про те, що поняття «законність джерел походження майна», «відповідність рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам», «відповідність способу життя кандидата його статусу» мають автономне значення та не кореспондуються і чинним законодавством.

Водночас аналіз закону «Про запобігання корупції» та низка рішень Верховного Суду свідчать, що виключно НАЗК є єдиним компетентним органом, який може встановлювати факти неправильності заповнення декларацій, зазначення неповної чи неправдивої інформації в них, невідповідності рівня життя доходам, незаконності збагачення

тощо. І тільки на підставі документів НАЗК інші органи можуть вживати відповідних заходів.

У цьому випадку подібні законодавчі формулювання є єдиним стримувальним чинником від виходу за межі дискреційних повноважень і саме від їх дотримання залежить, чи не буде процедура відбору свавільною.

Критерії з припущеннями

Критерії оцінки, затверджені ГРМЕ, не відповідають згаданим законодавчим обмеженням. Ось кілька прикладів.

Пункт б, показник 1: поняття «член сім'ї» необхідно застосовувати широко. Закон про ВАКС не пов'язує це поняття винятково з його значенням, передбаченим законом «Про запобігання корупції». З огляду на це воно може

охоплювати не лише когось із подружжя і осіб, які живуть разом з кандидатом і пов'язані з ним/нею спільним побутом, як це встановлено ст.1 закону «Про запобігання корупції», але й інших родичів та близьких осіб незалежно від того, чи вони проживають разом.

Пункт д, показник 1: дохід, що не був задекларований в органах державної влади згідно з вимогами відповідного законодавства (наприклад, податкового чи антикорупційного) або був задекларований, проте став інструментом чи результатом незаконної або незадекларованої діяльності, не вважається законним.

Пункт ф, показник 1: показниками незаконності походження доходу є з-поміж іншого засоби фінансування за рахунок закордонного доходу; подарунки, спадок, подібні несподівано отримані надходження або позики; сумнівний дохід від недостатньо задокументованого чи закритого бізнесу або від продажу майна.

Подібні вимоги до кандидатів у судді не передбачені жодним чиним нормативно-правовим актом. Про їх існування немає навіть натяку ні в законі про ВАКС, ні в законі «Про судоустрій і статус суддів». Крім того, ці вимоги з'явилися вже в процесі проведення конкурсу, що не відповідає принципам передбачуваності та чіткості, не узгоджується із законодавством

України та є прямим перевищенням повноважень.

Ручний режим відбору

Згідно з п.11 (b) Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя 1983 року не існує єдиного правильного способу обрання суддів; єдиною вимогою є те, що спосіб обрання повинен гарантувати, що призначення суддів не здійснюється з нечесних мотивів.

І це ставить під сумнів чесність мотивів призначення суддів до ВАКС. Це швидше схоже на ручний режим відбору, забезпечений неякісним законом та необмеженими

дискреційними повноваженнями суб'єкта з невизначеним статусом.

Демонстрацією високого рівня практичних навичок та умінь, а також здатності бути незалежним і відстоювати свою позицію буде заявлення кандидатами на посади суддів відводів особам, які не дотримуються національного законодавства та не забезпечують неупередженого відбору з чесних мотивів. Адже іншого шансу заявити про свої права чи захистити їх не буде.

Кожному під силу змінити світ на краще... (Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/136037-grme_rozpochala_robotu_z_ignoruvannya_ukrainskogo_zakonodavs.html)). – 2019. – 19-25.01).

Чижмарь К., директор Інституту права та післядипломної освіти Мін'юсту, д.ю.н., доцент, заслужений юрист України

Нотаріат вільний та незалежний, але не від закону й держави

(Інтерв'ю)

Чимало експертів та представників нотаріальної спільноти стверджують, що сьогодні відбувається наступ на нотаріат із боку держави. «ЗІБ» поцікавився в директора Інституту права та післядипломної освіти Мін'юсту, д.ю.н., доцента, заслуженого юриста України Катерини ЧИЖМАРЬ, чи мають підґрунтя побоювання, що висловлюються в правничих колах.

– Катерино Іванівно, ви свого часу працювали у структурі Мін'юсту. Чи можете підтвердити або спростувати зацікавленість міністерства в підпорядкуванні нотаріату?

– Думаю, що про будь-який наступ держави на нотаріат не може йтися в принципі. Чинний закон «Про нотаріат» передбачає державне регулювання нотаріальної діяльності. Воно полягає в установленні умов допуску до професії, порядку контролю за організацією діяльності нотаріату, а також у визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії (ст.21 закону).

Мін'юст є органом центральної виконавчої влади, який реалізує державну правову політику у сфері нотаріату. Тому, будучи реалістом, можу

відверто сказати, що така постановка питання є абсолютно некоректною.

– Ви очолювали департамент нотаріату міністерства. Чи не було бажання отримати більше контролю за нотаріусами?

– Здійснення державного контролю за організацією нотаріату – це прямий обов'язок органів юстиції. Нотаріат вільний та незалежний, але не від закону й держави, а від різного роду незаконних впливів та втручання в нотаріальний процес та при здійсненні нотаріусами інших делегованих державою публічних функцій.

Зауважу, що наказ МЮ «Про порядок проведення перевірок приватних нотаріусів та державних нотаріальних контор», прийнятий у 2014 році, не відповідає вимогам закону «Про нотаріат». Тому перевірки, які здійснюються за цим наказом, у нотаріальних колах викликають певні сумніви щодо їх об'єктивності.

Жадати контролю над нотаріатом у демократичній країні – це повний абсурд. Жоден чиновник не може й не зможе цього зробити, оскільки в Україні закладено міцний фундамент для побудови нотаріату латинського типу.

Я прагнула та прагну бачити нотаріат як опору надійності й непорушності права власності. До речі, обіймаючи посаду директора профільного департаменту, намагалася досягти дисциплінованості, злагодженості функціонування системи нотаріату в цілому. Тому запропонувала проект Концепції реформування органів нотаріату на 2010–2015 рр. Вона була схвалена нотаріальною спільнотою та затверджена наказом міністерства.

– Одна з версій появи відразу двох законопроектів (№№9140 та 9311), що озвучувалася, зокрема, і на сторінках «ЗіБ», – це запит великого бізнесу на прискорення процедури надання нотаріальних послуг в умовах скасування мораторію на продаж сільськогосподарської землі. Як ви вважаєте, цей мотив може мати вирішальне значення для реформи нотаріату?

– Ні, не може. Мотиви дуже прості. Перший – невисока інституційна спроможність самоврядування, яке унеможливує повне передання функцій від держави до Нотаріальної палати України у сфері допуску до професії, контролю за діяльністю та відповідальності нотаріуса. Другий – відсутність прозорого, прийняттого державного регулювання оплати за вчинення нотаріальних дій.

– Україна вже мала досвід недовладних нововведень у сфері нотаріату. До чого може призвести новий експеримент?

– Я не прибічник експериментів. Жодних, тим більше у важливих сферах суспільного життя. Для цього існують аналітики, дослідники, експерти, директорати урешті-решт, які можуть і зобов'язані аналізувати, прогнозувати, виявляти ризики і т.д. А експерименти – це речі, притаманні іншим наукам.

– Раніше були квоти на заняття приватною нотаріальною діяльністю, а сьогодні в Мін'юсті стверджують, що існує кадровий дефіцит на ринку цих послуг. Як виходець із Закарпаття, чи знайомі ви із ситуацією в цьому регіоні? Чи дійсно там відчувається настільки гострий брак нотаріусів у сільській місцевості, аби запроваджувати чи то уповноважених, чи то посадових осіб органів юстиції?

– Я не маю точної статистики. Але що стосується Закарпаття, то в цьому регіоні нотаріусів не бракує. В усіх районах області функціонують державні нотаріальні контори.

– Ви свого часу отримали свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Відповідно, пройшли довгий шлях, аби отримати його. Чи не створюватиме запропонована проектами спрощена процедура допуску до професії саме для службовців системи Мін'юсту передумов для недобросовісної конкуренції?

– Ні, не створюватиме. Більше того, не впевнена, що така норма, закладена в проект закону, буде прийнята.

Поясню. Щось подібне вже було передбачено на законодавчому рівні. Працівники органів юстиції, які 7 років пропрацювали у сфері нотаріату, мали право на отримання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, щоправда – після складання кваліфікаційного іспиту. Проте ця норма була вилучена з тексту закону як така, що мала корупціогенний фактор. До речі, таке право також давав певний стаж роботи в державних нотаріальних конторах. Але ця норма існувала до 2011 року, а потім була скасована як така, що не відповідає вимогам Конвенції МОП у частині заборони примусової праці.

Разом з тим уповноважені особи органів місцевого самоврядування часто-густо не те що юридичної, а й вищої освіти не мають. І вчиняють нотаріальні дії...

– Нині ви очолюєте Інститут права та післядипломної освіти. На вашу думку, чи достатньо 5-річного стажу роботи у структурі Мін'юсту, аби отримати повноваження на вчинення нотаріальних дій? Наскільки різниться підготовка нотаріусів і, наприклад, державних виконавців чи суддів? Що такого особливого в цій професії?

– Підготовка нотаріусів лежить на них самих. Закон не містить вимоги щодо обов'язкового проходження ними навчання в закладах післядипломної освіти. Адже нотаріусом може бути особа, яка, крім інших вимог законодавства, має 6 років стажу, 3 з яких – помічником нотаріуса. Натомість особи,

які бажають займатися діяльністю приватного виконавця, зобов'язані пройти спеціальне навчання в закладах освіти.

– Попри твердження про існування «чорних нотаріусів», якось важко повірити, що юрист, який так довго йшов до цієї посади, погодиться на втягування себе в рейдерські схеми чи махінації з нерухомістю. Хто зацікавлений в існуванні таких міфів: недоброчесні клієнти, аби виправдати свої промахи, чи нотаріуси, аби виправдати підвищення плати за свої послуги?

– Ніхто не може бути в цьому зацікавлений. У кожній професії є люди, які помиляються з тих чи інших причин, допускають порушення закону, але це не свідчення низькопробності всієї системи.

Бажано було б у такий складний для України час не так активно лібералізувати законодавство, яке регулює відносини власності та державної реєстрації нерухомості й бізнесу. Нотаріат – просто заручник обставин...

– У парламенті виникла ще одна ідея – фіксувати нотаріальні дії щодо правочинів,

пов'язаних із нерухомістю та корпоративними правами, на відео. Нотарі готові працювати на камеру, аби до них потім не виникало претензій щодо посвідчення таких документів?

– У народних депутатів є багато ідей. Проте це не означає, що не потрібно детально розібратись у ситуації та вивчити проблему, вислухавши думки професійної спільноти, науковців та експертів.

– Якби ви сьогодні працювали в Мін'юсті, які зміни у сфері нотаріату підготували б? Що сьогодні дійсно потребує вдосконалення?

– Не люблю умовностей. Я сьогодні маю честь працювати на посаді директора Інституту права та післядипломної освіти Мін'юсту й разом з колегами роблю все від мене залежне для органів юстиції та нотаріату в освітній сфері. Думаю, що саме зараз наука є необхідною складовою як для підвищення якості законодавства, так і для реформування юстиції (*Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/135872-direktor_institutu_prava_ta_pislyadiplomnoi_osviti_myu_kater.html). – 2019. – 29.12-11.01*).

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Македонія

Македонские парламентарии одобрили внесение поправок в Конституцию, которыми предусмотрено изменение названия страны с Республики Македония на Республику Северная Македония, чего требовали НАТО и Европейский Союз.

Поправки поддержал 81 депутат или две третьих от общего числа парламентариев. Воздержавшихся и проголосовавших против не было, сообщают местные издания.

Ситуация вокруг названия этой бывшей югославской республики препятствовала сближению Македонии с ЕС и НАТО, поскольку

против названия Республика Македония выступала Греция, одна из областей которой также называется Македонией.

В силу этого после распада Социалистической Федеративной Республики Югославии Македония была принята в ООН под названием Бывшая югославская республика Македония, а на греческих картах она называлась Скопия – по названию столицы страны Скопье (*Страна.ua* (<https://strana.ua/news/180755-parlament-makedonii-proholosoval-za-izmenenie-konstitutsii-dlja-pereimenovanija-strany.html>). – 2019. – 11.01).

Литва

Конституционный суд Литвы решил, что государство должно предоставить вид на жительство иностранному гражданину, если тот заключил однополый брак с литовцем в иной стране. При этом в самой Литве однополые браки не разрешены. Решение Конституционного суда было обнародовано в пятницу, 11 января, сообщает «Немецкая волна».

Как следует из вердикта суда, ограничение права на воссоединение однополых семей не согласуется с запретом на дискриминацию и положениями, защищающими человеческое достоинство. В виде на жительство иностранцу может

быть отказано на основании других причин, например, если брак или зарегистрированное партнерство будут признаны фиктивными. Конституционное понимание семьи в Литве является «нейтральным в отношении пола», подчеркивается в документе.

В Департаменте миграции Литвы заявили, что будут предоставлять виды на жительство иностранцам, заключившим однополый брак с литовцами. «Это вполне четкое объяснение. И теперь ни у кого больше не будет возникать вопросов и дискуссий, как толковать положения закона», – заявила глава ведомства Эвелина Гудзинскайте (*Svoboda* (<https://www.svoboda.org/a/29704826.html>). – 2019. – 11.01).

Венесуела

23 січня 2019 року світ сколихнула новина про те, що новопризначений очільник Національної асамблеї Венесуели Хуан Гуайдо склав присягу президента. Невдовзі після цього США, Канада, а також переважна більшість країн Латинської Америки визнала Гуайдо очільником країни. При цьому Ніколас Мадуро, який 10 січня 2018 року вдруге пройшов процедуру

інавгурації, заявив про спробу державного перевороту за підтримки зовнішніх сил. Саме Мадуро продовжує контролювати збройні сили країни і нафтову компанію PDVSA, яка є хребтом економіки Венесуели.

То чи справді відбувається спроба державного перевороту? І як далі можуть розвиватися події?

Перш за все, необхідно розібратися, як країна із найбільшими розвіданими запасами нафти в світі опинилася у такій ситуації. Після смерті в 2013 році Уго Чавеса, який керував Венесуелою із 1999 року, владу в країні успадкував, по суті, обраний Чавесом наступник Ніколас Мадуро. І вже він вирішив слідувати визначеній попередником зовнішній і внутрішній політиці. Проте разом із владою в країні Мадуро успадкував і всі недоліки вибудованої Чавесом системи. Легітимність діючого режиму спиралася на соціальні програми для населення, підґрунтям яких є нафтова галузь. Проте вже у 2013 році у Венесуелі почалися проблеми – спочатку падіння рівня видобутку, а потім і падіння ціни на чорне золото. На сьогодні компанія PDVSA видобуває лише 1,2 млн барелів на добу або удвічі менше ніж до початку кризи. Проте Ніколас Мадуро, який не користується такою ж популярністю і не є таким харизматичними лідером, як Уго Чавес, вирішив не вносити корективи в економічну політику країни. Як наслідок, в 2018 році інфляція складала 1,7 мільйона відсотків. А країну вже покинули через економічну кризу 3,3 млн осіб – і це при населенні в 32 млн.

Економічні проблеми призвели до того, що в грудні 2015 року коаліція опозиційних сил, відома як Демократичний альянс, вперше за 16 років взяла під контроль законодавчу владу в країні – отримала більшість в Національній асамблеї шляхом загальних виборів. Режим Мадуро не намагався розігнати Національну асамблею. Однак в березні 2016-го і липні 2017-го робилися спроби узурпувати повноваження законодавчої гілки. Спочатку відповідне рішення про перебирання на себе повноважень Національної асамблеї прийняв Верховний суд. Після того режим Мадуро ініціював скликання Конституційної асамблеї, яка мала б взяти на себе повноваження Національних зборів. Паралельно із цим Венесуелою прокотилися кілька хвиль масових протестів. Останні найбільш масштабні мали місце в першій половині 2017 року. Тоді в сутичках із поліцією загинуло не менше 125 осіб.

Водночас опозиція вирішила ігнорувати вибори, які проводив правлячий режим. Неучасть

у виборах, вважала опозиція, делегітимізує їх. Так, спочатку були проігноровані вибори до Конституційної асамблеї у липні 2017 року. А після цього в травні 2018 року опозиція ігнорувала і вибори президента Венесуели. Це дозволило низці країн Латинської Америки, а також США і ЄС не визнавати результати волевиявлення.

Проте така позиція не змусила Мадуро іти на поступки. Хоча в 2018 році за посередництва країн Латинської Америки робилися спроби посадити за стіл переговорів владу і опозицію Венесуели. Але зусилля виявилися марними. Як наслідок, 10 січня 2019 року Ніколас Мадуро вдруге склав присягу президента Венесуели. У той же час Національна асамблея оголосила свого главу Хуана Гуайдо тимчасовим виконувачем обов'язків глави держави. Опозиція апелює до того, що Мадуро є нелегітимним лідером Венесуели, оскільки вибори у травні 2018 року були не лише проігноровані більшою частиною населення, але і фальсифіковані. Як наслідок венесуельська Конституція зобов'язує провести нові вибори протягом 30 днів. Водночас саме очільник Національної асамблеї в цей період має бути главою держави.

Проте ситуація набула нового звучання лише 23 січня 2019 року. Спочатку Хуан Гуайдо під час велелюдного мітингу склав присягу тимчасового виконувача обов'язків президента Венесуели. Відразу після цього США заявили про те, що саме очільника Національної асамблеї визнають главою Венесуели. Після цього це ж зробили Аргентина, Колумбія, Чилі, Коста-Ріка, Еквадор, Гватемала, Гондурас, Панама, Парагвай і Перу.

Таке рішення адміністрації Дональда Трампа стало наслідком формування потужної коаліції проти Ніколаса Мадуро. Нинішня адміністрація США із самого початку свого правління у січні 2017 року не приховує своєї позиції до спадкоємця Уго Чавеса. Адміністрація Трампа за останні два роки запровадила декілька пакетів персональних санкцій проти членів режиму Мадуро. Сам Дональд Трамп публічно говорив в 2017 році про можливість воєнної інтервенції у Венесуелу для повалення режиму. У 2018 році The New York Times повідомляла,

що венесуельські військові зондували ґрунт щодо можливого сприяння США військовому перевороту у Венесуелі. Проте до цього, як і до прямої інтервенції, не дійшло.

У листопаді 2018 року радник президента США Джон Болтон у промові в Маямі вніс Венесуелу до «трійки тиранії» в Латинській Америці поряд із Нікарагуа і Кубою. Після цього у січні 2019 року державний секретар США Майк Помпео в рамках зустрічі із новим президентом Бразилії Жеїром Болсонару погодив спільний порядок дій щодо Венесуели. Паралельно із цим група сенаторів США на чолі із Марко Рубіо активно переконувала адміністрацію Трампа посилити тиск на Каракас. Врешті-решт віце-президент США Майк Пенс в січні 2019 року провів дві розмови із Хуаном Гуайдо. Під час яких вдалося переконати очільника Національної асамблеї проголосити себе тимчасовим лідером країни. Після складання присяги Гуайдо, Майк Помпео закликав інші країни Організації американських держав підтримати нового лідера Венесуели, а також пообіцяв \$20 млн гуманітарної допомоги. Окрім того США ініціювали обговорення ситуації у Венесуелі на рівні Ради Безпеки ООН в суботу 26 січня 2019 року. На що відразу ж скептично відреагував постійний представник РФ Василь Небензя.

Проте не всі країни Латинської Америки визнали Гуайдо. Однозначну підтримку Мадуро висловили уряди Болівії, Куби і Нікарагуа. Окрім того уряд Мануеля Лопеса Обрадора в Мексиці теж зайняв обережну позицію, не поспішаючи визнавати очільника Національної асамблеї Венесуели тимчасовим президентом. Нейтралітету поки що дотримується і Уругвай.

Окрім того доволі стриману позицію зайняв ЄС. Головний дипломат Євросоюзу Федеріка Могеріні в своїй заяві підтримала прагнення народу Венесуели до демократії. Проте Брюссель відмовився від формального визнання Хуана Гуайдо очільником Венесуели. Дипломатичні джерела Reuters в ЄС пояснюють це тим, що Брюссель побоюється створити негативний прецедент – підтримки самопроголошеного лідера, який не був обраний народом на виборах.

Ту ж позицію фактично зайняли Франція, ФРН, Велика Британія і Іспанія. Вони, із одного боку, заявили про невизнання легітимності уряду Мадуро і підтримку демократичних прагнень народу Венесуели, але при цьому не визнали Хуана Гуайдо президентом. Лише найбільша фракція Європейської народної партії в Європарламенті визнала лідера Національної асамблеї очільником Венесуели і пообіцяла поставити відповідне питання на розгляд в парламенті ЄС на наступному тижні.

РФ, Туреччина і КНР заявили про однозначну підтримку режиму Ніколаса Мадуро. Реджеп Ердоган назвав президента Венесуели братом і закликав його триматися. Пекін розкритикував втручання США у внутрішню політику Венесуели. Водночас речник президента РФ Дмитро Песков заявив, що спроба узурпувати владу у Венесуелі іде в розріз із основними принципами міжнародного права. Окремо Москва попередила про негативні наслідки від можливої військової інтервенції зовнішніх сил.

Позиція РФ в цьому питанні є знаковою, адже за останні 13 років Москва вкладала в економіку Венесуели біля \$17 млрд. РФ поряд із КНР перетворилася на головного партнера Каракаса на міжнародній арені – за останні 5 років Ніколас Мадуро чотири рази був у Москві. У листопаді 2017 року РФ дала згоду на реструктуризацію боргу на суму \$3,15 млрд. Окремо по лінії «Роснефті» Венесуела винна РФ іще \$3,1 млрд. При цьому росіяни контролюють 49,9% венесуельської мережі заправок Citgo в США. Також «Роснефть» має частки в п'яти родовищах, які щоденно видобувають по 161 тис. барелів нафти. РФ допомагала Венесуелі навіть поставками продовольства під час економічної кризи. Експорт зерна склав 223,5 тис. тонн у 2017-му і 226 тис. тонн у 2018-му. Отже, Москві є багато чого втрачати у випадку зміни влади в країні. А тому у випадку спроби провести в Венесуелі демократичний транзит будь-яка нова влада буде змушена враховувати інтереси РФ. В іншому випадку у Кремля не буде жодного інтересу в тому, щоб сприяти виходу Венесуели із кризи. Навпаки РФ буде і далі продовжувати підтримувати Мадуро як гаранта того, що інвестовані кошти

не будуть втрачені. Тому не дивно, що Хуан Гуайдо ще в травні 2018 року заявив про те, що хто б не очолював Венесуелу, але співпраця із РФ буде продовжена.

Сьогодні у Венесуелі триває двовладдя. По суті, воно триває із грудня 2015 року. І підстав говорити про державний переворот немає. Хуан Гуайдо не контролює ні армію, ні економічний блок країни.

Формально міністр оборони Венесуели Владімір Падріно заявив в четвер про те, що Мадуро є легітимним президентом, а опозиція намагається провести переворот. Верховний суд і керівництво PDVSA також підтримали Мадуро. Проте цікаво, що в грудні 2018 року Владімір Падріно начебто пропонував, щоб лідер Венесуели пішов у відставку.

Так чи інакше, але роль армії в подальшому розвитку подій в країні розуміють як Ніколас Мадуро, так і Хуан Гуайдо. Правозахисники нарахували в 2018 році 32 випадки тортур військових Венесуели. Мадуро тримає під контролем збройні сили, час від часу проводячи чистки і признаючи лояльних людей. На початку цього тижня була придушена спроба підрозділу Національної гвардії виступити проти діючої влади. Водночас Національна асамблея ще 11 січня 2019 року закликала військових переходити на сторону опозиції, обіцяючи амністію.

Малоймовірно, що Ніколас Мадуро наважиться на арешт Хуана Гуайдо, так як це було зроблено із іншими лідерами опозиції Венесуели (Енріке Капрілесом і Леопольдо Лопесом). Хоча 13 січня спецслужби вже затримували на певний час очільника Національної асамблеї. У середовищі Мадуро добре розуміють, що арешт може призвести до подальшої радикалізації ситуації. У країні цього тижня знову почалися масові протести, небачених із 2017 року масштабів. Внаслідок заворушень вже загинуло 26 осіб. Арешт і суд над Хуаном Гуайдо може дати привід для США запровадити санкції щодо енергетичного сектору країни. Це також може змусити країни із нейтральною позицією пристати на бік опозиційних сил. Водночас на сьогодні Хуан Гуайдо не представляє реальної загрози режиму,

не маючи реальних важелів впливу на ситуацію в країні. Опозиція також боїться можливого переростання протестів в збройні сутички. Такий розвиток подій може відштовхнути від опозиції помірковану частину населення. Тому без потужного зовнішнього тиску Ніколас Мадуро і далі може спокійно жити в ситуації двовладдя. Хоча не можна виключати того, що Владімір Падріно спробує виступити у ролі посередника між опозицією і владою.

Власне, для країн, які підтримали Хуана Гуайдо настав момент істини. Вже сьогодні чітко зрозуміло, що поява альтернативного президента Венесуели точно не може змусити його піти у відставку і погодитися на початок демократичного перезавантаження політичної системи в країні. Як наслідок постає питання майбутніх дій країн, які критично налаштовані до офіційного Каракаса. Однієї лише опозиції країн Групи Ліми, куди входять 14 держав вороже налаштованих до Мадуро, явно не достатньо. В цьому сенсі роль США може бути визначальною. У 2018 році американці імпортували в середньому до 500 тисяч барелів нафти на добу. Це давало Каракасу до 75% прибутків, оскільки продажі решти нафти ідуть на погашення раніше виданих кредитів РФ і КНР. Відмова США від венесуельської нафти, разом із домовленістю із такими країнами як Індія щодо відмови купляти додаткову венесуельську нафту, могла б змусити Мадуро сісти за стіл переговорів. Не даремно Гуайдо вже пообіцяв амністію представникам діючого режиму, окрім тих, які винні в масових порушеннях прав людини.

Саме відмова Ніколаса Мадуро від влади із подальшим виїздом до Болівії чи Куби могла б стати шляхом до перезавантаження політичної системи Венесуели. При цьому багатьом представникам діючого режиму потрібні гарантії безпеки, гарантій також вимагатимуть КНР і РФ. Процес посередництва мали б очолювати країни Латинської Америки при підтримці США і ЄС. Але поки що рано говорити про те, що розвиток подій піде саме за цим сценарієм. Події радше штовхають Венесуелу до громадянської війни. І лише принципова позиція збройних сил країни може врятувати країну-бензоколонку від масового кровопролиття (*Главком (<https://glavcom.ua/world/observe/venezuela-moment-istini-564252.html>). – 2019. – 25.01).*

Киргизстан

Общественные, политические и патриотические силы Кыргызстана подготовили проект закона «О проведении референдума».

В документ, разработанный на основании решений, которые были приняты по итогам прошедшего 24 ноября 2018 года курултая, отражены семь вопросов, в том числе такие, как принятие новой редакции Конституции, выбор формы государственного управления, определение системы по выбору депутатов Жогорку Кенеша, лишение русского языка статуса официального и другие.

Проект закона «О проведении референдума» разработал исполнительный комитет курултая

общественных, политических и патриотических сил. Один из организаторов этого курултая, общественный деятель Азимбек Бекназаров рассказал, что документом предлагается провести референдум 24 ноября 2019 года. В нем содержатся семь пунктов, затрагивающие основные статьи Конституции. Инициаторы ставят своей целью точное определение формы правления в стране, соответственно этому – усиление ответственности того, кто будет стоять у руля, а также обеспечение подотчетности всех ветвей власти институту народного курултая (*Радио Азаттык* (<https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-constitution-referendum/29712527.html>). – 2019. – 16.01).

Росія

Уже несколько дней все экспертные ТГ-каналы и СМИ отмечают, что спикер Госдумы В. Володин начал популяризацию идеи необходимости конституционной реформы. Переиначивая слова Ленина, сказанные немного по другому поводу, можно сказать: «Конституционная реформа, о необходимости которой всё время говорили эксперты, началась!».

Да, это так – запрос общества на перемены осознан властью, конституционная реформа началась, и началась она с осторожного зондирования почвы – а как народ и элиты отнесутся к этой идее и какие варианты наиболее оптимальны. Для таких пробных замеров, утверждают СМИ, выбран В. Володин, который якобы получил на это разрешение из Кремля.

При этом сам Кремль воздерживается от комментариев по поводу конституционной реформы, и Д. Песков говорит, что у руководства страны пока нет позиции по этому вопросу, а деятельность Володина – это его личная инициатива и его право как эксперта. То есть это лишь одна из точек зрения, но пока это не позиция власти. Пробный шар, запущенный Володиным, уже поднял волну общественных дискуссий, и разговор о реформе Конституции будет нарастать.

Сразу появилось множество трактовок причин начала дискуссии, для чего началось то, от чего власть до этого времени уклонялась. Владимир Путин до выборов очень отрицательно высказывался об идее изменить Конституцию. И если спикер Госдумы начал обсуждение этой идеи, то это не его личная инициатива, а часть плана. Само по себе это не плохо – изменений Конституции требовали давно и многие силы, но все имели в виду разное.

Разнообразные «патриоты» говорили исключительно о 13-й статье Конституции, которую требовали отменить. Там речь идет о запрете на официальную идеологию российской власти. Пункт о главенстве международных законов над российскими уже прояснен Конституционным судом, и нет надобности трогать Конституцию. КС постановил, что российские законы имеют приоритет над решениями международных организаций, и тем самым тема закрыта. Что же осталось актуального в теме реформы Конституции?

Когда наша Конституция создавалась, стране предстоял сложный период приватизации. Это означало передел собственности и формирование новой структуры правящего класса. Эксцессы неизбежны. В такой ситуации

главным было избежать гражданской войны, спровоцированной борьбой кланов и групп влияния. Если учесть, что на проблемы дележа советской собственности накладывались особенности многонациональных регионов, где сталкивались интересы региональных и федеральных элит, то становилось ясно – нужен сильный арбитр, решения которого беспрекословны для всех. Таким арбитром стал президент, а его полномочия зафиксированы в Конституции.

Естественно, что в этот период политический строй в России оформился в виде президентской республики с преобладанием исполнительной власти над законодательной. Если Госдума была площадкой для состязания тянущих в разные стороны популистов, то правительство отвечало за стратегию формирования российского капитализма. И так как период этот крайне болезненный, растягивать его сверх необходимого было нельзя.

И потому получившее мандат на реформы правительство в России по составу есть отражение баланса сил в элитах, где все должности и назначения согласованы и каждый министр выражает интересы определённых олигархических групп. На этом основан консенсус элит. Президент в такой ситуации – гарант соблюдения правил всеми участниками. Потому система сдержек и противовесов – задача власти номер один. Если в политической системе война, никакая политика не возможна. Именно этого не понимают популисты, требуя от президента встать на их сторону против всех остальных.

Прошли годы, прежние задачи были решены. Сложился и оформился корпус крупных собственников и их представителей во власти. Сложилась законодательная система защиты собственности и правила поведения, механизмы разрешения конфликтов. Система стабилизировалась. Эта система построена так, что в ней всё заточено не просто под президента.

Действующий президент – это целая сеть, удерживаемая им в равновесии и потому действующая. Смена персоны президента для такой системы – процедура не просто

болезненная, а критическая. Даже при существующих полномочиях смена одного лица во главе страны на другое означает грандиозную смену всех структур элиты.

Разрушить такую централизованную систему подрывом позиций конкретного первого лица – одна из самых важных задач наших геополитических оппонентов. Не случайно вся атака Запада в период конфликта с Россией заточена именно на действующего президента. Хотя конфликт с Западом – это не дело лично президента. Президент защищает интересы страны, защищает национальную экономику и всех занятых на производстве.

Конфликт России с Западом – это не только геополитика. Это также и геоэкономика – война национальной крупной буржуазии с крупной иностранной буржуазией за распределение позиций на глобальных рынках. Президент лишь главнокомандующий армией на этой войне. И так как роль личности главнокомандующего и его компетенций на всякой войне сверхкритична, то его устранение ведёт к нарушению управления всей армией и гарантирует победу неприятелю.

Поэтому политический класс России при всей его неоднородности и конфликтах понимает – трансфер власти – 2024 означает возникновение запредельной степени неопределённости и нагрузки на политическую систему, которые надо непременно избежать. Надо скорректировать правила, а эти правила – Конституция.

Поэтому вполне можно предположить, что одна из целей возможной конституционной реформы – это реализация элитного запроса на стабильность во время и после смены президента. Дать такую стабильность означает сохранить главные интересы безопасности для сложившихся финансово-промышленных групп. Новый президент неминуемо будет формировать свои группы, а ресурс уже весь поделен, и передел – это война.

В такой ситуации балансирующую роль должен взять на себя парламент. Его партии – существующие либо те, что будут вновь созданы – все подконтрольны политическим и бизнес-элитам и представляющим их интересы органам

административного управління. Так олигархия контролирует парламент. В парламенте элиты способны достичь компромисса по партийной структуре, раскладу сил и политическому курсу (как сейчас модно говорить – «общей повестке»).

Но отдавать власть парламенту полностью в огромной многонациональной стране нельзя. Это провокация сепаратизма национальных окраин. Парламент на переходный период будет уравнивать меняющееся правительство и нового президента, а над этой парой «дума-президент» будет возвышаться какой-то балансирующий арбитражный орган, например, Госсовет, чьи функции и должны определяться в новой Конституции.

Возникнет парламентско-президентская система власти взамен жёсткой президентской. Её задачи – сохранение завоеванных позиций имеющихся элитных групп и стабильности внутри правящего класса. Возможности правительства будут немного урезаны, возможности Думы немного усилены, роль президента немного понижена, роль Госсовета с его председателем усилена, но очень сбалансированно – управлять страной должен по-прежнему принцип единоначалия. Как во всяком деле, на первом месте вопрос меры. Как много отрезать от одних и как много передать другим, как при этом оформить арбитра – вот суть будущих изменений в Конституции.

Некоторые эксперты увязывают конституционную реформу с вопросом Союзного государства с Белоруссией. Дескать, действующий президент ищет способа остаться у власти. Это наивные суждения. Дело не в желаниях действующего президента, дело в нежелании его ухода у всего правящего класса, ибо ему нет альтернативы. Любой, кто бы ни пришёл, будет строить заново свою версию вертикали власти, ибо она у нас носит не институциональный характер, а основана на личной унии, что означает личную лояльность конкретных лиц и групп к конкретным лидерам.

Хоть президент и компромиссная фигура, но ему работать с теми, кого он лично знает, проверил, контролирует и кому доверяет. Это

означает смену корпуса сложившихся элит с потерей статуса и собственности. А они ищут способа уцелеть и остаться.

Оппозиция «элиты – президент», случись ей возникнуть, способна разрушить страну, и потому ради исключения такого сценария будет проведена многоходовая операция, где элиты создадут более адекватные политические партии, наполнят ими Думу и сделают её более устойчивой. Дума станет гарантом стабильности в период перевыборов президента и перехода уходящих персон на вновь созданные места. Почему Дума станет гарантом стабильности?

Потому что пока системные арбитры сдают и принимают полномочия, Дума на какое-то время будет основной площадкой урегулирования внутриэлитных конфликтов взамен администрации президента, который пока идёт через выборы, а потом входит в курс дела, подбирает кадры и выстраивает новые отношения. Такая площадка нужна элитам временно, пока новая конфигурация власти не оформится. Ведь со сменой президента поменяется и администрация, курирующая внутривнутриполитические процессы, а значит, на какой-то период её дееспособность несколько понизится.

За следующий электоральный цикл позиции элит и их место в обновлённой системе власти упрочатся. Произойдет введение во власть наследников нынешних уходящих лидеров и олигархов. И уже эта окрепшая конфигурация может после 2030 года снова вернуться к президентской форме правления для укрепления балансируемых механизмов. Но какие к тому времени возникнут новые политические реалии, пока сказать сложно.

Тем не менее перемены назрели, и для их оформления требуется корректировка Конституции, проводимая в режиме тонкой настройки. Обновлённым политическим задачам – обновлённую Конституцию. Это гарантия легитимности всего того, что будет меняться в государстве в связи с глобальными изменениями, в которые неумолимо вползает весь мир (*ИА REGNUM (https://regnum.ru/news/2558974.html)*. – 2019. – 24.01).

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 1 (57) 2019

(25 грудня - 25 січня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактор
Л. Сісіна

Комп'ютерна верстка:
А. Берегельська

Підп. до друку 28.01.2019.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,7.
Наклад 6 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.